

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

Počátky ústavnosti a parlamentarismu v Černé Hoře

Konzultant: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, CSc.

Mgr. Petr Zajíc, LL.M.

Duben 2008

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Petr Zajíc

V Praze, dne 10. 4. 2008

Obsah

Předmluva	1
I. Úvod	3
II. Černá Hora v době vyhlášení Ústavy	16
1. Postoje knížete Nikoly a jeho okolí k vydání Ústavy	16
2. Činnost domácí opozice	20
3. Aktivity černohorské omladiny, studující v Bělehradě	21
4. Pozice Černé Hory v mezinárodních vztazích	22
5. Vzdelanost obyvatelstva a situace v černohorském zdravotnictví a hospodářství v době vydání Ústavy	30
5.1. Vzdelanost obyvatelstva	30
5.2. Zdravotnictví	30
5.3. Hospodářství	30
III. Vydání Ústavy a otázky s ním spojené	35
1. Prohlášení národu černohorskému	35
2. Řeč černohorské univerzitní omladiny v Bělehradu	36
3. Vypracování Ústavy	38
4. Vzor Ústavy	41
5. Volby do Skupštiny	42
6. Vyhlášení Ústavy	46
IV. Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905	49
1. Struktura a náčrt obsahu Ústavy	49
2. Forma vlády, státní území a státní náboženství	51
2.1. Forma vlády	51
2.2. Státní území, erb Knížectví Černé Hory a národní barvy	52
2.3. Státní náboženství	52
3. Organizace státní moci	54

3.1. Kníže Panovík	54
3.2. Národní zastupitelstvo	57
3.3. Okruh pravomocí Národní skupštiny	65
3.4. Ministři	73
3.5. Státní rada	75
3.6. Hlavní státní kontrola	76
3.7. Soudní moc	78
4. Vojsko	80
5. Církev, škola, dobročinné ústavy	80
5.1. Církev	81
5.2. Škola	84
5.3. Dobročinné ústavy	88
6. Státní finance	88
7. Státní majetek	89
8. Obce a právnické osoby	90
9. Státní Služba	90
10. Ústavní práva černohorských státních příslušníků	91
11. Ústava státní	94
12. Přejídná ustanovení	97
V. Počátky ústavního a parlamentního života	99
1. Vlása Lazara Mijuškoviće	99
2. Řeč černohorské univerzitní omladiny o poměrech v Černé Hoře	99
3. Volby do první zákonodárné Skupštiny	102
4. Profil a činnost Národní skupštiny	104
5. Vznik politických stran	105
6. Vlása Marka Raduloviće	107
7. Vlása Andrije Radoviće	108
8. Vlása Lazara Tomanoviće	111
9. Bombové spiknutí	113
10. Kolašinský proces	116

11. Prohlášení království	117
12. Nové volby do Národní skupštiny a demise vlády Lazara Tomanoviće	118
13. Vláda Mitara Martinoviće	119
14. Vláda Janka Vukotíće	120
15. Vytváření unie mezi Černou Horou a Srbskem	123
16. Ohlédnutí za činností Národní skupštiny	124
VI. Otázka parlamentarismu	126
VII. Závěr	130

Použité materiály

Odborná literatura:

Alex Devine, Montenegro in history, politics and war, London, 1918

Dragan Novaković, Verske zajednice na razmeđu vekova, Institut za političke studije, Beograd, 2003

Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. i XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954

Fransoa Lenorman, Turci i Crnogorci, Podgorica, 2002

Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998

Jagoš Jovanović, Marko Miljanov - istorijska i književna studija, Naučno društvo np Crne Gore, Istorijski institut, Narodna knjiga, Cetinje, 1952

Jan Pelikán, Lubomíra Havlíková, Tomáš Chrobák, Jan Rychlík, Miroslav Tejchman, Ondřej Vojtěchovský, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004

Jiří Boguszak, Jiří Čapek, Aleš Gerloch, ASPI, Praha, 2004

Jovan Donović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939

Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005

Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno-Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996

Mijat Šuković, Miomir Dašić, Dragan K. Vukčević, Radoslav Raspopović, Nevenka Gluščević - Bogojević, Branislav Kovačević, Zorica Radonjić, Radovi sa naučnog skupa, Dvjesto godina Zakonika obšteg crnogorskog i brdskog, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2000

Mijat Šuković, Miomir Dašić, Radomir Prelević, Saša Milić, Miloš Starovlah, Čedomir Bogićević, Mladen Vukčević, Dražen Cerović, Čedomir M. Lučić, Damjan Šečković, Vasilije J. Milić, Zoran Lakić, Nevenka Bogojević - Gluščević, Dušan J. Martinović, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006

Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005

Miomir Dašić, Novak Ražnatović, Milorad Ekmečić, Vlado Strugar, Mihailo Vojvodić, Dragoljub Živojinović, Bogumil Hrabak, Gavro Perazić, Mijat Šuković, Milisav Čizmović, Dragiša Đoković, Čedomir Lučić, Senka Babović - Raspopović, Saša Knežević, Branislav Marović, Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999

Miomir Dašić, Vlado Strugar, Mirčeta Đurović, Zoran Lakić, Mijat Šuković, Petar Vlahović, Radoman Jovanović, Branislav Kovačević, Novica Rakočević, Dušan Martinović, Petar Čuković, Miloslav Babović, Radonja Vešović, Ljubo Pavićević, Milinko Šaranović, Zorica Radonjić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998

Miroslav Šesták, Miroslav Tejchman, Lubomíra Havlíková, Ladislav Hladký, Jan Pelikán, Dějiny jihoslovanských zemí, NLN, Praha 1998, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1998

Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964

Olga Popović - Obradović, Parlamentarizam u Srbiji od 1903. do 1914. godine, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 1998

Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994

Pravna enciklopedija 1, Savremena administracija, Beograd, 1985

Pravna enciklopedija 2, Savremena administracija, Beograd, 1985

Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995

Václav Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda, 1. díl, Obecná státověda, Linde Praha a.s., Praha, 1998

Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006

Právní předpisy:

Digitalne kopie trinaest štampanih srpskih ustava od 1835. do 2006. godine,
<http://www.digital.nbs.bg.ac.yu/razno/ustav/swf.php?lang=scc>

Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Fotokopijsko izdanije, Novinsko izdavačka ustanova službeni list Republike Crne Gore, Podgorica 1999

Valtazar Bogišić, Izabrana djela I. – IV. Tom I, Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru, CID; Službeni list SCG; Podgorica; Beograd, 2004

Zakonik Danila Prvog
Knjaza i Gospodara Slobodne Crne Gore i Brdah, 1855
http://www.rastko.org.yu/rastko-cg/povijest/knjaz_danilo-zakonik.html

Zakonik opšti crnogorski i brdski, 1803
http://www.rastko.org.yu/rastko-cg/povijest/sveti_petar_cetinjski-zakonik.html

Pomocné materiály:

Ilija Garašanin, Načertanje,
http://www.rastko.org.yu/istorija/garasanin_nacertanje.html

Ottova encyklopedie obecných vědomostí
<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/362253-cerna-hora>

Petar Petrović Njegoš, Horský věnec, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n.p.,
Praha, 1963

Radomir Nikčević, Jovan Markuš, Predrag Vukić, Vesna Todorović, Nikola Marojević,
Marko Vujičić, Mirko Toljčić, Sveti Petar Cetinjski, Čudotvorac i državotvorac, Svetigora,
Cetinje (Politika, Beograd), 2006

Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008,
Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd

Slovníky:

Srbochorvatsko-český slovník, kolektiv autorů ČSAV, ČSAV Academia, Praha, 1982

Srbsko - český a česko - srbský slovník, Anna Jeníková, Leda, Voznice, 2002

Předmluva

Balkánský poloostrov a především pak oblast bývalé Jugoslávie lze přirovnat k velkému kotli, ve kterém téměř neustále něco vře a nikdy nevíme, co přesně se v něm uvaří. V posledních dvaceti letech se na tomto teritoriu zrodilo několik států, přičemž jen v uplynulých dvou letech vznikly dva nové¹ a třetí čeká na širší mezinárodní uznání².

Některé z těchto států již jako nezávislé v minulosti existovaly. Mezi tyto patří i Černá Hora, jejímž právním dějinám - počátkům ústavnosti a parlamentarismu - je tato rigorózní práce věnována. I když zkoumané období (1905 - 1914) postrádalo dramatickost mnohých událostí uplynulých staletí, nebylo pro Černou Horu právě jednoduché. O tom svědčí mimo jiné i fakt, že je tato éra v odborné literatuře označována jako „období násilí“³, doba „ústavních a politických zápasů“⁴ či „období boje státu Černá Hora o svou existenci“⁵.

Úvodní část rigorózní práce je věnována nástinu dějin Černé Hory od příchodu Turků, resp. zániku Zety, do období vydání Ústavy s akcentem na milníky černoohorské právní historie.

V následující části této práce jsou vylíčeny hlavní rysy celkového obrazu tehdejší Černé Hory, respektive faktory, které měly či mohly mít podstatný vliv na rozhodnutí vydat Ústavu, na konečnou podobu Ústavy či za nichž docházelo k aplikaci Ústavy. Jejich uvedení považuji za nezbytné i pro hodnocení Ústavy, neboť bez jejich přiblížení by skutečný přínos tohoto více než sto let starého černoohorského právního aktu nebylo možno správně posoudit. Mnohé významné skutečnosti jsou v našem středoevropském prostoru často neznámé. V samotných černoohorských právně - historických studiích, věnovaných ústavnosti a

¹ V červnu 2006 zanikla federace Srbsko a Černá Hora a na jejím území vznikly dva samostatné státy Černá Hora a Srbsko.

² V únoru 2008 vyhlásilo Kosovo jednostranně nezávislost na Srbsku.

³ „Vrijeme nasilja“ (1903 - 1918); (Miomir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 11)

⁴ „Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori“ (1905 - 1910); (Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939)

⁵ „Borba države Crne Gore za svoj opstanak“ (1903-1918); (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 15)

parlamentarismu v Černé Hoře, bývají těmto faktorům tradičně věnovány rozsáhlé pasáže (až polovina celkového textu)⁶.

Stranou pozornosti v této práci nezůstal ani proces vytvoření Ústavy, otázka, jaké ústavy byly jejími vzory, a způsob jejího přijetí.

Nejrozsáhlejší část této rigorózní práce je věnována samotné Ústavě, vylíčení jejich jednotlivých ustanovení a osvětlení některých jejich specifik. V případech, kdy Ústava svěřila podrobnější úpravu zákonu, jsem se pokusil přiblížit i tuto pozdější zákonnou úpravu. V rámci možností, které poskytly dostupné materiály, je v této rigorózní práci věnována pozornost i aplikaci ustanovení Ústavy v praxi a srovnání některých klíčových ustanovení Ústavy s příslušnými ustanoveními jiných evropských ústav, především pak s Ústavou pro Království Srbsko z roku 1903.

Následující rozsáhlá část rigorózní práce přibližuje počátky ústavního a parlamentního života v Černé Hoře. Pojednává mimo jiné o postupech při vytváření jednotlivých vlád, o jejich programech, vzniku politických stran a jejich profilech, volební proceduře, průběhu voleb, atd.

Předposlední kapitola je věnována pohledům na existenci parlamentarismu v Černé Hoře.

Závěr této rigorózní práce patří hodnocení ústavnosti a parlamentarismu v Černé Hoře v letech 1905 - 1914.

Za užitečné považuji dodat, že všechna data v této rigorózní práci jsou uváděna podle nového (gregoriánského) kalendáře. Na případné výjimky (užití juliánského kalendáře) je v textu poukázáno. V části rigorózní práce nazvané Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 byl, pokud to bylo možné, užít doslovný překlad jednotlivých ustanovení Ústavy.

⁶ viz. např. Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno-Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996

I. Úvod

Nad pobřežím jižního Jadranu mezi Skadarským jezerem a pohořím Lovćen se nachází krajina, jejíž ráz dal název celé zemi. Velmoci, které po staletí ovlivňovaly její pohnuté dějiny, ji označovaly jako Montenegro⁷, Karadag (tur.) či Черногория (rus.) Jde o překlady jejího srbského či černohorského označení Crna Gora (Црна Гора)⁸, tedy Černá Hora⁹, poprvé zmiňovaného koncem 13. století.¹⁰

Právě divoké, neprostupné hory se Černohorcům staly spásou v době, kdy osmanští Turci obsadili Balkánský poloostrov.¹¹ Část území Černé Hory si nejprve v polovině 15. století mezi sebou násilně rozdělily Benátská republika a Osmanské císařství a název Černá Hora byla nadále používán jen pro zbylou oblast. Když se pak na konci 15. století stal součástí Osmanského císařství i tento poslední díl nezávislého černohorského státu¹², byl název Černá Hora užíván výhradně jen pro tuto nově dobytou oblast. Hranici takto okleštěného území pak tvořila Rumija, Hora Paštrovićů¹³, Lovćen, Budoš, Zeta, Morača a Skadarské jezero.¹⁴

Černá Hora té doby se vyznačovala řadou místních zvláštností.¹⁵ Ty na jedné straně Turkům ztěžovaly, až znemožňovaly zavádění novot, na straně druhé

⁷ Jako Montenegro ji označovali nejprve Benátčané, později Francouzi a Rakušané. Pod tímto názvem je obvykle známá na Západě. (Fransoa Lenorman, Turci i Crnogorci, Podgorica, 2002, str. 5)

⁸ Zeměpisný název Crna Gora je obvyklý pro území s hustými lesy a je hojně užíván na prostoru mezi Neretvou a Drimem. Existuje i předpoklad, že má název Crna Gora etimologické vazby s názvem Duklja, neboť Duklja je slovo indoevropského původu (dhoukl), které znamená - skrytý, tmavý, černý. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 38)

⁹ V minulosti netvořilo toto území vždy jedinou oblast. V některých dokumentech z konce 18. století a dokonce i v Danilově zákoníku (1855) jsou zmiňovány její dřívější dvě části: Černá Hora a tzv. Brda či „Sedmero Brd“. Tyto dvě části byly sjednoceny v jedinou oblast až po černohorském vítězství nad Turky u vsi Krusimi (1796). Skutečně jednotným celkem se však staly až v polovině 19. století za knížete Danila. (Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 97 a 98)

¹⁰ Oblast mezi Skadarským jezerem a Lovćenem se počátkem druhé poloviny 15. století stala jádrem Zety a názvem Černá Hora se začal označovat celý Crnojevićův stát. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 37)

¹¹ Poté co Osmané zvítězili na srbskými vojsky v bitvě na Kosově poli (1389) a dobyli Bosnu (1463), utrpěla zdrcující porážku také chorvatská vojska v bitvě na Krbavském poli (1493). (Lubomíra Havlíková, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 89)

¹² Jako poslední z křesťanských států na Balkánském poloostrově připadl Osmanskému císařství roku 1496. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 73)

¹³ „Paštrovačka gora“ (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 73)

¹⁴ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 73

¹⁵ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 134

pomáhaly Černohorcům v úsilí o získání nezávislého postavení. Oblast nebyla jen těžce přístupná, ale také velmi neúrodná.¹⁶ Díky specifickým přírodním podmínkám a slabé státní moci se zde vyvinula i zvláštní struktura společenské organizace. Obyvatelstvo žilo v kmenech - územně vymezených společenských jednotkách. Tyto jednotky tvořili rovnoprávní svobodní jedinci,¹⁷ kteří svůj původ odvozovali od společného předka či od povědomí o společném osudu¹⁸. Kmen ve vztahu k jiným kmenům představoval jeden vojenský, politický a morální kolektiv, který měl na všechny své členy silný vliv.¹⁹ V čele těchto kmenů stáli volení stařešinové (knezi), kteří rozhodovali v četných přích a kmenových válkách o stáda a pastviny.²⁰ Nejtěžší boje však vznikaly z krevní msty²¹, která byla velmi rozšířená²².

Když Turci přišli do Černé Hory, narazili právě na tuto kmenovou společnost, která měla autonomní zřízení a hierarchii fungující nezávisle na institucích státní moci.²³ Na území Černé Hory, které mělo tehdy rozlohu jen okolo 2000 km², žilo asi 15000 obyvatel.²⁴ Pasterectví, jímž se Černohorci převážně zabývali, poskytovalo jen velmi skromnou obživu. Ekonomický efekt z daní vybíraných Turky v této zemi nemohl být proto nikdy velký.²⁵ Pro nedostatek znalostí o hospodářských podmínkách v zemi, kterou obsadila, se však turecká vláda nejprve pokoušela zavést timárský systém²⁶ a vnutit Černohorcům

¹⁶ Kapitán Sir William Hoste, který odňal Kotor Francouzům v roce 1814, se o přilehlém kraji vyjádřil takto: „Celá země není dostatečně úrodná, aby uživila její obyvatele, neskýtá nejmenší motiv k úsilí být nějakou vrchností Černohorcům, kterým musí být každá změna k dobru. Je neplodná, říkám, jako je neplodné přirovnávat ráj k Černé Hoře.“ (Alex Devine, Montenegro in history, politics and war, London, 1918, str.3)

¹⁷ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 1

¹⁸ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 44 - 45

¹⁹ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 65

²⁰ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 134

²¹ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 66

²² Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 134

²³ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 81

²⁴ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 73

²⁵ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 134

²⁶ V té době platil princip, že veškerá půda v osmanské říši patřila sultánovi. Panovník pronajímal půdu rolníkům prostřednictvím držitele státního léna - timáru, který je dostával doživotně za zásluhy. Timár však nebyl dědičný a po smrti jeho držitele se vracel panovníkovi. Každý rolník dostal část půdy, která se nazývala čiflik, podle tureckého slova čifl označující pár volů, jimiž pozemek mohl být obděláván. Jeho reálná rozloha se lišila podle úrodnosti půdy, polohy a způsobu využití. Kolísala mezi 60 - 150 doenuemy, což byla jednotka půdy, která mohla být zorána za jeden den a pohybovala se od 940 do 1340 m² podle oblastí. Bez ohledu na náboženství rolníka byla rozloha jeho čifliku zaznamenávána do katastru. Držba čifliku byla zásadně dědičná. Rolník nesměl půdu prodat darovat, ani měnit způsob jejího užívání. Rolník měl právo na tolik půdy, aby z ní uživil

daňové povinnosti, které platřvalo obyvatelstvo, zabřvající se především rolnictvřm. Faktická nemořnost tyto daňové povinnosti plnit zapřřčinila první konflikty a střety řernohorcř s tureckou vládou. I když Turci v roce 1513²⁷ upustili od svřho zámřru přemřnit pastevce v rolnřky,²⁸ hlad, chudoba a nedostatek nejzřkladnějšřch řivotnřch prostředkř jř donutila bratrstva vřst proti Turkřm boj, loupit tureckř dobytek a obilř rostoucí na tureckřch polřch v zetskřch nřzřnřch a plenit tureckř karavany s potraviny.²⁹

Kromř materiřlnřch nedostatkř podnřcovala kmeny k odporu proti Turkřm i střlř potřeba zachovřvřnř tradic a idea nezávislosti střtu. Pravda, na samřm pořtku jeřtř o nřjakřm organizovanřm boji nelze hovořit.³⁰ Ke zvyřšení řčinnosti odporu proti osmanskř moci řernohorcřm dlouho chybřl sjednocujřcí a vřdřcí řinitel. Po obnovenř samostatnř srbskř pravoslavnř cřrkve v polovinř 16. stoletř se jřm postupnř střval nejvřjšř mřstnř cřrkvnř představitel - vladyka, kterř sřdlil v klřštře v nevelkř obci Cetinji.³¹ Tito vladykovř, kterř se ve svř činnosti neomezovali pouze na nřbořenskř zřleřitosti svř eparchie, si dobře uvřdomovali, ře bez nadkmenovř organizace a materiřlnřch prostředkř není mořnř vřtřř, trvalejšř a řpsřnějšř činnost na osvobozenř porobenřho nřroda a vytvořenř svobodnřho nřrodnřho střtu. Uskutečnřnř tohoto cřle vyřadovalo pevnřjšř spojenř uvolnřnřch kmenovřch společenstvř v jeden, jednou rukou vedenř celek - střt, kterř by odpovřdal typu tehdy v Evropř existujřcřch střtř.³² Nutnost vytvřřenř řstřednř politickř moci pozorovali zejmřna vladykovř z rodu Petrović - Njegoř.³³

Jako první z tohoto rodu byl cetinjskřm vladykou zvolen rozhodnutřm celořernohorskřho snřmu z roku 1697 Danilo, kterř se mřstnř rody snařil sjednotit nejen vojensky, ale takř ideovř.³⁴ I když je jřstř, ře od konce 17. stoletř

rodinu. Nemohl vřak zřskat řřdnou navřc. (Tomřř Chrobřk, Dřjiny Srbska, Nakladatelstvř lidovř noviny, Praha, 2004, str. 129)

²⁷ V tomto roce byly v řernř Hoře zruřeny dosavadnř timřry, přestala břt vybřrřna individuřlnř daň z přdy (haradř) a obyvatelstvu byla vymřřena společnř pauřřlnř dřvka (tzv. filurija). (Lubomřra Havlřkovř, Dřjiny jřhoslovanskřch zemř, Nakladatelstvř lidovř noviny, Praha 1998, str. 135)

²⁸ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 81, 75, 81-82

²⁹ Jagoř Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 66

³⁰ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i poćeci ustavnog řivota u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 15

³¹ Lubomřra Havlřkovř, Dřjiny jřhoslovanskřch zemř, Nakladatelstvř lidovř noviny, Praha 1998, str. 135

³² Nikola P. řkerović, Crna Gora na osvřtku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 2

³³ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i poćeci ustavnog řivota u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 17

³⁴ Lubomřra Havlřkovř, Dřjiny jřhoslovanskřch zemř, Nakladatelstvř lidovř noviny, Praha 1998, str. 136

nemělo Turecko nad Černou Horou faktickou suverenitu,³⁵ bylo k vytvoření svobodného národního státu nutné překonat dosavadní kmenovou roztržičnost. Vladyka chtěl nad tuto roztržičnost postavit etnicko - náboženskou jednotu. K dosažení tohoto cíle využíval pravoslavného (srbského) cítění většiny obyvatel. Tento vladyka dal podnět k vypuzení místních poturčenců. V roce 1707 tak byli pobiti či vyhnáni všichni, kdo se nechtěli nechat znovu pokřtít a vrátit k původní víře. Černá Hora tak získala výraznou etnicko - náboženskou homogenitu. Z Danilovy iniciativy začal na počátku 18. století pracovat první celočernohorský (zemský) soud, zásluhy měl rovněž na potírání krevní msty, na jejíž zákaz vydal v roce 1723 nařízení.³⁶ Ačkoli vladyka Danilo nedosáhl úplného sjednocení černohorských kmenů, svou vážeností v národu k němu značně přispěl.³⁷ Výrazného úspěchu dosáhl vladyka Danilo také v zahraničí, a to při své návštěvě u cara Petra Velikého v roce 1715, která položila základ dvousetletému spolenectví Černé Hory a Ruska.³⁸

Za svého nástupce určil Danilo synovce Sávu z rodu Petrovičů, z něhož se napříště rekrutovali i všichni další cetinjští vladykové. Nástupnickým pravidlem bylo, že posloupnost šla přes synovce, nikoliv přes syny. Bylo to dáno tím, že vladykové - jako vysocí církevní hodnostáři - žili v celibátu. V Petrovičích Černá Hora získala svou vlastní vládnoucí dynastii, která zde panovala až do konce její samostatnosti.³⁹

Nový černohorský vladyka Sáva byl klidné, mnišské povahy a více než světské záležitosti jej zajímaly otázky církevní.⁴⁰ Jeho mírová politika nenacházela u Černohorců pochopení. Této skutečnosti využil jeho pomocník a synovec vladyky Danila, Vasil Petrovič, který se stal během téměř dvouletého Sávova pobytu v Rusku za pomoci svých četných stoupenců církevním i světským vládcem Černé Hory.⁴¹ Vladyka Vasil pokračoval v politickém sjednocování všech kmenů. Roku 1751 kmenoví pohlaváři souhlasili se zřízením

³⁵ Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 101

³⁶ Lubomira Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 136

³⁷ Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 111

³⁸ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 114

³⁹ Lubomira Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 136

⁴⁰ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 113

⁴¹ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 119 a 120

mezikmenového soudu, který však fungoval jen krátce. V roce 1755 se mu podařilo sjednotit kmenové pohlaváry v boji proti Turkům a následné vítězství posílilo jeho váženost v národu. Ta mu zajistila velkou moc, nikoli však politickou, ale pouze církevní. Pro prosazení svých požadavků musel lid prosit a hrozit „prokletím“, pokud chtěl nějaký svůj politický úmysl uskutečnit. Kmenový separatismus byl stále příliš silný.

Po smrti vladyky Vasila se Černá Hora opět vrátila ke své staré kmenové rozdrobenosti.⁴² Této skutečnosti využil Štěpán Malý, který se před silně rusofilními Černohorci vydával za zmizelého ruského cara Petra III. Štěpán Malý, který byl v roce 1767 prohlášen místním sněmem za světského vládce Černé Hory, upevnil jednotu země a svou ozbrojenou gardou potíral veškeré projevy stále přežívající krevní msty a mezikmenové války.⁴³ V roce 1771 založil po dohodě s kmenovými pohlaváry první stálý soud, který měl sloužit všem Černohorcům. Z období jeho vlády pochází i první (i když neúplný) soupis obyvatel z roku 1773.⁴⁴

Po smrti Štěpána Malého a návratu tradiční kmenová roztržičnosti, připadla nejsilnější pozice v Černé Hoře guvernadurovi⁴⁵ Jovanu Radonjićovi. I když Černohorci podpořili habsburskou monarchii ve válce proti Turecku v letech 1788 - 1791, do mírové smlouvy, uzavřené mezi oběma mocnostmi se požadavek na uznání politické nezávislosti Černé Hory nepodařilo prosadit.

Trvalou jednotu místních kmenů a pevné postavení vladyky prosadil v Černé Hoře až Petr I. Petrović (ve funkci v letech 1781 - 1830), který nejprve de facto zrušil úřad guvernadura a poté znovu sjednotil znesvářené černohorské kmeny.

K jednotě v boji proti Turkům měla sloužit Stega (Kázeň, Disciplína),⁴⁶ složená ze 6 článků, která byla přijata v roce 1796 na shromáždění černohorských

⁴² Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 112

⁴³ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 136 a 137

⁴⁴ Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 112

⁴⁵ Guvernadur - od 80. let 18. století světský vůdce Černohorců (Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 113), většinou vojenský vojvoda, jenž obyčejně pocházel z některého domácího vlivného rodu. Původně (od roku 1688) se jednalo o světského politického a vojenského reprezentanta zájmů Benátské republiky mezi černohorským obyvatelstvem. (Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 136)

⁴⁶ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 137

vůdců konaném v Cetinji. Stega byla důležitým aktem deklarativní a konstitutivní povahy o politicko - teritoriální jednotě Černé Hory a Brd.

V roce 1798 byl na shromáždění v Manastiru Stanjevići vydán Obecný zákoník černohorský a brdský, obsahující 17 článků, ke kterému Cetinjské shromáždění dodalo roku 1803 ještě 16 článků. Téhož roku se stala součástí Zákoníku i Stega. V celkem 39 člancích Zákoníku byly obsaženy především normy trestní a občanskoprávní, ale také ústavní povahy.⁴⁷ Lze říci, že se jednalo o první psaný akt ústavního charakteru v černohorské historii.⁴⁸ Ústavní charakter měly normy a zásady o jednotě Černé Hory a Brd, o její ochraně a o rovnosti občanů před zákonem.⁴⁹ Na prosazování zákonů měl dohlížet společný černohorský a brdský soud, tzv. Kuluk.⁵⁰ Vydáním a aplikací Obecného zákoníku černohorského a brdského byl sestaven souhrn nezbytných prvků černohorského státu. Podoba tohoto státu, založeného na historickém právu, odpovídala tehdejší době a podmínkám, ve kterých byl stvořen.⁵¹

Petr I. Petrović také předložil ruskému caru Projekt ruského patronátu nad Černou Horou,⁵² měl rovněž v úmyslu razit mince a v této věci podnikl jisté kroky (s představiteli Rakouska).⁵³ Tyto jeho záměry však nebyly uskutečněny.

Po jeho smrti zvolil celočernohorský sněm novým vladykou Petra II. Petroviće - Njegoše. Petr II. se záhy dostal do konfliktu s guvernadurem, kterého vyhnal. Tato funkce pak již v Černé Hoře nebyla nikdy obsazena. Pro Petra II. to znamenalo odstranění důležité překážky na cestě k nastolení absolutistické vlády.⁵⁴ Na shromáždění černohorských pohlavárů v roce 1831 bylo vydáno rozhodnutí o zřízení Senátu⁵⁵ a „národní stráž“, tzv. Gvardije. Senát tvořilo 16

⁴⁷ Pravna enciklopedija 2, Savremena administracija, Beograd, 1985, str. 1916

⁴⁸ Čedomir Bogićević, Radovi sa naučnog skupa, Dvjesto godina Zakonika obšteg crnogorskog i brdskog, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2000, str. 59

⁴⁹ Pravna enciklopedija 2, Savremena administracija, Beograd, 1985, str. 1031

⁵⁰ Lubomíra Havlíková, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 137; „Kuluk“ tedy „Robota“, byl soud černohorským lidem nazýván kvůli namáhavé a bezplatné práci jeho členů - „robotování“. (Čedomir Bogićević, Radovi sa naučnog skupa, Dvjesto godina Zakonika obšteg crnogorskog i brdskog, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2000, str. 60)

⁵¹ Mijat Šuković, Radovi sa naučnog skupa, Dvjesto godina Zakonika obšteg crnogorskog i brdskog, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica 2000, str. 31

⁵² Čedomir M. Lučić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 158

⁵³ Vasilije J. Milić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 179

⁵⁴ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 205

⁵⁵ Senát byl výkonným orgánem k prosazování vladykovy vůle (Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 205) a nejvyšším orgánem soudní moci (Živko M. Andrijašević,

senátorů. „Národní stráž“ byla tvořena 164 strážníky, z nichž 156 připadalo Gvardiji (v užším smyslu), jejímž úkolem byl výkon senátních rozhodnutí, ochrana vnitřního pořádku a národní bezpečnosti. Zbylých osm míst v „národní stráži“ připadalo na tzv. Perjaniky, kteří měli být kdykoli k dispozici předsedovi Senátu či metropolitovi.⁵⁶

Za účelem potlačení kmenové rozdrobenosti a posílení centrální státní moci vypracoval na žádost Petra II. „carský generál“ Ivan Ivanović Vukotić tzv. Zákony vlasti, které byly schváleny „všemi pohlaváry černohorskými a brdskými na shromáždění roku 1833 měsíce máje 23. dne⁵⁷ v Cetinji“, jak bylo napsáno na originálu této Sbírký. „Zákony vlasti“ měly dvacet „bodů“ a obsahovaly předpisy, stanovující podrobení obyvatel Černé Hory centrální státní moci, a to zejména soudům, a povinnost platit veřejné dávky. Tato Sbírký nebyla zveřejněna jako souhrn závazných předpisů a údajně nebyla v Černé Hoře, kromě ustanovení o dani, aplikována.⁵⁸ Kromě vybírání daní (1838 - 1841) vydal Petr II. první černohorský rozpočet a pořídil mincovnu k ražbě prvních černohorských peněz (zlatých perunů), ke které však nakonec nedošlo.⁵⁹

Tehdejší území Černé Hory neposkytovalo svým obyvatelům dostatečnou obživu. Pro získání úrodných oblastí Petr II. připravoval válku s Tureckem. K uskutečnění tohoto cíle chtěl získat spojence v Rusku. To mu sice ozbrojené vystoupení proti Turkům nedoporučilo, rozhodlo se však zvýšit finanční podporu Černé Hoře.

Petr II. usiloval i o povznesení vzdělanosti. V roce 1834 byla v Cetinji otevřena první základní škola a také státní tiskárna⁶⁰. Významných úspěchů se podařilo Petru II. dosáhnout zejména diplomatickou cestou.⁶¹ Od roku 1837

Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 163)

⁵⁶ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 163

⁵⁷ Podle nového kalendáře tedy 5. června. (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

⁵⁸ Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 126 a 129

⁵⁹ Vasilije J. Milić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 180

⁶⁰ V roce 1853, za války s Osmanským císařstvem, musela být její olověná písmena přetavena v kulky, kterých byl nedostatek. Nová tiskárna byla pořízena až v roce 1858. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 198)

⁶¹ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 205 a 206

dostávala Černá Hora od Ruska pravidelné subvence.⁶² Na přelomu 30. a 40. let byly uzavřeny mezi bosenským a hercegovským pašou a Petrem II. formální dohody o míru mezi jimi spravovanými osmanskými provinciemi a „nezávislou oblastí Černé Hory“.⁶³ V červenci 1841 byla podepsána dohoda o pevném rozhraničení mezi Černou Horou a Rakouskem.⁶⁴ Tímto se Černá Hora stala de facto samostatným státem s částečně uznanými hranicemi a územím, přestože její samostatnost nebyla z hlediska mezinárodního práva stále ještě plně sankcionována.

Prvním černohorským vladařem, který nevykonával funkci metropolitů místní pravoslavné církve, nýbrž vystupoval pouze jako světský panovník, byl Danilo I. Petrović, který byl za souhlasu Ruska počátkem roku 1852 v Cetinji prohlášen černohorským knížetem. Kníže Danilo zavedl všeobecnou brannou povinnost a v roce 1853 početně silnou knížecí Gardu,⁶⁵ jako elitní vojenskou jednotku (po roce 1858 čítala až 20 000 vojáků).⁶⁶ Ve svých reformách kladl důraz především na pravidelné vybírání daní a odvádění celních poplatků.⁶⁷ Odpor některých kmenů proti zavádění a vybírání daní a činnost protureckých seskupení uvnitř některých kmenů, v krajích hraničících s Tureckem, potíral kníže Danilo nekompromisně vojenskými prostředky.⁶⁸

Koronou Danilových reforem bylo vydání Zákoníku Danila I., knížete a panovníka Svobodné Černé Hory a Brd v roce 1855. Tento zákoník posiloval rodící se ranně buržoazní společnost a centralistickou státní moc. V souladu s tím měly jeho normy za cíl překonání kmenové rozdrobenosti a zrušení jejích společenských a hospodářských základů. V celkem 95 člancích Obecného zemského zákoníku, jak je Zákoník Danila I. v literatuře někdy označován, byl obsažen i jistý počet článků dřívějšího Obecného zákoníku černohorského a brdského⁶⁹ a „Zákonů vlasti“⁷⁰. Danilův zákoník byl relativně systematizovaným

⁶² Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 31

⁶³ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 206

⁶⁴ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 171

⁶⁵ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 207

⁶⁶ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 197

⁶⁷ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 207

⁶⁸ Dragiša Đoković, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 234

⁶⁹ *Pravna enciklopedija 1*, Savremena administracija, Beograd, 1985, str. 206

komplexem norem ústavní, trestní a občanskoprávní povahy. Ústavním způsobem byly v tomto zákoníku formulovány a sankcionovány některé zásady společenského a státního zřízení, a to zejména: rovnost občanů před soudem (čl. 1); ochrana cti, majetku, života a svobody (čl. 2); nedotknutelnost knížete, „jehož je každý Černohorec a Brđanin⁷¹ povinen ctít a nic zlého o něm nehovořit ani k tomu nenabádat“ (č. 3); povinnost obrany vlasti (čl. 18); povinnost ctít soudce a ostatní pohlaváry a stařešiny (čl.14).⁷²

Danilovy reformy přispěly k upevnění vnitřní stability Černé Hory a k posílení její branné moci. Důkazem bylo přesvědčivé vítězství Černohorců nad Turky v oblasti Grahovce v roce 1858, které mělo silný ohlas v tehdejší Evropě a významně napomohlo k mezinárodně politickému postavení Černé Hory. Výsledkem tlaku, který na Turecko vyvinula především francouzská a ruská diplomacie, bylo praktické vytyčení hranic mezi Černou Horou a Tureckem 1859 a jeho stvrzení v protokolu podepsaném v Istanbulu v roce 1860. Tím se Černá Hora stala ve vztahu k Turecku politicky zcela nezávislým územím. Prozatím však stále ještě chybělo širší mezinárodní uznání její státní samostatnosti.⁷³

Knížeti Danilovi se během jeho vlády podařilo zajistit stabilitu a politickou jednotu Černé Hory.⁷⁴ Jeho reformy, jež znamenaly upevnění absolutistické moci knížete, však vzbudily silný odpor u části konzervativní černohorské rodové šlechty.⁷⁵

Po atentátu na knížete Danila I. se vlády ujal jeho synovec Nikola I. Petrović. Ten se snažil o rychlou modernizaci Černé Hory. Významného pokroku bylo dosaženo v oblasti školství. Zatímco za Petra II. Petroviće-Njegoše existovala v Černé Hoře jen jediná základní škola, v 70. letech jich zde bylo více než čtyřicet. V roce 1869 byly v Černé Hoře otevřeny dvě střední školy - bohoslovecká škola a dívčí institut v Cetinji. Krátce nato začaly vycházet i první černohorské noviny Crnogorac (od roku 1873 nesly název Glas Crnogorca). K podstatným změnám došlo také v černohorských státních orgánech. V čele státu zůstával kníže, který měl fakticky absolutní neomezenou moc. Někdejší senát

⁷⁰ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 199

⁷¹ obyvatel Brđ (poznámka autora)

⁷² Pravna enciklopedija I, Savremena administracija, Beograd, 1985, str. 206 a 207

⁷³ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 207 a 208

⁷⁴ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 197

⁷⁵ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 208

černohorský a brdský byl v roce 1874 podstatně reorganizován. V jeho kompetenci zůstaly nadále pouze soudní záležitosti. Vedle toho byly zřízeny samostatné orgány pro řízení vnitřní správy, armády, státních financí a také knížecí kancelář pro zahraniční záležitosti.

V roce 1870 byla zformována stálá černohorská armáda. Své posílené vojenské moci Černá Hora aktivně využívala v podpoře protitureckých akcí v okolních zemích, a to zejména v oblasti Hercegoviny. Po propuknutí rozsáhlého protitureckého povstání v Bosně a Hercegovině v roce 1875 vstoupila Černá Hora s Tureckem do války. Černohorské územní zisky po této válce stvrdil sanstefánský mír, diktovaný spřáteleným Ruskem.⁷⁶ S jeho výsledky se však ostatní velmoci nebyly ochotny smířit. Skutečně klíčovou událost v dějinách Černé Hory nakonec představoval Berlínský kongres velmocí, konaný od 13. června 1878 do 13. července 1878. Mírová smlouva, která byla jeho výsledkem, obsahovala 64 článků. Nejdůležitější z článků 26-33, týkajících se Černé Hory, byl článek 26, který definoval její mezinárodní postavení takto: „Nezávislost Černé Hory uznávají Vysoká Porta a všechny ty vysoké smluvní strany, které tak dosud neučinily“.⁷⁷ Konečně tedy byla nezávislost Černé Hory uznána de jure. Skončilo nepřetržité válčení a naplnil se sen desítek generací toužících po svobodě v míru. Černá Hora mohla vykročit do Evropy.

Před rokem 1878 měla Černá Hora jen jedno menší město - Cetinje, které tehdy mělo jen 200 domů a ne více než 800 obyvatel.⁷⁸ Po Berlínském kongresu získala několik menších měst, mezi něž patřila Podgorica, Spuž, Žabljak, Kolašin, Bar a Ulcinj, a tím tedy i přístup k moři. Rozloha Černé Hory se více než zdvojnásobila (z předválečných 4400 km² na poválečných 9.475 km²). Rovněž se zvětšil počet jejích obyvatel (z předválečných 140 tis. na poválečných 170 tis.).

Výsledky Berlínského kongresu měly pro život černohorské společnosti zásadní význam. V zemi, která po staletí více než stát připomínala „vojenský tábor“⁷⁹, najednou zavládl mír. Nově vzniklé podmínky však odhalily problémy,

⁷⁶ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 208

⁷⁷ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 208 a 209

⁷⁸ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 41;

⁷⁹ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 308

kteře pocházely z celkové zaostalosti života v Černé Hoře.⁸⁰ Kmenová struktura společnosti nedovolovala modernizaci státu a vytvoření nových institucí. Staré formy státní moci a organizace státu, vzniklé za zcela jiných podmínek, již nemohly odpovídat charakteru takto zvětšenému státu a musely proto nutně projít proměnou. Naléhavost změn pocítil i kníže Nikola. Předlohou politických a správních reforem v Černé Hoře byly reformy v tehdejšíms carském Rusku. Ruské samoděřžaví se stalo vzorem vlády pro knížete Nikolu již dříve. V tomto duchu prováděl reformy v 70. letech 19. století, jejichž jádrem se stala: reorganizace senátu, oddělení osobní knížecí (dvorské) pokladny od pokladny státní, reformy armády a úřednického aparátu.⁸¹

V roce 1878 byla Černá Hora administrativně rozdělena na deset nahijí, které se dále dělily na kapetanije.⁸²

Reformou z 20. března 1879 byl zrušen Senát a byly zřizeny tři nové orgány: Státní rada, Ministerstvo se šesti resorty a Velký soud.⁸³ Státní rada se stala nejvyšším zákonodárným orgánem, nejvýše postaveným orgánem státního dozoru, projednávala žádosti a stížnosti a sestavovala rozpočet. Jejimi členy byli všichni ministři a osoby, které stanovil kníže.

Státní radě bylo podřizeno Ministerstvo, které mělo 6 resortů: zahraničních věcí, vnitra a stavebnictví, osvěty, spravedlnosti, financí a obrany. Formálně byl v čele všech ministerstev od roku 1879 do roku 1905 předseda Státní rady a příbuzný knížete Nikoly, vojvoda Božo Petrović Njegoš.

Třetí institucí, zřizenu v roce 1879, byl Velký soud, který představoval nejvyšší soudní instanci v Černé Hoře. Velký soud měl 6 soudců a předsedu⁸⁴, jímž byl rovněž Božo Petrović⁸⁵.

V roce 1872 požádal kníže Nikola profesora Valtazara Bogišiće⁸⁶, aby napsal majetkový zákoník pro Černou Horu. Ten návrh přijal a po velmi detailním

⁸⁰ Ferdo Čulinović, Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. I XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija. Jugoslavija 1918. - 1945., Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 102

⁸¹ Míomir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 16 a 17

⁸² Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 214

⁸³ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 293

⁸⁴ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 213 a 214

⁸⁵ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 309

průzkumu národního života a právních obyčejů a dlouhých studiích, napsal návrh zákona, který vstoupil roku 1888 v platnost jako Obecný majetkový zákoník pro Černou Horu. Bogišić jako ministr spravedlnosti Černé Hory (1893-1899), mající dozor nad aplikací Obecného majetkového zákoníku, napsal i určité změny a doplňky, které začaly platit od 14. ledna 1898. Svým vědeckým přesvědčením byl Bogišić stoupencem historické právní školy, což se odrazilo v podobě určitých právních institucí Obecného majetkového zákoníku. Tento Zákoník byl prostoupen myšlenkou, že národní právní obyčeje mají představovat základ zákonodárné práce, přičemž nesmějí být pomíjeny vymoženosti moderní právní vědy a psané právo všeobecně.

Na rozdíl od kodifikací tehdy platných v jiných evropských státech, které obsahovaly i předpisy o právu rodinném a dědickém, reguloval zákoník pouze majetkové právo (věcné a závazkové). Důvodem byla skutečnost, že dědické právo bylo v Černé Hoře kodifikováno již dříve Danilovým zákoníkem a rodinné právo bylo v té době regulováno právem obyčejovým. Zákoník měl 6 částí a obsahoval celkově 1031 článků. Psán byl jadrným národním jazykem; jeho definice byly jasné a stručné a terminologie, kterou musel Bogišić často vytvářet, byla v harmonii s právní materií a duchem národního jazyka. Systematika Zákoníku nebyla na úrovni jeho teoretické hloubky, důslednosti a jazyka, vzhledem k tomu, že se tatáž materie vyskytovala na více místech. Svými do značné míry originálními řešeními, která však zároveň představovala i vymoženosti moderní právní vědy, zákoník částečně předstihl pozdější občanské zákoníky - německý, švýcarský a jiné. Tak např. v Obecném majetkovém zákoníku byla zdůrazněna zásada zákazu zneužití práva (čl. 1000); zásada soudního uvážení, např. soudce mohl v odůvodněných případech výši náhrady škody zvýšit či snížit (čl. 541, 925); zásada výkladu zákonů, beroucí v potaz jejich společenský účel (čl. 776, 993); snížení či vyloučení pohledávek z aleatorních smluv (čl. 477), apod.

Obecný majetkový zákoník originalností svých řešení a tím, že představoval spojení živých institucí národního obyčejového práva s moderními vymoženostmi právní vědy, vyvolal pozornost celého kulturního světa a měl

⁸⁶ Rodák z Cavtatu Valtazar Bogišić (1834-1908) byl právníkem, vědcem a profesorem slovanského práva na Univerzitě v Oděse. (Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 711)

značný vliv na pozdější vývoj právní vědy a na jiné kodifikace různých národů.⁸⁷ Tento zákoník byl základem ve vytváření právního systému občanské společnosti v Černé Hoře.⁸⁸

Další reformní vlna přišla v Černé Hoře na počátku 20. století, kdy kníže Nikola vydal řadu zákonů, kterými byla upravena činnost orgánů státní moci. Tak byly v roce 1901 vyhlášeny zákony o státním rozpočtu a zřízení Hlavní státní kontroly. V roce 1902, kdy byla provedena reforma státních orgánů, byly vydány zákony o vládě a Státní radě, následnictví trůnu, soudní moci, organizaci soudů a soudní pravomoci. Do vyhlášení Ústavy byly ještě vydány zákony o zřízení ministerstva vnitra a ministerstva obrany.⁸⁹

V roce 1903 došlo zvláštním zákonem k administrativnímu rozdělení Černé Hory na pět oblastí místo dosavadních deseti nahijí.⁹⁰ Oblasti se dále dělily na 56 kapetanijí a 6 měst.

Všechny tehdejší právní předpisy byly založeny na ustanovení, že: „Kníže Panovník má všechna práva státní moci“; sám vydává zákony, jmenuje a odvolává ministry; jeho nařízením byla podřízena vláda, ministři a všichni státní úředníci; všechny druhy státní moci, včetně soudní, byly vykonávány jeho jménem; dekretem jmenoval a odvolával ministry. Kníže měl postavení absolutního vládce.⁹¹

⁸⁷ Pravna enciklopedija 2, Savremena administracija, Beograd, 1985, str. 1030 a 1031

⁸⁸ Miomir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 19

⁸⁹ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 219

⁹⁰ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 310

⁹¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 43

II. Černá Hora v době vyhlášení Ústavy

O Ústavě se před jejím vydáním hovořilo jen málo.⁹² Odborná veřejnost je dodnes rozdělena v názorech na to, jaké faktory ve vývoji, vedoucím k vydání Ústavy, působily. Neshody panují také v otázce hodnocení intenzity vlivu jednotlivých činitelů v tomto vývoji. K tomu, abychom mohli ocenit význam jednotlivých faktorů, je nutné tyto faktory nejprve identifikovat. Jako možné faktory připadají v úvahu: postoje knížete Nikoly a jeho okolí k vydání Ústavy; činnost domácí opozice; aktivity černohorské omladiny, studující v Bělehradě; pozice Černé Hory v mezinárodních vztazích; jakož i stupeň vyspělosti černohorské společnosti v době vydání Ústavy.

1. Postoje knížete Nikoly a jeho okolí k vydání Ústavy

Vzhledem k tomu, že se jednalo o ústavu oktrojovanou (byla knížetem národu vnucena), považují za žádoucí nastínit vztah knížete a jeho okolí k vydání Ústavy a vývoj tohoto vztahu od nastoupení knížete na trůn v roce 1860 do vyhlášení Ústavy pro Knížectví Černou Horu v roce 1905.

Když devatenáctiletý Nikola Mirkov podle odkazu svého strýce knížete Danila I, jako sedmý vladař z rodu Petrović-Njegoš, v roce 1860 zdědil černohorský trůn, měl již za sebou studium na několika evropských školách. Vzdělával se v Terstu ve čtyřtřídní Srbské základní škole a poté se v témže městě zapsal na Německou protestantskou školu (1852-1854). Pravidelně navštěvoval také Lyceum Ludvíka Velikého v Paříži, na které byl vyslán knížetem Danilem I. (1856).⁹³

Francouzská škola a kouzla světového centra kultury zanechaly na vnímavou duši mladého knížete silný dojem. Přivržencem Francie zůstal kníže rovněž v politickém ohledu. V ní byly všechny jeho ideály. Později se sice obrátil k Rusku, ale jen pod tlakem zastánců staré černohorské národní tradice, v jejichž čele byl jeho otec vojvoda Mirko. Po nástupu knížete Nikoly I. na trůn nedošlo ohledně vlády v Černé Hoře k žádným podstatným změnám, kromě toho, že byla

⁹² Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvjetku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 75

⁹³ Dragutin P. Vukotić, *Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 19

mírnější, což bylo následkem mírnější povahy mladého vladaře a také tím, že ustaly vnitřní spory. Autokracie se upevnila a prvky, které působily proti ní, se uklidnily tak, že se mnozí začali vracet z emigrace. Silně ovlivněn západoevropským duchem si kníže současně přál, aby jeho malé knížectví nabylo formy skutečného evropského státu, a to na nejliberálnějších základech. Spoutávala jej jen autorita vojvody Mirka, který byl protivníkem všeho cizího a všech novot.

Smrt otce v roce 1867 rozvázala v tomto ohledu knížeti Nikolovi I. ruce a on se rozhodl, že svou představu uskuteční. Říká se, že měl v úmyslu zavést ústavu. Tomu se však všichni v jeho okolí vzepřeli, pro ně to byl strašák, něco jako republika, považovali ji téměř za revoluci. Nutno ovšem podotknout, že i sám kníže byl na uskutečnění tak významné reformy v té době příliš mladý a nezkušený a že lidé kolem něj na to nebyli připraveni. Kníže se tedy ve svém úsilí zaměřil alespoň na vytváření zvláštních institucí pro správu státní pokladny a majetku.⁹⁴

V tomto duchu se nese i další zmínka o ústavě. Na shromáždění náčelníků konaném v roce 1868 kníže vyhlásil oddělení majetku státního od osobního vladařova majetku a zavedení jistého pořádku ve vedení státních financí. V tom kníže spatřoval zavedení určitého druhu ústavy. Tuto skutečnost dokazuje jeho dopis ruskému konzulu pro Černou Horu se sídlem v Dubrovníku ze 6. dubna 1868, ve kterém mu sdělil, že daroval národu „nové Nařízení“, které má, jak také přiznal, daleko od toho, co doba vyžaduje a co by bylo potřeba k tomu, aby se Černá Hora mohla porovnat s jinými státy. Kníže se v tomto dopisu ospravedlňoval, že nemohl postoupit o krok dále kvůli tomu, že se „černohorský národ v minulosti nacházel stále v kritických okolnostech“, takže nemohl učinit nějaký pokrok ve vzdělanosti, avšak „není ani tak zralý, aby se mu darovala rozsáhlejší ústava“.

Další údaj o tom, že kníže Nikola na počátku své vlády pomýšlel na vydání ústavy, pochází z 8. července 1870 z dopisu Filipa Hristiće, který byl v Černé Hoře jako vyslanec srbského dvora na křtu jednoho z dětí knížete Nikoly, Jovanu Ristićovi, kterému psal, že od kotorských obchodníků slyšel, že kníže

⁹⁴ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 36 a 37; P.A. Rovinski byl významný vědec, který v Černé Hoře s malými přestávkami pobýval téměř 27 let (1879 - 1907). (Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Právni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 151)

Nikola „pro Černou Horu připravuje jakousi ústavu a zákon.“ Kníže si prý, podle této informace, velmi přál je vyhlásit na den svatého Petra⁹⁵, ale práce na ústavě nepostupovaly dostatečně rychle.⁹⁶ Další osud tohoto návrhu není znám.

Uvedené skutečnosti tedy svědčí o tom, že se kníže na počátku své vlády snažil o zavedení nějakého ústavního pořádku, byť tyto snahy nakonec nebyly úspěšné. V pozdějších letech jeho vlády se již zmínky o snaze vydat nějakou ústavu neobjevují. Zdá se, že čím byl kníže starší, tím více jeho myšlenky na zavedení ústavy slábly. K tomuto závěru by mohla vést i následující událost.

Počátek osmdesátých let (1881-1882) je označován jako období jistého „ústavního vření“. Z různých stran se tehdy slyšovalo, že v centru tohoto „vření“, byl slavný černohorský hrdina a spisovatel Marko Miljanov Popović, příbuzný knížeti Nikoloy Šako Petrović a někteří další vůdci.⁹⁷ Tito lidé, které navzájem spojovalo osobní přátelství a podobné názory na další rozvoj Černé Hory, tvořili jakýsi klub, ve kterém často diskutovali o svévoli knížete a o intrikách dvorské kamarily.⁹⁸ Jednu z událostí těch dnů přiblížil dlouholetý spolupracovník knížete vojvoda Simo Popović⁹⁹, kterému se kníže svěřil s informacemi o pravidelných tajných schůzích v uzavřené kamarile, na kterých se prý konají velké a bouřlivé besedy, jejichž tématem byly tehdejší neuspokojivé poměry v Černé Hoře, za něž je prý vinen kníže. Knížeti bylo vyčítáno, že „se národa na nic neptá a že si dělá vše, co chce a jak chce“ a účastníci se rozhodli jménem národa žádat ústavu. Kníže poté značně rozrušen, v bouřlivé reakci na tyto informace, označil členy klubu dosti nelichotivými přirovnáními. Byl rozhodnut je uvrhnout do žaláře, kde měli strávit zbytek života. I když k tomu nakonec po přímlově Sima Popoviće nedošlo,¹⁰⁰ kníže jim toto „ústavní spiknutí“¹⁰¹ nikdy nezapomněl.

⁹⁵ „Petrovdan“ - 12. července (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

⁹⁶ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 76

⁹⁷ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 76

⁹⁸ Jagoš Jovanović, Marko Miljanov - istorijska i književna studija, Naučno društvo NP Crne Gore, Istorijski institut, Narodna knjiga, Cetinje, 1952, str. 146 a 147

⁹⁹ Vojvoda Simo Popović (1846-1921) byl mimořádným intelektuálem. Narodil se ve Sremu. Gymnázium zakončil v Sremských Karlovcích. Studoval Lyceum v Bělehradě. Na pozvání knížete Nikoloy přišel do Černé Hory a strávil déle než třicet let v jeho službách. Byl správcem Baru a Ulcinji, poté ministrem osvěty a církevních věcí a členem Státní Rady. Jeho texty věrně vyobrazují tehdejší poměry v Černé Hoře a způsob vlády. (Mijat Suković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 73)

¹⁰⁰ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 468 a 469

¹⁰¹ Jagoš Jovanović, Marko Miljanov - istorijska i književna studija, Naučno društvo np Crne Gore, Istorijski institut, Narodna knjiga, Cetinje, 1952, str. 146

U příležitosti oslavy třicetileté vlády knížete Nikoly v roce 1890 oficiální orgán Glas Crnogorca přinesl po dohodě a schválení knížetem mimo jiné sdělení, že „ani jeden jediný Černohorec nežádá ústavu. To žádají jen přátelé z ciziny“.¹⁰²

Zajímavý je v tomto ohledu i komentář knížete k událostem v Srbsku roku 1894, kdy po převratu mladý srbský král Alexandr I. Obrenović v úzké součinnosti se svým otcem, bývalým králem Milanem, zrušil ústavu a obnovil platnost ústavy z roku 1869.¹⁰³ Tehdy kníže prohlásil: „Když je tak snadné dělat s ústavami to, co si člověk přeje, dám mým Černohorcům ústavu i já.“¹⁰⁴

Přes odmítavé postoje k zavedení ústavy však kníže pocíťoval naléhavost dalších reforem nutných k modernizaci státu. Reformní proces započatý v roce 1879 pak pokračoval v roce 1902 vydáním řady zákonů, které upravovaly systém státních institucí a správu státních záležitostí.¹⁰⁵

V létě roku 1905 kníže Nikola požádal Simu Popoviće, zda-li by mu mohl pro Černou Horu napsat ústavu. Popoviće tato žádost zaskočila, pomyslel si dokonce, že jde o žert. Jeho překvapení bylo o to větší, že jen několik měsíců předtím se kníže v rozhovoru uveřejněném v listu „Glas Crnogorca“ o ústavě vyjádřil následovně: „U nás ústavy není, ani si ji, alespoň teď, nepřejeme. Co je ústava? ... Nejlepší ústavou je spravedlnost a zdravý rozum. V naší patriarchální monarchii se cítíme pokojně a šťastně.“¹⁰⁶ Popović se snažil knížeti jeho záměr vymluvit. Pokládal jej za příliš nepřirozený skok z jeho současného osobního panování přímo do vlády ústavní. Namísto darování ústavy považoval za vhodnější pokračovat s reformami, které kníže z neznámého důvodu opustil. Právě to podle něj každý Černohorec od knížete žádá a o ústavě nikdo nepřemýšlí, „ani jeden z tisíce neví, co to je“. Popović odhadoval, že Černohorci ústavu přijmou s radostí, ale brzy z ní budou rozčarováni nejen oni, ale i kníže. V souvislosti s tím upozornil na události v Srbsku. Knížeti pak dále připomněl, že k obsazení ústavních orgánů nemá dostatek odborníků. K dispozici měl podle Popoviće jen 5-6 právníků a 2-3 vzdělané odborníky.¹⁰⁷

¹⁰² Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 77 a 78

¹⁰³ Jan Pelikán, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 243

¹⁰⁴ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 78

¹⁰⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 43

¹⁰⁶ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 464

¹⁰⁷ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 461 a 462

Popović však nezůstal jediným odpůrcem ústavy. Podobného názoru byl i Dr. Lazar Tomanović, tehdejší předseda Velkého soudu. Na otázku knížete, co si myslí o ústavě v Černé Hoře odpověděl: „Bože chraň!“.

V literatuře se uvádí, že také anglický profesor William Miller radil knížeti Nikolovi, ať nevydává ústavu s vysvětlením, že „může otevřít cestu destrukci státu“. Není známo z čeho tak usuzoval, ale je možné, že na základě daných okolností odhadoval, že vydání ústavy podnítl a posílí organizovanou činnost proti černohorskému státu.¹⁰⁸

Jediným zastáncem ústavy z okolí knížete tak byl dřívější konzul v tehdy tureckém Skadaru, ministr financí Lazar Mijušković, který se snažil knížete ovlivňovat prostřednictvím následníka trůnu.¹⁰⁹ Mijušković byl v čele skupiny vzdělaných lidí, kteří se sešli v Cetinji a pracovali jako státní úředníci.¹¹⁰

2. Činnost domácí opozice

První známky politické opozice vůči knížecímu autokratickému režimu se objevily v osmdesátých letech 19. století. Tuto opozici představovali jednotliví významní kmenoví vůdci, kteří protestovali proti potlačování patriarchální kmenové demokracie a svých práv, která v rámci kmenů uplatňovali. Kromě již zmíněného vojvody Marka Miljanova Popoviće mezi ně patřil např. serdar¹¹¹ Jole Piletić, vojvoda Miljan Bukov a další. Kníže jejich odpor, který započal tiše již v šedesátých letech, až do roku 1879 toleroval, neboť věděl, že mají velkou autoritu ve svých kmenech, ale i v celé Černé Hoře. Mimo to měli také velké zásluhy na povstáních a válkách, jejichž výsledkem bylo mezinárodní uznání nezávislosti Černé Hory. Po provedení nezbytných reforem však kníže s oporou o nové, jemu přísně podřízené instituce, odstranil z politické a státní scény všechny vůdce staré válečné generace, kteří byli pro omezení jeho absolutismu.¹¹²

Díky pomalému rozvoji politické a občanské společnosti v Černé Hoře mohl kníže nerušeně pokračovat v soustředování státní moci do svých rukou.

¹⁰⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 75

¹⁰⁹ Simo Popović, *Memoari*, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 470

¹¹⁰ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 80

¹¹¹ Hlava okresu (nahije); (Petar Petrović Njegos, *Horský věnec*, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n.p., Praha, 1963, str. 156)

¹¹² Miomir Dašić, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 18 a 19

Vojensko-patriarchální charakter černohorského národa umožnil vznik absolutismu v tehdejší Evropě nevídaného. Národ tento absolutismus stvořil nevědomky sám, nechápal jej a jeho projevy a těžké následky opět připisoval osobním selháním jednotlivých nositelů státní moci. O politických svobodách, které lidu dávají právo účasti na státních záležitostech, neměli Černohorci ani ponětí, a proto o ně ani neusilovali. Sami sebe považovali za svobodné, zejména ve vztahu ke svým souvěrcům, rakouským a tureckým poddaným, kteří si stěžovali na potlačování jejich národnosti a víry. Ve své vlasti mohli Černohorci svou víru spolu s ostatními náboženskými vyznáními vyjádřit zcela svobodně.¹¹³ Tato skutečnost vedla k tomu, že se v Černé Hoře nevytvořila opozice, která by na knížete Nikolu mohla vyvíjet citelnější tlak, aby vydal Ústavu.

3. Aktivity černohorské omladiny, studující v Bělehradě

Faktická absence opozice na území Černé Hory neznamenalala, že by opozice vůči knížecímu absolutismu neexistovala vůbec. Vytvoření jejího nového jádra souviselo se skutečností, že v Černé Hoře bylo školství přes veškeré pokroky ve velmi špatném stavu. V osmdesátých letech 19. století fungovaly na jejím území pouze dvě střední školy¹¹⁴, vzdělání na vysokých školách mohli Černohorci získat pouze v zahraničí. V tomto stavu se střední a vysoké školství v Černé Hoře nacházelo i v době vydání Ústavy. Mladí lidé tak byli nuceni za studiem odjíždět do zahraničí. Nejvíce studentů směřovalo do Srbska, ve kterém mělo univerzitní vzdělání již více než pětisetletou tradici.¹¹⁵ Hospodářský, společenský a kulturní pokrok Srbska byl pro nerozvinutou černohorskou společnost výzvou již dříve. Obzvláště studenti z Černé Hory, kteří od osmdesátých let studovali v Bělehradě, stále více oceňovali rozvoj vzdělanosti a kultury v Srbsku.¹¹⁶ Sám kníže Nikola jej při své návštěvě u krále Alexandra I. Obrenoviće v Bělehradě roku 1896 s neskryvaným překvapením komentoval slovy: „Věděl jsem, ale zdaleka jsem si nemyslel, že Srbsko tolik pokročilo.“¹¹⁷

¹¹³ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907*, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 73

¹¹⁴ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica, 2006, str. 233

¹¹⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 42

¹¹⁶ Miomir Dašić, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 20

¹¹⁷ Simo Popović, *Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje*, 1995, str. 367 a 372

Silný dojem na knížete udělala Univerzita s několika fakultami a množstvím profesorů, Srbská královská akademie s „tolika vzdělanými lidmi“ a jiné vzdělávací a kulturní instituce.¹¹⁸

Na černohorskou studentskou omladinu v Srbsku začínaly působit myšlenky srbské nacionalistické buržoazie, která již od dob knížete Michala Obrenoviće vyjadřovala své snahy „připojení“ Černé Hory k Srbsku. Studenti pak po návratu domů zprostředkovávali tyto myšlenky i v samotné Černé Hoře. Avšak tyto úvahy díky malému počtu černohorské inteligence, tedy alespoň na začátku, nedosáhly v její domovině velkého ohlasu.¹¹⁹

Změna nastala v roce 1902, kdy černohorští studenti, politicky organizovaní v Bělehradě, začali soustavně na knížete Nikolu vykonávat politický nátlak, kterým se snažili dosáhnout „provedení hlubších reforem v Černé Hoře“. K zesílení tohoto nátlaku založili v roce 1903 „Politický klub černohorské studentské omladiny v Bělehradě“. Avšak ani poté, co činnost studentů tímto způsobem dosáhla vyššího stupně organizace, nemotivovalo jejich naléhání v období od roku 1902 do roku 1905 knížete Nikolu k tomu, aby Ústavu vydal. Nejen v roce samotného vyhlášení ústavy, ale ani v letech dřívějších navíc studenti nepožadovali, aby byla ústava pro Černou Horu vydána.¹²⁰

4. Pozice Černé Hory v mezinárodních vztazích

Je známo, že kníže Nikola I. Petrović vždy úzkostlivě dbal na obraz Černé Hory v zahraničí. Přál si, aby se Černá Hora zařadila mezi moderní evropské státy. Po Berlínském kongresu se Cetinje stalo sídlem zástupců evropských států, akreditovaných u dvora černohorského knížete.¹²¹ Priorita byla kladena na rozvoj vztahů s Rakouskem-Uherskem, Itálií, Srbskem, Řeckem, Tureckem a přirozeně také s hlavním politickým spojencem Černé Hory - s carským Ruskem.

Sám kníže byl v zahraniční politice velmi činný. K upevnění mezinárodní prestiže a k začlenění mezi tehdy nejvýznamnější evropské panovnické rody kníže

¹¹⁸ Miomir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 20

¹¹⁹ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 334

¹²⁰ Mijat Šuković, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 604;

¹²¹ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 41; V Cetinji bilo do roku 1910 akreditováno 11 diplomatských zastupitelství. (Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 21)

Nikola využíval také sňatků svých dětí. Např. dcera Jelena se stala manželkou italského krále Viktora Emanuela III., dcery Milica a Anastazije byly provdány za ruská velkoknízata. Nikolova dcera Zorka se vdala za Petra Karadorđeviče, který se stal v roce 1903 srbským králem. Nikolův syn Danilo si vzal za manželku Němku z vlivného aristokratického rodu Mecklenburg.¹²²

V rámci zahraničních vztahů Černé Hory zaujímaly zvláštní místo vztahy Černé Hory se Srbskem. Je to proto, že určité události v jednom z těchto států způsobily odezvu v druhém, a to daleko častěji a intenzivněji než mezi Černou Horou a kterýmikoli jiným státem. Dělo se tak i navzdory skutečnosti, že v té době oba uvedené státy nesdílely společnou hranici.¹²³

Srbsko bylo v té době stejně jako Černá Hora jedním z center boje balkánských národů za vlastní nezávislost. Srbský ministr vnitra Ilija Garašanin vypracoval v roce 1844 tzv. Načertanje (Nárys). Jednalo se o dlouhodobý srbský národně - politický program, který určoval základní cíle zahraniční politiky Srbska až do roku 1918. Historickým vzorem tohoto plánu na vytvoření velkého Srbska bylo středověké království Štěpána Dušana. V srbském státě se měla postupně sjednotit všechna území obývaná Srby, respektive území obývaná těmi pravoslavnými Slovany, kteří byli za Srby označeni. Program se opíral o kombinaci práva přirozeného s právem historickým a zahrnoval Makedonii, části území osídlené Albánci, Bosnu a Hercegovinu, oblast Dubrovníku a Černou Horu. Obsah programu vytvoření velkého Srbska byl utajován, a veřejnost se o něm dozvíдалa postupně během druhé poloviny 19. století.¹²⁴ Jednání politického, státního a kulturního vrcholu Srbska té doby však jednoznačně vypovídá o úsilí připojit Černou Horu k Srbsku, respektive o snaze zlikvidovat černohorský stát.¹²⁵ Přestože v Srbsku do roku 1918 docházelo ke změnám panovnických rodů nebo vlády, tato strategie zůstávala stále stejná.¹²⁶

¹²² Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 292

¹²³ Černá Hora získala společnou hranici se Srbskem až roku 1913. (Tomáš Chrobák, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 262)

¹²⁴ Jan Rychlík, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 182 a 183

¹²⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 34; Připojením Černé Hory k Srbsku by byla uskutečněna ta část plánu počítající s přístupem srbského státu k Jaderskému moři. (http://www.rastko.org.yu/istorija/garasanin_nacertanije.html)

¹²⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 34

Podobně jako Srbsko měl svůj program i kníže Nikola. Byl posedlý myšlenkou na obnovení Dušanova království.¹²⁷ Ve své písni Onamo, Onamo představoval velkou Černou Horu až do Prizrenu, někdejšího středověkého hlavního města Srbského království. Tyto představy jej neopouštěly ani v letech 1912/1913, a nezřekl se jich ani za první světové války.¹²⁸ Tuto svou posedlost promítal i do černohorské státní politiky. Koncepti černohorské státní otázky konstruoval a formoval s ohledem na to, že je existence samostatného a nezávislého státu Černá Hora časově ohraničena, a to do „sjednocení Srbstva“ pod Nikolovým vedením. Taková Černá Hora měla kromě Prizrenu zahrnovat i celou Metochii a území až k Ochridu.¹²⁹ Kníže Nikola zdůrazňoval „historická práva“ na někdejší srbské země i mimo historické hranice černohorských států¹³⁰. Pro knížete byl boj za osvobození srbského národa od Turků a sjednocení někdejších oblastí srbského středověkého státu se svobodnou Černou Horou hlavním cílem státní politiky. Černá Hora měla podle něj historickou povinnost toto legitimní historické právo uskutečnit.¹³¹ Kníže nenadřazoval srbství černohorství. Na druhou stranu si však uvědomoval, že bez odvolávání se na srbství nemá jeho úsilí získat určitá území, která jsou historicky označována jako části Dušanova císařství, legitimitu.¹³²

Kníže Nikola vedl o vladařský trůn ve státě sjednocených Srbů dlouholetý zápas nejprve za sebe a poté i za syna Mirka. Toho se snažil s pomocí sňatku spříznit s rodinou Konstantinović, o které se mylně domníval, že byla spřízněná s Obrenovićí.¹³³

První smlouva mezi Srbskem a Černou Horou byla uzavřena v roce 1866. Obě země se ve smlouvě zavázaly, že podle ní budou postupovat na osvobození a sjednocení srbského národa. Nejdříve mělo být zahájeno povstání proti Turecku a

¹²⁷ Dragutin P. Vukotić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 20

¹²⁸ Miomir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 14

¹²⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 66

¹³⁰ t.j. mimo hranice „Ivanbegoviny“ (státu panovníků z rodu Crnojevićů) a Zety Vojislavićů a Balšićů (Miomir Dašić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 55)

¹³¹ Miomir Dašić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 55

¹³² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 62

¹³³ Jovan Čadenović, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 393 a 394

poté se měl celý srbský národ v Turecku osvobodit od tureckého jařma a spojit v jeden stát. V takovém případě měl, podle druhého článku smlouvy, černohorský kníže Nikola připojit Černou Horu k novému státu. Vládce celistvého srbského státu by byl srbský kníže Michal Obrenović, zatímco černohorský kníže by měl pořadí prince vládnoucího rodu a byl by materiálně dobře zabezpečen. V případě, že by vládce tohoto celistvého srbského státu z rodu Obrenović, neměl mužského potomka, měl by černohorský kníže v dědictví trůnu prvenství. Smlouva počítala s tím, že se obě knížectví připraví na povstání proti turecké moci v souladu se svými možnostmi. Zvlášť bylo zdůrazněno, že je kníže Černé Hory povinen tento plán provádět ve shodě se Srbskem. Až nastane doba, měl vstoupit na výzvu Srbska společně s ním do války proti Turecku. Na oplátku se mělo Srbsko starat o materiální zásobování černohorského vojska. Tato smlouva představovala pokus srbské vlády, aby se národně-politická činnost Černé Hory sladila s politikou Srbska, ale také pokus o trvalé řešení dynastické otázky. Černá Hora smlouvu podepsala pod nátlakem Ruska, které jí pohrozilo, že v jí opačném případě odepré materiální a politickou pomoc. Po smrti knížete Michala v roce 1868 se Černá Hora vyjádřila, že pro ni tato smlouva neplatí, protože jí byla černohorská strana zavázána jen vůči knížeti Michalovi, avšak nikoli vůči jeho dynastii.¹³⁴

Knížeti Nikolovi v jeho zápasu o to, aby byl „první mezi Srby“, a ve snahách, aby dynastii Petrovićů, „nejzáslužnější dynastii v balkánském prostoru“ a jemu osobně připadl „trůn všeho Srbstva“,¹³⁵ pomáhalo několik skutečností.

Za vlády dvou posledních Obrenovićů byla Černá Hora vyzdvihována jako Piemont Srbstva.¹³⁶

Kníže Nikola měl vladařskou autoritu a pevnou základnu v národu. Na konci 19. století představoval pro černohorský národ vzor vladaře, vojevůdce a básníka; byl nejpopulárnějším vladařem na Balkánském poloostrově; v Evropě byl známý a uznávaný, a to neúměrně moci a mezinárodnímu významu země, jíž vládl.¹³⁷ Tento panovník vládl malé zemi, jejíž stateční obyvatelé, vedení jeho předky, několik set let úporně bojovali proti mohutné říši za uchování své

¹³⁴ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 245 a 246

¹³⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 66

¹³⁶ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 77

¹³⁷ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 65

svobody. Takový romantický obraz Černé Hory nacházel na sklonku 19. století skutečně silnou odezvu, a to zejména mezi slovanským obyvatelstvem. Také tehdejší Sjednocená omladina srbská se domnívala, že by Nikola mohl převzít vůdčí postavení v osvobozeneckém boji balkánských národů a Srbů.¹³⁸

Zatímco se Srbsko po smrti Michala Obrenoviće vyznačovalo nejasnou zahraničně-politickou orientací, aby se po čase dostalo do zájmové sféry Rakouska-Uherska, Černá Hora byla jasně orientována na Rusko¹³⁹, a to téměř dvě století¹⁴⁰. Ruská vláda se tak rozhodla upřednostnit ve svých mocenských plánech na Balkáně černohorského knížete a jeho zemi.¹⁴¹ Kníže Nikola se stal favoritem ruské politiky na Balkáně a zůstal jím až do roku 1903.¹⁴² Toto spojení přinášelo Černé Hoře nemálo výhod, mezi něž náležela především silná finanční podpora. V některých letech tvořily ruské příspěvky až polovinu příjmů černohorského státního rozpočtu. Výdaje černohorské armády a státní administrativy zůstávaly i na konci 19. století silně závislé na finanční podpoře získávané z Petrohradu.¹⁴³ K dalším kladům patřily i veřejné demonstrace tohoto spojení,¹⁴⁴ které ještě více zvyšovaly prestiž knížete Nikoly a Černé Hory mezi slovanským obyvatelstvem.

Ve velké východní krizi (1876-1878) nevystupovaly Srbsko a Černá Hora společně, ale každá z těchto zemí bojovala samostatně. Obě země nepostupovaly společně ani při prosazování svých zájmů na Berlínském kongresu. Přestože byly v té době poprvé v historii mezi Srbskem a Černou Horou navázány vzájemné diplomatické styky se stálým diplomatickým zastoupením v Cetinji, oficiální vztahy mezi oběma zeměmi nebyly dobré. Za dobré však nelze označit všeobecně ani vzájemné vztahy ostatních balkánských států, které nebyly zatíženy dynastickými spory. Je zřejmé, že balkánské státy té doby se nalézaly pod silným

¹³⁸ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 208

¹³⁹ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 208

¹⁴⁰ Míomir Dašić, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 25*

¹⁴¹ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, 208

¹⁴² Míomir Dašić, *Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 57*

¹⁴³ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 292

¹⁴⁴ Např. ruský car Alexandr III. Alexandrovič před celým světem nazýval černohorského knížete svým jediným upřímným přítelem. (Pavel Apolonovič Rovinskí, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 55*)

působením vnějších vlivů, které se na jejich vztahy odrazily převážně negativně.¹⁴⁵

Také pozdější vztahy Černé Hory a Srbska zůstávaly přes dočasné náznaky uvolnění napjaté. Byly poznamenány rivalitou a nedůvěrou. Kníže Nikola se vždy cítil Srbskem ohrožen.¹⁴⁶

Májový převrat v Srbsku roku 1903 znamenal konec nadějí knížete Nikoly na uskutečnění jeho vizí o velké Černé Hoře. Vládnoucí dynastie Obrenovićů byla sesazena a na královský trůn usedl král Petr Karadorđević, vnuk vůdce srbské národní revoluce¹⁴⁷ (1804 - 1813) a zeť knížete Nikoly. Změna na srbském trůnu znamenala i obrat v zahraniční politice Srbska. Namísto dosavadní vázanosti na Rakousko-Uhersko a jeho převládajícího vlivu na zahraniční politiku dvou posledních vládařů dynastie Obrenovićů se v zahraniční politice král Petr I. spoléhal na Rusko. Také vnitřní politika v Srbsku doznala změny. Nový král a jeho vlády umožnily rozvoj parlamentní demokracie, kterou realizovalo selské obyvatelstvo. Tyto změny se staly výzvou i pro jiné balkánské země, největšího ohlasu se jim pak dostalo v Černé Hoře.¹⁴⁸ Májovým převratem se tak Piemontem Srbska stalo samotné Srbsko.¹⁴⁹

Přelom 19. a 20. století s sebou přinesl dvě novinky. První z nich spočívala v tom, že velmoci opustily svou koncepci územního a státního statusu quo, na kterém trvaly od Berlínského kongresu, a současně začaly proklamovat zásadu, aby se otázky, týkající se vzniku nových balkánských států, řešily na stejném principu jako v Západní Evropě, tedy na „principu národním“. Druhé novum na Balkáně představoval intenzivní průnik a přijímání západoevropských politických a státoporných idejí, filozoficko-politických modelů a pojetí a občanské vzdělanosti.¹⁵⁰ Z tohoto hlediska byl neobyčejně významný rok 1903, neboť toho roku se v celém jihoslovanském prostoru děly výrazné politické změny, z nichž některé byly pro jednotlivé jihoslovanské národy historicky průlomové. Tímto

¹⁴⁵ Mihailo Vojvodić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 65 a 66

¹⁴⁶ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 208

¹⁴⁷ Vůdcem revoluce byl Jiří Petrović (kolem 1768-1817), kterému Turci dali přezdívku Karadorđe, tj. „černý Jiří“. (Jan Rychlík, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 168 a 169)

¹⁴⁸ Mionir Dašić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 49 a 50

¹⁴⁹ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 77

¹⁵⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 28 a 29

rokem začalo na Balkáně nejen období velkého násilí, ale také období masového nacionalismu.¹⁵¹ V té době probíhal zápas za národnostní osamostatnění jednotlivých částí Balkánu. Na tehdejších Balkáně na ruinách Otomanského císařství docházelo k dozrávání a vyrůstání nových národností.¹⁵²

Paradigma velmocí - jeden národ, jeden stát - které se stalo kritériem pro přežití stávajících a vytváření nových států, hrozilo černohorskému lidu, že pokud nedospěje v národ, bude asimilován. To vše objektivně směřovalo ke zrychlení černohorské národního sebeurčování.¹⁵³ Nově nastalá situace na Balkáně, zklamané naděje i vladařské zkušenosti proto donutily knížete Nikolu opustit dosavadní koncepci černohorské státní otázky a zaměnit ji novou koncepcí, v níž již Černá Hora neměla hrát roli pouhého prostředku v procesu sjednocení Srbů. Cílem této nové koncepce bylo zajistit trvalost existence státu Černá Hora.¹⁵⁴

Kníže Nikola si byl dobře vědom významu vztahů Černé Hory se Srbskem. Věděl, že tehdejší špatné vztahy jeho země se Srbskem mohly mít spolu se ztrátou vedoucí úlohy při sjednocování balkánských národů pro Černou Horu dalekosáhlé následky. Tyto skutečnosti komplikovaly mezinárodní postavení Černé Hory, oslabovaly její postavení jako nezávislého státu a snižovaly možnost získat spojence k uskutečnění svých zájmů. Dělo se to právě v předvečer „obsazování tureckého dědictví na Balkáně“. Ona událost, jež mohla Černé Hoře poskytnout šanci pro její územní rozšíření, které bylo tolik důležité k zajištění jejího rozvoje, se kvapem blížila. Tato šance se mohla stát reálnou jen za předpokladu, že se černohorskému státu podaří upevnit své postavení a posílit svou moc.

Za této situace se Černá Hora rozhodla, že bude usilovat o uzavření spojenecké smlouvy se Srbskem. Návrh na uzavření spojenecké smlouvy předložila Černá Hora Srbsku v září 1903. Diplomaté obou zemí se shodli, že situace na Balkáně je „nebezpečná“, že je potřeba smlouvu uzavřít a že za tímto účelem povedou jednání. Po průtazích si obě země v dubnu 1904 navzájem vyměnily návrhy smluv. Představy obou zemí o budoucí podobě takové smlouvy,

¹⁵¹ Miomir Dašić, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 49

¹⁵² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 31

¹⁵³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 31

¹⁵⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 67

uvedené v návrzích, vykazovaly i jisté odlišnosti, ty ale i podle vyjádření srbské strany nebyly tak významné, aby znemožnily smlouvu uzavřít. Následovaly průtahy, během nichž došlo k dalšímu zhoršení vztahů mezi oběma zeměmi.¹⁵⁵ V polovině roku 1904 došlo náhle v bělehradském tisku ke skutečné lavině útoků na knížete Nikolu. Některé texty obsahovaly otevřené výzvy k zavraždění knížete. Současně s tím zahájila černohorská politická opozice v Bělehradě, kterou představovala hlavně univerzitní omladina, veřejnou kampaň za, jak sami říkali, „revoluci v Černé Hoře“. Srbská vláda byla vůči těmto útokům proti černohorskému panovníkovi dosti shovívavá.¹⁵⁶ Přes tyto události jednání o smlouvě nadále pokračovala až do jejich faktickému přerušeni v polovině roku 1905.¹⁵⁷

Pro knížete osobně byly velmi významné těsné vztahy s Ruskem, které, jak již bylo výše zmíněno, měly charakter závislosti. Zřízení konstituční monarchie v Černé Hoře v době, kdy v Rusku vládl absolutismus, by znamenalo riskovat rozkol mezi oběma zeměmi, což si nepřál jak kníže, tak ani jeho národ.¹⁵⁸ Tato situace se změnila poté, co ruský car Nikolaj II. 30. října 1905 podepsal manifest, který ohlašoval zavedení ústavnosti.¹⁵⁹ Kníže Nikola, který byl o dění v Rusku detailně zpravován od svých dcer Milice a Anastázie, provdaných za Romanovce, význam těchto událostí rychle pochopil. Nevydání ústavy by znamenalo riskovat nejen to, že vedle tureckého sultána zůstane jediným neústavním vladařem v Evropě, ale také zhoršení svého již tak otřeseného postavení v Rusku.¹⁶⁰ Vyhlášení ústavy v Černé Hoře tak alespoň z mezinárodního hlediska již nic nebránilo.¹⁶¹

¹⁵⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 46 a 47

¹⁵⁶ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 249

¹⁵⁷ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 48

¹⁵⁸ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 73

¹⁵⁹ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 254

¹⁶⁰ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 102 a 103

¹⁶¹ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 82

5. Vzdělanost obyvatelstva a situace v černohorském zdravotnictví a hospodářství v době vydání Ústavy

5.1. Vzdělanost obyvatelstva

Velký rozvoj zaznamenalo po Berlínském kongresu i černohorské školství. Rozrůstal se počet základních škol, v roce 1880 bylo v Cetinji založeno reálné gymnázium, v roce 1887 byla dosavadní cetinjská Bohoslovecká škola, založená v roce 1869, změněna na Bohoslovecko - učitelskou školu. Třetí střední školou byla Zemědělská škola v Podgorici, založená v roce 1893 v Podgorici, která však fungovala jen do roku 1898. Začaly být vydávány domácí černohorské učebnice.¹⁶² V roce 1903 v Černé Hoře vznikla první mateřská škola.¹⁶³

Přes tyto významné pokroky však zůstávala vzdělanost černohorského obyvatelstva na velmi nízké úrovni. V předvečer vydání Ústavy bylo přes 90% obyvatelstva Černé Hory negramotných, a to nejen ve smyslu čtení a psaní, ale i v povědomí o demokracii. Také společenský život byl velmi chudý.

5.2. Zdravotnictví

Situace ve zdravotnictví byla rovněž neuspokojivá. Jediná, málo vybavená nemocnice byla v Cetinji. Veškerou lékařskou péči zajišťovalo v Černé Hoře všeho všudy 17 lékařů, rozmístěných ve větších obcích.

Špatný stav vládl rovněž ve zvěrolékařství. Ačkoli byla na chovu dobytka závislá velká část obyvatelstva, byli v tehdejší Černé Hoře pouze dva veterináři.

¹⁶⁴

5.3. Hospodářství

Přesto, že politicky byla Černá Hora nejbližší Rusku, které jí také poskytovalo velkou pomoc, obchodně byla připoutána k předlitavské části habsburské monarchie. Z podunajské říše pocházela polovina černohorského dovozu a směřovaly tam tři čtvrtiny vývozu, v první řadě dobytka.¹⁶⁵ Právě vývozem dobytka Černohorci získávali největší část finančních prostředků na

¹⁶² Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 233

¹⁶³ Miloš Starovlah, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 104

¹⁶⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 42

¹⁶⁵ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 292

nákup tolik potřebného obilí, neboť jeho spotřebu nedokázala produkce z drobných statků, které tvořily základ černohorského zemědělství, pokrýt.¹⁶⁶ Významnými obchodními partnery byly též Itálie a Turecko.¹⁶⁷ Černá Hora neměla vlastní měnu, a tak byla při obchodní výměně používána převážně měna turecká a rakouská, zúčtovací jednotkou byl rakouský zlatý.¹⁶⁸

V nově získaných městech, kde se na rozdíl od starých území Černé Hory¹⁶⁹ již za tureckých dob rozvíjel relativně čilý hospodářský život, získala Černá Hora velmi důležitá obchodní a řemeslnická centra.¹⁷⁰ Měšťanská vrstva v těchto centrech žijící vnesla do černohorské společnosti nové občanské pojetí společenských vztahů, kultury, státu, politiky a hospodářství. Tato vrstva řemeslníků a obchodníků měla pro rozvoj hospodářství mimořádný význam.

Podmínky pro rozvoj průmyslu byly v Černé Hoře velmi nepřívznivé. Příčinou byl nedostatek domácího kapitálu a kvalifikovaných dělníků. Díky činnosti vrstvy řemeslníků a obchodníků však došlo k postupné akumulaci kapitálu,¹⁷¹ který umožnil vznik několika menších pil a několika parních mlýnů a podniků na zpracování oliv, továren na výrobu mýdla a dvou pivovarů (pivovar Onogošt byl založen v roce 1896 a pivovar Trebjesa v roce 1910).

K podpoře dalšího hospodářského rozvoje celé země se začalo s výstavbou sítě kvalitních silnic, jimiž by byla propojena důležitá místa.¹⁷²

Vedle domácího kapitálu docházelo pozvolna i k přílivu zahraničního kapitálu. Tak byla v roce 1894 v Podgorici založena společnost Anglo-Montenegrin, která se zabývala obchodem. Kromě toho tato společnost provozovala plavbu Skadarským jezerem a řekou Bojanou a na témže úseku zajišťovala poštovní spojení s Podgoricí a nákladní i osobní dopravu. Po deseti

¹⁶⁶ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 217; Domácnost na takovém statku hospodařící vlastnila v průměru 9000m² orné půdy. Produkce z těchto domácích hospodářství nedokázala ani v úrodných letech zabezpečit výživu na dobu delší než šest měsíců. (Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 216 a 217)

¹⁶⁷ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 292

¹⁶⁸ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 215

¹⁶⁹ V Černé Hoře před rokem 1878 se řemeslem zabývali téměř výhradně cizinci. Důvodem bylo jednak to, že v černohorské společnosti, silně ovlivněné neustálým válčením s Turky, nebyla tato činnost považována pro bojovníka za dostatečně důstojnou a také skutečnost, že řemeslnické výrobky bylo možno v Rakousku koupit za mnohem nižší ceny než za jaké by byly vyrobeny v samotné Černé Hoře. (Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 28)

¹⁷⁰ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 308 a 309

¹⁷¹ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 326

¹⁷² Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 28 a 29

letech svého působení v roce 1904 ukončila činnost a svůj majetek prodala italským podnikatelům.¹⁷³ K významnějšímu pronikání italského kapitálu docházelo od roku 1903, kdy černohorskou vládou byla zavedla monopol na tabák a práva na jeho využívání svěřila italské Černohorské anonymní společnosti¹⁷⁴.¹⁷⁵ V roce 1906 bylo díky italskému kapitálu založena Barská společnost pro využívání přístaviště a výstavbu úzkokolejné dráhy Bar - Virpazar a pro plavbu po Skadarském jezeře.¹⁷⁶

Tento hospodářský rozvoj však nepřinášel jen výhody. Jeho stinnou stránkou byly hlavně rostoucí výdaje na uspokojování nových potřeb. Vedle skutečných potřeb však Černohorci, kteří dosud „nikdy nepoznali prokletí nadbytku“¹⁷⁷ a čerpali převážně z vlastních zdrojů, začali v těchto mírových dobách podléhat svodům rozmaru.¹⁷⁸ Začalo docházet k postupnému zadlužování stále většího počtu obyvatelstva. Skutečnosti, že v tehdejší Černé Hoře ještě neexistovaly peněžní ústavy, začali zneužívat lichváři a obchodníci. Vysoké úroky z prodlení vedly nezdědka k tomu, že především drobní sedláci, kteří tvořili v Černé Hoře většinu obyvatelstva, byli nuceni prodávat svůj majetek. Následkem předlužení tito Černohorci odcházeli dočasně či trvale za výdělkem do zahraničí. S postupem času začala hospodářská emigrace nabývat masového rozsahu. Této negativní tendenci se snažil kníže Nikola zabránit vydáváním různých právních předpisů.¹⁷⁹ Tak např. v čl. 262 Obecného majetkového zákoníku pro Knížectví Černá Hora z roku 1888 bylo stanoveno, že všeobecně nesmí úrok přesáhnout 10% ročně a pokud by výši úroku strany samy neurčily, měl běžný zákonný úrok činit 8% ročně. Avšak ani toto ani veškerá další podniknutá opatření¹⁸⁰ nezabránila dalšímu odlivu obyvatelstva.

Peněžní ústavy se v Černé Hoře začaly objevovat až na počátku 20. století. Prvním z nich se stala První nikšičská spořitelna, založená v roce 1901 v Nikšiči.

¹⁷³ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podorica, 1996, str. 38

¹⁷⁴ Takto se italská společnost nazývala od roku 1905. (Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podorica, 1996, str. 38)

¹⁷⁵ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 327

¹⁷⁶ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podorica, 1996, str. 38

¹⁷⁷ Alex Devine, *Montenegro in history, politics and war*, London, 1918, str. 2

¹⁷⁸ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvítku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 50

¹⁷⁹ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvítku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 49 - 51

¹⁸⁰ V úsilí o změnu žalostného stavu byla dokonce v letech 1883 a 1888 vydána nařízení o zákazu nošení přepychových šatů (tamtéž str. 50)

V Podgorici byla v roce 1904 založena První zetská spořitelna, která v roce 1906 dostala název Podgorická banka. Tyto banky černohorským sedlákům však příliš nepomohly a ještě méně stimulovaly hospodářský rozvoj, neboť ani ony samy nedisponovaly dostatečným kapitálem.¹⁸¹

Určité těžkosti byly spojeny i se zahraničními investicemi. Zejména smlouva s italskou Černohorskou anonymní společností se ukázala být pro Černou Horu krajně nevýhodnou. Velmi demotivující byla tato smlouva pro pěstitele. Výroba tabáku začala rychle klesat.¹⁸²

S italskými investicemi v Černé Hoře byl spojen i vznik první dělnické organizace v Černé Hoře. Dělníci, kteří se cítili být vykořisťováni zejména Černohorskou anonymní společností, založili nejprve v roce 1903 v Baru tzv. Dělnický svaz. Jeho zakladatel Jovan Hajduković, který se seznámil s dělnickým hnutím v Srbsku, pak pokračoval v dalším organizování dělnictva v Podgorici, Nikšići, Cetinji a Danilovgradu. V Cetinji se roku 1904 setkal s Šakem Petrovičem, který byl odpůrcem absolutismu knížete Nikoly, a přesvědčoval jej o nutnosti společného boje za svobodu národa.¹⁸³ Dělnictvo jako takové však nemělo na vydání první černohorské Ústavy žádný vliv.

Navzdory celkovému pokroku, který Černá Hora od dob Berlínského kongresu učinila, zůstávala v roce 1905 i v rámci balkánského prostoru nadále nerozvinutou zemí. Přes 90% jejího obyvatelstva žilo na venkově. Měst bylo pouze šest - Cetinje, Podgorica, Nikšić, Kolašin, Bar a Ulcinj.¹⁸⁴ K neuspokojivým hospodářským poměrům přispěla také dlouhodobě negativní obchodní bilance, která na počátku století dosáhla svého vrcholu. V samotném roce 1905 činil zahraniční dluh Černé Hory pět jejích ročních rozpočtů.¹⁸⁵ Černá Hora nadále neměla vlastní měnu. Od roku 1901 byla zúčtovací měnou rakouská koruna.¹⁸⁶ Díky této stále nepříznivé hospodářské situaci nadále pokračovala masová emigrace

¹⁸¹ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 31

¹⁸² Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 38 a 39

¹⁸³ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 336

¹⁸⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 38

¹⁸⁵ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 217

¹⁸⁶ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 215

obyvatelstva.¹⁸⁷ Ke špatnému stavu hospodářství v Černé Hoře přispívala i skutečnost, že tato země neměla ani na počátku 20. století ústavu. Neexistence ústavy byla jednou z příčin, že Černá Hora nebyla vnímána jako moderní stát. To vyvolávalo v ostatních evropských státech nejistotu ohledně investování zahraničního kapitálu.¹⁸⁸

¹⁸⁷ V období od roku 1885 do roku 1905 odcházelo ročně do zahraničí 2-3 tis. obyvatel, kteří směřovali za lepšími životními podmínkami převážně do Spojených států amerických a do Srbska. O jak závažný problém se jednalo si uvědomíme, jestliže vezmeme v úvahu, že Černá Hora tehdy měla kolem 200 000 obyvatel. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 217 a 218)

¹⁸⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 46

III. Vydání Ústavy a otázky s ním spojené

1. Prohlášení národu černohorskému

31. října 1905, na den svatého Lukáše,¹⁸⁹ zveřejnil kníže Nikola I. Petrović Njegoš Prohlášení národu černohorskému. V úvodních třech odstavcích tohoto Prohlášení uvedl, že se narodil, vyrůstal a stal se knížetem s pocitem, že „když je člověk členem vzdělaného lidstva, musí být také svobodným občanem.“. Dále se Černohorců ptal, co zahřívalo hrudi jeho a jejich předků a ihned si také odpověděl, že to byla láska ke svobodě, duch svornosti a bezpříkladná poslušnost jejich dědů vůči jeho dědům. Právě tyto skutečnosti podle něj vedly k tomu, že si v současnosti váží Černé Hory i státy silnější a mocnější. Kníže Černohorce nabádal, že pro rozvoj Domoviny je třeba spojit duševní a tělesné síly.

V následujících odstavcích se vyjádřil konkrétněji. Prohlásil, že o následujícím dni svatého Mikuláše¹⁹⁰ se národ prostřednictvím poslanců, svobodně zvolených, shromáždí okolo něj, aby společně vybrali to nejlepší pro vlast a její svobodný rozvoj. Připomněl, že pořídil a předal Černohorcům zbraně jako např. šavle, děla a munici, neboť věděl, že s nimi budou umět tak jako dosud dobře zacházet, vyžádá-li si to čest a bezpečnost Domoviny. Po 45 letech jeho namáhavého vládnutí, bylo podle něj třeba k zajištění pokroku Černé Hory zbraní jiného druhu. Nastal prý čas, aby kníže Černohorce seznámil a vyzbrojil přiměřeně k poměrům, okolnostem a kulturnímu rozvoji. Všichni společně měli na den svatého Mikuláše najít, co je pro pravý a zdravý rozvoj Vlasti nejlepší. K tomu měly sloužit také příklady ze vzdělaných a rozvinutějších zemí, o kterých zkušenost prokázala, že se osvědčily. Takové zkušenosti měly být pozvolna užity v životě Černé Hory. Kníže deklaroval, že národu ze své svobodné vůle daruje významná práva pro jeho aktivní účast v národních věcech a správě. Upozornil, že protentokrát nebude jeho štědrost příliš velká, ale ani menší než národ uvědoměle očekává. Věřil, že si všichni stejně jako on myslí, že žijí ve svobodné zemi

¹⁸⁹ „Lučindan“ - den úmrtí Petra I. Petroviće, který byl po své smrti prohlášen za svatého a nazýván svatým Petrem Cetinským (Radomir Nikčević, Jovan Markuš, Predrag Vukić, Vesna Todorović, Nikola Marojević, Marko Vujičić, Mirko Toljčić, Sveti Petar Cetinjski, Čudotvorac i državotvorac, Svetigora, Cetinje (Politika, Beograd), 2006 str. 44 a 45

¹⁹⁰ „Nikoljdan“ - 19. prosince (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

svobodným občanským životem a že je třeba zdravé a hrdinské útočiště potřeba co nejstarostlivěji ochránit od nepromyšlených skoků a nakažlivých představ.¹⁹¹

V samotné Černé Hoře bylo Prohlášení přijato „bez zvláštního nadšení“¹⁹² a nebyla mu věnována téměř žádná pozornost, rozhodně ne taková, jakou by zasluhovalo.

2. Řeč černohorské univerzitní omladiny, studující v Bělehradě

Stejně tak jako v Černé Hoře, ani v Bělehradě nevyvolalo Prohlášení téměř žádné ohlasy. Obrat nastal poté, co se „černohorská univerzitní omladina“, jak se skupina černohorských studentů studujících, politicky organizovaných a žijících v Bělehradě sama označovala, dověděla, že Ćurčić vyhotovil a koncem října předal knížeti Nikolovi návrh Ústavy. Těchto 16 studentů vydalo v reakci na Prohlášení v Bělehradě 21. listopadu 1905 Řeč černohorské univerzitní omladiny. Řeč omladina zveřejnila v bělehradském tisku a ihned ve formě letáků začala rozdávat občanům Černé Hory.¹⁹³

Tematicky byla Řeč rozdělena do osmi bodů. V úvodním bodě bylo konstatováno, že Prohlášení bylo vyvoláno naléhavou potřebou změny režimu, který desetiletí ničil nejelementárnější podmínky rozvoje lepšího společenského a politického života. Prohlášení bylo údajně vydáno v době zániku režimu, jehož tvrdošíjným a násilným udržováním musel nevyhnutelně nastoupit krach a nepokoje s osudnými následky pro existenci vlasti.

Přesvědčena, že se práva a svobody potřebné pro skutečný rozvoj každého národa, získávají jen bojem, obětováním a vytrvalou prací, omladina litovala, že se její domovina ocitla v takovém stavu, že jsou v ní darována práva národu, který její svobodu a nezávislost bránil a uchoval neúnavným a hrdinným bojem, který trval po staletí (2).

Za největší vinu tehdejšího vedení omladina považovala to, že v krátkém mírovém životu národ nemohl přijmout politické a společenské svobody tak, jak to vyžadovaly jeho skutečné zájmy a lidská práva (3).

¹⁹¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 76 a 77

¹⁹² Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 86

¹⁹³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 89 a 90

Skutečnost, že samotný režim přiznal, že je přežitý a nezpůsobilý k tomu, aby odpovídal současnosti, hodnotí omladina jako přínos pro všechny pokrokové prvky, které vždy pokládala za nutnou podmínku pro skutečný pokrok: potlačení primitivního, omezeného života, jehož nejvýraznějším představitelem byl tehdejší režim v Černé Hoře (4).

Omladina deklarovala, že bude považovat sliby a ústupky obsažené v Prohlášení za významné a opravdu cenné až tehdy, jestliže okamžitě, na počátku nové doby budou vytvořeny takové příznivé podmínky, které umožní správný rozvoj ve všestranném duševním obrození národa v Černé Hoře, aby byla dosavadní autokracie se svými vlastnostmi a přechody zničena pravou ústavností (5).

Omladina shledávala, že národ může být přizpůsoben novému životu a schopen pochopit svá nová práva a povinnosti jen rozvážnou a seriózní prací a že vědom si těchto práv a povinností si může vážít své dynastie, při které stál v nejtěžších dobách s velkou láskou a svorností (6).

Omladina přesvědčena, že v obrozené Černé Hoře a v zájmu jejího klidného a správného rozvoje je potřeba na samém počátku zapomenout na všechnu dosavadní nenávist a nesváry, žádala a s jistotou očekávala vyhlášení amnestie pro všechny politické vězně (7).

Zdravé pochopení národních zájmů v novém životě Černé Hory mělo podle omladiny způsobit, že všechny separatistické tendence, antagonismus a provinciální zájmy, pokud by se střetávaly se skutečnými potřebami srbského národa, budou muset ustoupit před myšlenkou svobody a sjednocení Srbů (8).

Podle slov Jovana Đonoviće, jednoho z vůdců omladiny, který Řeč rovněž podepsal, tím omladina měla dát knížeti očividně najevo, že se domnívala, že byl přinucen okolnostmi a že jeho rozhodnutí darovat Černohorcům svobodu nevychází ze svobodné a dobré vůle.¹⁹⁴

Členové černohorské univerzitní omladiny odsuzovali nedemokratičnost návrhu černohorské ústavy i bez znalosti jejího obsahu, neboť v den zveřejnění Řeči černohorské univerzitní omladiny návrh Ústavy ještě nebyl dokončen.¹⁹⁵ Na jednu stranu Řeč obsahovala bezohledné odsouzení do té doby trvajících

¹⁹⁴ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 54

¹⁹⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 97

absolutistického způsobu vládnutí v Černé Hoře, na stranu druhou však v žádném z bodů tohoto dokumentu nebyl obsažen konkrétní návrh, jakým způsobem by se měl černo-horský stát demokratizovat.¹⁹⁶ Tato „programová deklarace“, jak Řeč sami omladinci nazývali, obsahovala myšlenku „o svobodě a sjednocení srbského národa“. Omladina vystupovala s heslem: proti separatizmu a pro jednotu. Tomuto ideálu zůstala věrná v průběhu celé svojí činnosti, až do sjednocení Černé Hory a Srbska v roce 1918.¹⁹⁷

Rozhodnost a nekompromisnost vyjádřená Řečí v době vytváření Ústavy musela mít za daných podmínek vliv na ústavní formování koncepce a obsahu parlamentarismu. Projevilo se to v obezřetnosti tvůrců Ústavy, aby se obsahovým utvářením parlamentarismu, jakož i jiných ústavních institucí, nevytvořil ústavní prostor a podklad pro ohrožení existence černo-horského státu.¹⁹⁸

3. Vypracování Ústavy

Poté, co kníže Nikola na den svatého Lukáše učinil Prohlášení národu černo-horskému, začal organizovat paralelní vyhotovení návrhu zákona o zřízení Národní skupštiny a návrhu Ústavy. Vyhotovením návrhu zákona o zřízení Národní skupštiny pověřil tříčlenný výbor, který pracoval v Cetinji. Tento výbor tvořili akademik Luko Zore, dr Lazar Tomanović a Živko Dragović.

Podle nezveřejněného Prohlášení národu černo-horskému, které kníže Nikola napsal pravděpodobně taktéž v roce 1905, měla být určitým zákonem zřízena Národní skupština podobná těm dřívějším z dob vladyků. Pravděpodobně na základě tohoto Prohlášení byl vypracován návrh zákona, podle něhož byla Vláda povinna každý rok na den svatého Lukáše předložit Skupštině rozpočet. Národní poslanci pak měli podávat připomínky k příjmům a výdajům, které však Vládu nezavazovaly k tomu, aby předložený rozpočet upravila. Vláda měla pouze vzít připomínky národních poslanců v úvahu při vypracování rozpočtu příštího. Kromě toho tento zákon upravoval i počet a způsob, jakým měli být národní

¹⁹⁶ Mijat Šuković, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 198

¹⁹⁷ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 54

¹⁹⁸ Mijat Šuković, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 205 a 206

poslanci zvoleni. Panovník po jeho vypracování povolal i další odborníky, aby si vyslechl i jejich názor. Ti zákon jednohlasně schválili.¹⁹⁹

V souvislosti s tímto Prohlášením Prof. dr. Mijat Šuković dokázal, že kníže Nikola dlouho váhal, zda má vydat pouze zákon o zřízení Národní skupštiny či Ústavu. Prof. dr. Šuković dospěl k názoru, že se kníže Nikola pro vydání Ústavu definitivně rozhodl až v druhé polovině listopadu 1905.

Vyhotovením návrhu Ústavu pověřil pravděpodobně začátkem října roku 1905 Stevana Ćurčiće.²⁰⁰ Tento právník z Bělehradu vystudoval právnickou fakultu na Univerzitě ve Vídni a toho času byl majitelem a hlavním redaktorem listu Beogradske novine a pro knížete Nikolu již vypracoval kvalitní návrh tiskového zákona.²⁰¹

Ćurčić při vypracování postupoval velmi rychle a zanedlouho knížeti Nikolovi odeslal vyhotovený návrh Ústavu. Jednalo se o „srbskou ústavu s jistými změnami“.²⁰² „Srbskou ústavou“ v té době byla Ústava pro Království Srbsko z roku 1903.

Návrh Ústavu, který Ćurčić dodal, měl 15 částí a Přechodná ustanovení. Celkově návrh obsahoval 202 článků, tedy o 20 článků méně než přijatý text Ústavu. K největšímu navýšení počtu článků došlo v první části (Forma vlády, Kníže Panovník, Státní území a Státní náboženství), a to ze 24 na 40 článků, a v části čtrnácté (Ústavní práva černohorských státních příslušníků) z 9 na 22 článků. Naopak k nejmenšímu snížení počtu článků došlo v části třinácté (Státní služba), a to z 18 na 6 článků.²⁰³

V dopise, který Ćurčić k návrhu Ústavu připojil, vyjádřil své přesvědčení, že pro správný a pokojný rozvoj Černé Hory je nutné, aby došlo k postupnému darování skutečných svobod. Ćurčić uvedl, že východiskem při tvorbě Ústavu byly myšlenky liberalismu, podstatou a obsahem však podle něj zůstala Ústava

¹⁹⁹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 81 a 82

²⁰⁰ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 88

²⁰¹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 122 a 123

²⁰² Simo Popović, *Memoari*, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 473

²⁰³ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 123

mírně konzervativní. Ćurčić se podle svých slov snažil uvést obé v soulad a také vyjádřil naděje, že se mu to i podařilo²⁰⁴.

Dále objasnil, že náhlý skok z absolutismu do nejpokročilejší ústavnosti, jaká existovala v tehdejší Anglii, Belgii, Francii a do jisté míry i v Srbsku, by byl pro Černou Horu škodlivý a nebezpečný. Nedobré následky takového kroku by prý byly nedozírné. Proto se Ćurčić údajně snažil, aby přechod z monarchie absolutní na ústavní byl pomalý, postupný a přirozený, aby se nestal zdrojem politických, státních a společenských rozbrojů. Veden tímto záměrem se snažil vypracovat Ústavu, o které si myslel, že bude nejlépe odpovídat tehdejší podmínkám a potřebám Černé Hory.²⁰⁵ Takové pojetí Ústavy bylo plně v souladu také se záměrem knížete Nikoly, který chtěl, aby ústava odpovídala černohorským podmínkám.²⁰⁶ V souvislosti s přeměnou ústavy srbské v ústavu černohorskou byl do Bělehradu na dva týdny vyslán profesor cetinjského gymnázia Mirko Mijušković. O jeho působení v průvodním dopise Ćurčić poznamenal, že mu Mijušković poskytl významné užitečné informace a že byl z jeho strany zcela zasvěcen nejen do ducha Ústavy, ale i do podrobností a výkladu článku této Ústavy.²⁰⁷

Poté, co Ćurčić svůj návrh Ústavy doručil, svolal kníže Nikola schůzi, na níž byl tento návrh projednáván článek po článku. Činnosti tohoto několikadenního zasedání se účastnili: kníže Nikola, předseda a členové Státní rady, předseda Ministerské rady a ministři, předseda a soudci Velkého soudu, akademik Luko Zore a několik profesorů.²⁰⁸ Kromě nich se na práci podíleli také metropolita černohorský Mitrofan Ban, arcibiskup barský Milinović, muftí Mustafa Hilmi-efendi, několik vyšších státních úředníků z Cetinje a několik pohlavárů z jiných krajů Černé Hory.²⁰⁹ Ústava pro Knížectví Černou Horu z 19. prosince 1905 tedy byla výsledkem práce Ćurčiće a společného projednávání téměř všech tehdejších vedoucích osobností jak ve státní, tak v intelektuální sféře

²⁰⁴ Jak však Ćurčić později sám přiznal, nepodařilo se mu tento požadavek zcela splnit, neboť se na přání knížete snažil vypracovat návrh Ústavy co nejrychleji. (Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 473)

²⁰⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 124 a 126

²⁰⁶ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 461

²⁰⁷ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 126

²⁰⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 126

²⁰⁹ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 473

Černé Hory a náboženských pohlavárů všech náboženských vyznání v tehdejší Černé Hoře.²¹⁰

4. Vzor Ústavy

V minulosti byl bez jakýchkoli pochybností zastáván názor, že Ústava pro Knížectví Černou Horu byla věrnou kopií nedemokratické Ústavy pro Knížectví Srbsko z roku 1869, což mělo být důkazem, že svou hodnotou zaostává o téměř 40 let za evropskou ústavností své doby, respektive, že téměř 40 let zaostává za svou současnicí - Ústavou pro Království Srbsko z roku 1903, o které v literatuře dominovalo hodnocení, že „představuje na svou dobu vzor konstitučního aktu parlamentní monarchie, který poskytl základ všestrannému rozvoji demokracie“.²¹¹ Hodnotu tohoto postoje však snižuje skutečnost, že není podložen závěry, které by vznikly podrobnou analýzou černohorské Ústavy a její následné komparace s ústavami srbskými.

Nahlédneme-li do Ćurčićova průvodního dopisu k návrhu Ústavy, zjistíme, že neobsahuje údaje, které by poukazovaly na to, že vzorem tohoto návrhu byla Ústava pro Knížectví Srbsko z roku 1869. Naopak, Ćurčićovo konstatování, že také v Ústavě pro Království Srbsko z roku 1903 existuje instituce „Velká národní skupština“, vypovídá o tom, že při příležitosti vyhotovení návrhu Ústavy pro Knížectví Černou Horu měl na zřeteli a také použil i Ústavu pro Království Srbsko z roku 1903.²¹²

Rovněž omladina ve své Řeči černohorské univerzitní omladiny o poměrech v Černé Hoře z 20. dubna 1906 (viz. níže) uvedla, že Ústava byla kompilací jednotlivých ustanovení srbských ústav.²¹³

Odborná veřejnost se ani dnes nemůže shodnout na tom, která ze srbských Ústav se stala hlavní předlohou při vypracování Ústavy černohorské. V novější době bylo provedeno několik podrobnějších studií, které popřely, že by byla černohorská Ústava věrnou kopií srbské Ústavy z roku 1869. K tomuto názoru ve

²¹⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 128

²¹¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 16

²¹² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 126

²¹³ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 60 a 67

svých bádáních došla např. Prof. dr Ljiljana Jokićová, která sice konstatuje, že je černohorská Ústava v mnohých člancích věrnou kopií Ústavy pro Knížectví Srbsko z roku 1869, avšak byla ovlivněna také ostatními ústavami Srbska, především pak liberální Ústavou pro Království Srbsko z roku 1888.²¹⁴

Emilio Pagliano ve své studii Ústava Černé Hory, vydané v roce 1906 v Římě uvádí, že za vzory Ústavy posloužily různé ústavy Srbska z posledních padesáti let. Nejvíce pak černohorskou Ústavu ovlivnila Ústava pro Království Srbsko z roku 1888, a to nejen co se týče rozvrhu látky, ale také ve vztahu k obsahu. V malé míře je patrný také vliv jiných srbských ústav, mezi nimi i Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903.²¹⁵

Asi nejpodrobnější analýzu Ústavy dosud provedl Prof. dr Mijat Šuković, kterému se podařilo přesvědčivě prokázat, že z celkem 222 ustanovení, obsažených ve všech dílech Ústavy pro Knížectví Černou Horu z roku 1905, se kolem 200 v podstatě shoduje či je svými formulacemi identických, s nutným přizpůsobením černohorským termínům, s odpovídajícími ustanoveními Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903, která je „druhým, částečně pozměněným vydáním Ústavy z roku 1888“.²¹⁶ Citelný byl přitom i vliv tehdejšího německého typu parlamentarismu.²¹⁷

5. Volby do Skupštiny

Kníže Nikola vydal 31. října 1905 Dekret, kterým byla nařízena „volba národních poslanců v Knížectví“. Od voličů požadoval „aby na stanovený den přišli na volební místo a odevzdali svůj hlas“. K provedení tohoto dekretu vydal předseda Státní rady a ministr vnitra 1. listopadu 1905 Nařízení o volbách národních poslanců. Nařízením, které mělo 19 článků, bylo předepsáno: kdo může volit poslance a kdo může být za poslance zvolen a byly stanoveny: volební jednotky; způsob sestavování voličských seznamů; způsob ustavení, složení a

²¹⁴ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 86

²¹⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 331

²¹⁶ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 224

²¹⁷ Tato skutečnost mohla být výsledkem toho, že se na utváření konečného znění Ústavy podílo několik právníků (např. dr Lazar Tomanović, dr Sekula Drljević a další), kteří studovali v Záhřebu, Štýrském Hradci, Pešti či Vídni. (Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 219)

povinnosti „komise, která uskuteční volby na volebních místech“; že je hlasování veřejné a osobní „bez jakéhokoli vlivu a vměšování se do něj“. Dále byl upraven: proces voleb, způsob stanovení výsledků voleb; vydání zplnomocnění; právo na stížnost; činnosti, které byly v průběhu voleb zakázány a trestány, jakož i vše ostatní, co je volebními zákony předepsáno. Dále bylo stanoveno, že zvolení poslanci tvoří národní zastupitelstvo, Národní skupštinu.²¹⁸

Tímto způsobem byla poprvé ve formě právního aktu stanovena přesná psaná pravidla, která regulovala proces volby poslanců do národního zastupitelstva a nebyla ještě oficiálně uvedena do politického života Černé Hory. Ještě významnější však byla skutečnost, že volební proces, který pravidla upravovala, přijal, byť ne zcela, některé za základních principů evropského parlamentárního života, které svým pojetím zásadně překonávaly politické tradice tehdejší Černé Hory.²¹⁹

Aktivní volební právo měl každý černohorský státní občan, který dosáhl věku 21 let. Právo hlasovat bylo odepřeno osobám v opatrovnictví, v konkurzu, odsouzeným k trestům odnětí svobody a také osobám, kterým byla v soudním řízení odejmuta občanská práva. Nařízení nepočítalo s volebním právem žen, což bylo v souladu s volební praxí jiných Evropských států, ve kterých došlo ke zrovnoprávnění ženského a mužského obyvatelstva v politickém životě až v období mezi dvěma světovými válkami.²²⁰ Pomineme-li tento podstatný census pohlaví, bylo by možno aktivní volební právo formulované v tomto nařízení z tehdejšího pohledu považovat za všeobecné, neboť bylo po dosažení určitého minimálního věku přiznáváno širokému okruhu fyzických osob.

Zajímavá je v tomto ohledu skutečnost, že v nejbližších státech, které měly ústavní tradicí trvajících několik desetiletí, tedy v Srbsku a v sousedním Rakousku-Uhersku, byl majetkový census jako podmínka k uplatnění aktivního volebního práva stále přítomen. V odborné literatuře se objevuje hypotéza, že Černá Hora díky své silné orientaci na Rusko, které v roce 1905 volně převzalo

²¹⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 128

²¹⁹ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 298

²²⁰ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 298 a 299; Volební právo ženám přiznala Výmarská ústava v roce 1919 a ve stejném roce získaly volební právo i ženy v Československu. O rok později učinil totéž XIX. Dodatek Ústavy USA. (Václav Pavlíček a kolektiv, *Ústavní právo a státověda*, 1. díl, Obecná státověda, Linde Praha a.s., Praha, 1998, str. 217)

rakousko-uherský kuriální volební mechanismus, zprostředkovaně přebírala také charakteristické rysy habsburského parlamentarismu. Absence kurií ve volebním mechanismu Černé Hory je pak vysvětlována odlišnými společenskými podmínkami. Na rozdíl od Rakouska-Uherska se totiž v Černé Hoře nevytvořila početná třída velkostatkářů a rovněž města byla nepoměrně menší. Kdyby byl volební systém postaven na kuriálním základě, získalo by nepočetné, a relativně movité muslimské obyvatelstvo, nepoměrně a nespravedlivě vysoké zastoupení v Národní skupštině. Velmi silné postavení v Černé Hoře stále zaujímaly kmeny. Právě kmenové kapetanije spolu s menšími městy vytvořily volební obvody. Význam kmenu potvrdily i volby do Národní skupštiny na podzim roku 1906. Kmenové kapetanije vyslaly prostřednictvím voleb do Cetinje zastupitele bratrstva či celého malého kmenu. Černoohorský kmen se tak stal substitutem rakousko-uherské kurie.²²¹

Pasivní volební právo náleželo těm občanům, kteří měli aktivní volební právo pod podmínkou, že dosáhli věku 30 let a že státu ročně na daních odváděli nejméně 15 korun. K uskutečnění pasivního volebního práva bylo tedy požadováno splnění podmínek týkajících se věku a majetku.

Jak již bylo zmíněno, volebními obvody byly kapetanije, kterých bylo 56. Status volebních obvodů mělo i 6 měst: Cetinje, Podgorica, Nikšić, Kolašin, Bar a Ulcinj²²². Celkově bylo v Černé Hoře 62 volebních obvodů. Tyto obvody byly jednomandátové.²²³

Kapetanije a města se statusem volebních obvodů byli povinni vypracovat seznam osob s volebním právem.²²⁴ Volební seznamy musely být dokončeny a vystaveny na veřejném místě pět dnů před začátkem voleb, aby měl každý volič možnost upozornit na nesprávnosti a volební seznam mohl být opraven.²²⁵ O průběh hlasování se staraly volení komise.

Nařízení nepodmiňovalo právoplatnost voleb určitým minimálním procentem zúčastněných voličů. Každý volič měl právo hlasovat v kapetaniji nebo

²²¹ Milorad Ekmečić, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 62 a 63

²²² Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 87

²²³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 128

²²⁴ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 299

²²⁵ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 68

měště, kde trvale pobýval. U voleb musel být přítomen kmenový kapetan a ve městech, které byly volebními jednotkami, předseda obce.²²⁶ Správcům oblastí, kmenovým kapetanům a předsedům obcí bylo přísně nařízeno, aby se nijak nevměšovali do regulérního průběhu voleb, aby se vůči nim chovali zcela neutrálně a aby v případě potřeby pomohli volebnímu výboru.²²⁷ Za poslance Národní skupštiny pak byla zvolena ta osoba, která získala alespoň o jeden hlas více, než činila polovina hlasů „zúčastněných voličů“.²²⁸ Jednalo se tedy o většinový volební systém absolutní většiny, v němž hrál hlavní roli počet odevzdaných hlasů. Nařízení upravovalo i případy, kdy dva kandidáti získali nejvyšší a stejný počet hlasů. Tato skutečnost vedla k tomu, že se téhož dne hlasování opakovalo. Jestliže by i v opakovaném hlasování oba kandidáti získali stejný počet hlasů, rozhodl by o vítězi v tomto volebním obvodu volební výbor, a to losem.²²⁹

V celém nařízení není zmínky o ústavě ani o ústavodárné Skupštině. V Nařízení bylo stanoveno, že mandát vybraných poslanců měl trvat pouze do konce roku 1905. To znamená pouze jeden měsíc.²³⁰

S ohledem na to, že neexistovala žádná zpracovaná ideologie, politické programy ani politické strany, neměla volební kampaň charakter programového politického zápolení. O něco větší pozornost věnovali volbám studovaní jednotlivci, kteří se v agitacích omezili na svůj kmen.²³¹ Tehdejší kmenově - bratrská dohody určily kandidáty a měly podstatný vliv na výsledky voleb. V samotných přímých volbách, které se konaly 27. listopadu 1905 ve znamení slabé účasti voličů (např. ve volebním obvodu Podgorica se k volbám dostavila o něco více než jedna třetina voličů²³²), pak voliči hlasovali pro jednotlivce.²³³

²²⁶ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 300

²²⁷ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 68

²²⁸ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 300

²²⁹ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 300

²³⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 128 a 129

²³¹ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str.86 a 87

²³² Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 76 a 77

²³³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 129

Jelikož byli v den „obecných poslaneckých voleb“ v několika případech titíž národní poslanci zvoleni ve dvou volebních obvodech a na některých místech „zůstala volba nedokončena“, konaly se v těchto volebních obvodech 3. prosince 1905 volby opakované.²³⁴

Názory na průběh hodnocení voleb se liší. Většina názorů se shoduje na tom, že volby proběhly v klidu a svobodně.²³⁵ Národ zvolil do Národní skupštiny zastupitele, které si přál.²³⁶ To, že volby byly „zcela svobodné“, konstatoval také Jovan Đonović, který byl, jak již bylo zmíněno výše, jedním z vůdců černohorské univerzitní omladiny.²³⁷ Kritika voleb zazněla ze strany francouzského diplomata Serceye, který sice rovněž potvrdil, že se volby obešly bez incidentů, ale volební ustanovení označil za nedemokratická. Přitom poukázal na skutečnost, že se kapetani nezdřáhali voličům naznačit kandidáty, kteří byli u Knížete oblíbeni.²³⁸

Téměř všichni zvolení poslanci byli státními úředníky.²³⁹ Z 56 poslanců zvolených v kapetaniích bylo: 23 kmenových kapetanů, jeden brigádýr, dva správci oblastí, tři vojvodové, devět komandantů a podkomandantů, devět soudců, dva knězi, dva učitelé, dva úředníci, dva obchodníci a jeden sedlák.²⁴⁰

Pozoruhodné je, že jen malý počet „kandidátů studovaných v Bělehradě“ mělo protikandidáty. Tato skutečnost je neopominutelná pro odhadnutí státotvorné orientace poslanců zvolených v těchto volbách.²⁴¹

6. Vyhlášení Ústavy

Nově zvolená Skupština se sešla na několika předběžných schůzích. Na první z nich, která se konala 16. prosince 1905, byl zvolen prozatímní předseda Skupštiny, kterým se stal poslanec věkem nejstarší a 2 tajemníci. Této předběžné schůzi předcházelo setkání poslanců s Knížetem, které nemělo oficiální

²³⁴ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 302

²³⁵ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 87

²³⁶ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 76

²³⁷ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 54

²³⁸ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 79

²³⁹ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 77

²⁴⁰ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 337

²⁴¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 129

charakter.²⁴² Kníže hovořil o poměrech v Černé Hoře, o tom, co je třeba učinit, nejvíce však hovořil o tom, jak organizovat volby, aby jimi byla skutečně vyjádřena vůle národa.²⁴³ Tento problém byl aktuální zejména na třetí předběžné schůzi, na které poslanci projednávali, zda by mělo být Zákonem o volbách národních poslanců zaručeno tajné hlasování a zda by měli být z kandidatury na poslance vyloučeni zaměstnanci vojska a policie. Současní badatelé mohou jen těžko odhalit motivy, které knížete vedly k položení těchto otázek. Existuje domněnka, že tak učinil proto, aby se prezentoval jako vladař, který dokáže vyslechnout rady Skupštiny a zřít se samovlády. Předpokládá se také, že důvodem bylo dilema, které se mohlo týkat konkretizace úpravy uvedených problémů v Ústavě. Jisté však je, že zatímco tajné hlasování nezaručila ani Ústava ani pozdější zákon, myšlenku vyloučení zaměstnanců vojska a policie Ústava přijala.²⁴⁴

Postupně byly splněny všechny podmínky k tomu, aby mohla být svolána slavnostní Skupština, jejíž svolání kníže Nikola v Prohlášení národu černohorskému předvídal na 19. prosince 1905.²⁴⁵ Na den svatého Mikuláše ve své trůnní řeči²⁴⁶ národním poslancům zvláště sdělil, že právě otevřená Skupština není zákonodárná, a že byla svolána výlučně kvůli vyhlášení Ústavy.²⁴⁷ Kníže dále konstatoval, že národu daruje oktrojovanou Ústavu, na kterou poté přísahal.²⁴⁸ Jednalo se o jeho jednostranný akt.²⁴⁹

Národní poslanci tak pouze vyslechli knížecí řeč, aniž by o ní poté byla vedena rozprava. Rovněž nedošlo ani k projednání textu Ústavy. To však tehdy

²⁴² Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 303

²⁴³ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 68

²⁴⁴ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 303 a 304

²⁴⁵ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 304

²⁴⁶ Trunní řeč (prijestona besjeda) byla jakýmsi druhem programu činnosti Nikoly I. a černohorské vlády. Jednalo se o určitý druh zahajovacího expozé o celkové situaci v zemi a jejich zahraničních vztazích. Tyto trunní řeči byly podnětem k tomu, aby poslanci vedli rozpravy o různých otázkách. (Branislav Marović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 286 a 287)

²⁴⁷ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 74

²⁴⁸ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 71

²⁴⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 132

ani nebylo možné, neboť s textem Ústavy nebyli oficiálně seznámeni. Kníže se ve své řeči o obsahu Ústavy nezmínil a neexistují ani údaje o tom, že by byl návrh Ústavy ve své konečné podobě poslancům zvláště doručen. Přes tuto skutečnost však byla nadšeným přijetím knížecí trůnní řeči Ústava pokládána za přijatou.²⁵⁰

Emilio Pagliano ve své studii *Ústava Černé Hory* vydané v roce 1906 tuto Skupštinu kvalifikoval jako fiduciární. Tím vyjádřil, že nebyla zřízena a svolána ani ústavodárná ani zákonodárná Skupština. Pagliano soudil, že výše popsaným postupem vznikl zvláštní fiduciární vztah. Na jedné straně na národní zastupitelstvo kníže Nikola převedl souhrn svých dosavadních práv, přísahou stvrdil, že tato práva bude ctít, a vyjádřil naději, že těchto práv bude národ užívat bezprostředně a prostřednictvím národního zastupitelstva, na straně druhé národní zastupitelstvo převedení práv přijalo.²⁵¹

S textem se poslanci seznámili až o několik dní později, jak o tom informoval *Glas Crnogorca* 23. prosince 1905.²⁵² Poté následovalo několik schůzí věnovaných jeho výkladu, který byl nezbytný. Většina poslanců totiž o tom, co je ústava, neměla ani ponětí. Skupština byla poté rozpuštěna na základě právního předpisu, podle kterého byla zvolena.²⁵³

²⁵⁰ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj*, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 304

²⁵¹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 132

²⁵² Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj*, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 304

²⁵³ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 129

IV. Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905

1. Struktura a náčrt obsahu Ústavy

Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 je složena ze 222 článků, rozvržených do 15 částí, za nimiž následují Přejídná ustanovení.

Struktura ústavy vykazuje následující členění:

Část první: Forma vlády, Kníže Panovník, Státní území, Státní náboženství (čl. 1 – 40);

Část druhá: Národní zastupitelstvo (čl. 41 – 70);

Část třetí: Okruh pravomocí Národní skupštiny (čl. 71 – 103);

Část čtvrtá: Ministři (čl. 104 – 117);

Část pátá: Státní rada (čl. 118 – 121);

Část šestá: Vojsko (čl. 122 – 127);

Část sedmá: Církev, škola, dobročinné ústavy (čl. 128 – 141);

Část osmá: Soudní moc (čl. 142 – 154);

Část devátá: Státní finance (čl. 155 – 162);

Část desátá: Státní jmění (čl. 163 – 169);

Část jedenáctá: Hlavní státní kontrola (čl. 170 – 175);

Část dvanáctá: Obce a právnické osoby (176 – 189);

Část třináctá: Státní služba (čl. 190 – 195);

Část čtrnáctá: Ústavní práva černoehorských státních příslušníků (čl. 196 – 217);

Část patnáctá: Ústava státu (čl. 218 – 220).

Přejídná ustanovení (čl. 221 – 222).

Tato psaná Ústava upravovala okruh otázek, který byl v tehdejších ústavách evropských států standardně obsažen.²⁵⁴ Dominujícími celky Ústavy byly: forma vlády, pravomoci a vzájemné institucionální vztahy klíčových orgánů ve vykonávání státní moci a práva černoehorských občanů.²⁵⁵

²⁵⁴ Tvrzení je výsledkem srovnání okruhu otázek upravených v Ústavě pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 a okruhu otázek, které byly upraveny v tehdy platících ústavách Srbska, Belgie, Řecka, Rumunska, Švýcarska, a Norska. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 149)

²⁵⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 149

Struktura Ústavy byla v souladu se strukturou jiných evropských ústav té doby, avšak kromě obvyklého konstatování, kdo Ústavu vyhlásil, neobsahovala Ústava preambuli. Součástí Ústavy však byla „Přechodná ustanovení“, ve kterých Kníže vládě nařizoval připravit určité zákony a určil způsob, jakým budou obsazeny hlavní státní orgány – Státní rada, Hlavní státní kontrola a jiné.²⁵⁶ Další zvláštnost Ústavy spočívala v situování ustanovení o právech občanů ve struktuře Ústavy. Zatímco ve většině tehdy platných ústav evropských států byla ustanovení o právech občanů v částech prvních, v Ústavě byla právům občanů věnována část čtrnáctá. Na základě umístění práv občana ve struktuře Ústavy, třebaže se jedná o její nedostatek, by však nebylo správné usuzovat na vztah tehdejšího vrcholu státní moci v Černé Hoře k lidským právům.²⁵⁷

Ústava nezahrnovala společensko-hospodářskou sféru, která však nebyla regulována v žádné ústavě té doby. Okruh problémů z této oblasti byl poprvé ústavně upraven v Ústavě Výmarské republiky z roku 1919.²⁵⁸

Ústava nebyla originární, protože ji nevydal ani národ ani parlament, a z velké části nebyla ani originální, a to z toho důvodu, že při úpravě problémů ve značné míře přebrala řešení obsažená v ústavách srbských. Ústava byla kodifikací, neboť se jednalo o právní akt, v němž byly obsaženy všechny ústavní normy.²⁵⁹

Z hlediska rozsahu se Ústava Knížectví Černé Hory řadila k delším ústavám té doby. Tato skutečnost byla zřejmě výsledkem snahy pozvednout regulaci co nejvíce státních a společenských problémů na ústavní rovinu, aby se zabezpečila stabilita zřízení a institucí. K délce Ústavy přispěla i opakující se

²⁵⁶ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 85 a 86

²⁵⁷ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 150; O tom, že této části Ústavy přikládal velký význam, svědčí skutečnost, že poskytnutí ústavní garance lidských práv bylo věnováno přední místo nejen ve Výnosu všem oblastním správám, předsedům městských obcí a kmenovým kapetanům ze 13. ledna 1906 (který je zavazoval k tomu, aby národu vysvětlili významnost ústavních práv a ve kterém bylo v popisu ústavní materie na předním místě a relativně podrobně napsáno, která práva se černoorským státním příslušníkům garantují a že ustanovení Ústavy těmto právům věnována jsou drahocennými vymoženostmi ve všech ústavních předpisech), ale také v úvodníku prvního čísla listu *Ustavnost* ze 17. ledna 1906. (Mijat Šuković, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 60 a 61)

²⁵⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 149

²⁵⁹ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 85

ustanovení, která byla následkem úpravy různých aspektů téže materie na dvou či třech místech.²⁶⁰

Ústava byla napsána jazykem, který byl obyčejnému člověku srozumitelný. Každý její článek obsahoval jednu ucelenou a jasnou myšlenku, která při výkladu a aplikaci nezanechávala pochybnosti.²⁶¹

Obsah první černohorské Ústavy z roku 1905 byl tvořen řadou myšlenek a zásad, jejichž okruhy působnosti se vzájemně doplňovaly, relativizovaly, a nezdůrazňovaly a omezovaly. Tato skutečnost vylučuje, aby byla Ústava jako celek hodnocena jen na základě nějaké její části, neboť žádná z jejích částí ji nereprezentuje jako celek. Tento fakt je třeba při hodnocení Ústavy mít na zřeteli.²⁶²

2. Forma vlády, státní území a státní náboženství

2.1. Forma vlády

V prvním a zároveň jediném článku Ústavy, věnovaném formě vlády, bylo stanoveno, že „Knížectví Černá Hora je dědičná ústavní monarchie²⁶³ s národním zastupitelstvem“.

Monarchie a monarchická forma státu nebyly výtvozem Ústavy, ale existovaly hluboce zakořeněny v černohorské společnosti již před vyhlášením Ústavy. Byly národem široce přijímány a ctěny a Ústava je převzala ze života.²⁶⁴

Do vyhlášení Ústavy byl kníže neomezeným absolutním monarchou. Ve svých rukách koncentroval veškerou státní moc. Tato moc nebyla omezena právními předpisy. Kníže nebyl, kromě „Bohu a dějinám“, nikomu odpovědný. Svou funkci vykonával doživotně a tato funkce byla dědičná. Knížecí absolutismus, jakkoli byl dlouho politicky oprávněný, ba dalo by se říci i

²⁶⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 149 a 150

²⁶¹ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 86

²⁶² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 150

²⁶³ Monarchii jako formu státu proklamovaly téměř všechny tehdejší evropské ústavy, s výjimkou Švýcarska. (Dražan Cerović, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 142)

²⁶⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 151

legitimní²⁶⁵, v průběhu několika desetiletí po uznání samostatnosti začínal představovat stále větší brzdu pro všestranný rozvoj černohorské společnosti, byť si to zatím zdaleka ne všichni její příslušníci uvědomovali.

Ve vztahu k poměrům před Ústavou představovalo ustanovení prvního článku Ústavy velký pokrok. Dosavadní absolutní monarchie byla nahrazena monarchií ústavní, tedy monarchií s omezenou mocí monarchy i všech státních orgánů.

2.2. Státní území, erb Knížectví Černé Hory a národní barvy

Státnímu území, erbu Knížectví Černé Hory a národním barvám byly v rámci části první Ústavy věnovány čtyři články.

Státní území Knížectví Černé Hory nemohlo být ani rozděleno ani zcizeno. Jeho hranice nemohly být zmenšeny ani pozměněny bez dohody Knížete Panovníka s Národní skupštinou (čl. 36 Ústavy). Stvrzena byla tedy jednota a nedělitelnost území státu. Jediný způsob změny hranic státu byla dohoda Knížete se Skupštinou. Černá Hora se dělila na oblasti, oblasti na kapetanije a ty na obce (čl. 37 Ústavy). Toto ustanovení obsahovalo ústavní zakotvení vnitřní organizace státu, která existovala již před vyhlášením Ústavy.²⁶⁶

Erbem Knížectví Černé Hory byl dvouhlavý bílý orel s carskou korunou nad orlími hlavami, s carským žezlem v pravém a s jablkem v levém pařátu. Na prsou měl lva na červeném štítu (čl. 38 Ústavy).

Národními barvami byly: červená, azurová a bílá (čl. 39 Ústavy).

2.3. Státní náboženství

Ústava Knížectví Černá Hora z roku 1905 mimo jiné vycházela ze starých předpisů černohorského zákonodárství, které potvrdila a pozvedla na úroveň ústavního práva. Tak tomu bylo i při úpravě státního náboženství. Východní - pravoslavné náboženství mělo v Černé Hoře status státního náboženství již od Berlínského kongresu.²⁶⁷ Toto postavení východního - pravoslavného náboženství v Černé Hoře Ústava v jediném článku, který byl v rámci její první části věnován státnímu náboženství, potvrdila. Podle tohoto článku bylo státní náboženství v

²⁶⁵ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 93

²⁶⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 152

²⁶⁷ Dragan Novaković, Verske zajednice na razmeđu vekova, Institut za političke studije, Beograd, 2003, str. 74

Černé Hoře východní-pravoslavné. Černohorská církev byla autokefální. Nebyla závislá na žádné cizí církvi, ale zachovávala jednotu v dogmatech s východní-pravoslavnou Vaseljenskou církví. Všechna ostatní uznaná náboženství byla v Černé Hoře svobodná (čl. 40 Ústavy).

Ustanovení uvedeného článku hovoří o vysokém stupni náboženské a národnostní tolerance v Černé Hoře. Jeho obsah však zasluhuje pozornost i z jiného důvodu. Bylo v něm totiž uvedeno, že černohorská církev je autokefální. Autokefalitu černohorské církve přijala Ústava podobně jako postavení státního náboženství z ustanovení předchozích právních předpisů. Již Ústava Svatého synodu v Knížectví Černé Hoře²⁶⁸ z roku 1903 stvrzovala ve svém úvodním článku autokefalitu černohorské církve.²⁶⁹

Pojem autokefalita (samostatnost, nezávislost) označuje církevní suverenitu, nezávislost na druhých pravoslavných církvích. Autokefální nazýváme tu církev, která je zcela samostatná a nezávislá. Samotné slovo autokefalita pochází z řečtiny a označuje organizaci, která má sama (autos) svou hlavu (kefalé), která má samostatnou vnější i vnitřní moc a tím je nezávislá na jakékoli jiné pozemské moci.

V kanonickém pojetí je autokefální církví taková církev, která nezískává svou moc od jiné církve, ale od samého zakladatele církve Ježíše Krista vysvěcením svého pohlavára a ostatních svých episkopů od jiných episkopů.²⁷⁰

O autokefalitě černohorské církve se vedou již mnoho let mezi odborníky spory. Zastánci protichůdných názorů snášejí řadu argumentů, dokazujících či popírajících autokefalitu černohorské církve.²⁷¹ Jisté je, že černohorští metropolitě založili nezávislou teokratickou vládu a církev v Černé Hoře byla fakticky samostatná a nezávislá. Otázka její skutečné autokefality však zůstává nadále otevřená.²⁷²

²⁶⁸ O rok později byla vydána i Ústava pravoslavných konsistoří v Knížectví Černé Hoře. (Dragan Novaković, Verske zajednice na razmeđu vekova, Institut za političke studije, Beograd, 2003, str. 69)

²⁶⁹ Dragan Novaković, Verske zajednice na razmeđu vekova, Institut za političke studije, Beograd, 2003, str. 62

²⁷⁰ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 154

²⁷¹ Je pravda, že po staletí byli černohorští metropolitě vysvěcováni pečským patriarchou a Ruským synodem. Tato skutečnost však podle zastánců autokefálnosti neznámá, že jim byl vysvěcený černohorský metropolita podřízen. Tento akt měl podle nich v první řadě ceremoniální charakter a v žádné části neupíral autokefální postavení černohorské pravoslavné církve. Vysvěcení, která přijímali černohorští metropolitové byla dobrovolná a neznámala, že by jejich církev byla podřízena moci nějaké jiné církve. Vysvěcení tedy neznámalo nadřazenost církve, která jej provedla. (Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 160 a 161)

²⁷² Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 162

Na závěr této kapitoly považuji za vhodné zmínit, že i když otázky víry a církve nejsou v sekulárních státech předmětem ústavní úpravy, ve většině tehdejších ústav ustanovení o víře a církvi byla přítomna.²⁷³

3. Organizace státní moci

Ústava zřizovala systém orgánů moci, vymezovala kompetence každého z nich a určovala jejich vztahy.²⁷⁴ V Ústavě byl obsažen na tu dobu relativně úspěšný model systému vah a protivah, ve kterém existovala dosti precizní dělba státních záležitostí mezi mocí zákonodárnou, výkonnou a soudní. Ústava harmonickým způsobem upravovala vztahy všech druhů mocí tak, aby vůle žádného z orgánů nebyla dominantní ve vztahu k ostatním orgánům státní moci.²⁷⁵ Orgány státní moci v tomto systému byly: Kníže Panovník, Národní zastupitelstvo/Národní skupština, Ministerská rada, Státní rada, Hlavní státní kontrola a nezávislé soudnictví.

3.1. Kníže Panovník

Postavení a pravomocím Knížete Panovníka bylo v rámci části první Ústavy věnováno 34 článků.

Knížeti jako pohlaváru státu náležela všechna práva státní moci, vykonával je podle ustanovení této Ústavy. Jeho osoba byla svrchovaná a neodpovědná. Kníže nemohl být žalován (čl. 2 Ústavy).²⁷⁶

Poslední dvě věty citovaného ustanovení nepřinášely nic nového. Neodpovědnost a beztrestnost jsou pro postavení panovníka v monarchiích charakteristické. Monarchova neodpovědnost je obvykle ospravedlňována fikcí o jeho údajné neomylnosti („the king can do no wrong“).²⁷⁷

²⁷³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 153; Čl. 3 Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903 obsahoval ustanovení, který byl svým věcným pojetím identický s věcným pojetím ustanovení čl. 40 Ústavy černohorské. (tamtéž, str. 153)

²⁷⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 153

²⁷⁵ Dražen Cerović; Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 143

²⁷⁶ Touto normou bylo upraveno pouze postavení Knížete Panovníka jako vladaře. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 153) V majetkových záležitostech pro Knížete platil nadále Obecný majetkový zákoník pro Knížectví Černou Horu z roku 1888, kterým bylo stanoveno, že: „zákony upravující majetkové záležitosti platí pro každého rovně. V tom nepoživá žádných předností ani sám Vládce“ (čl. 11).

²⁷⁷ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 97

Zdrojem úskalí, jejichž častým odrazem bývá mylná interpretace, je první věta. Dvě části této věty totiž vyjadřují dva principy. Někteří odborníci²⁷⁸ při vylíčení Ústavy vyzvedávají pouze první část věty, aniž by současně uvedli i její druhou část. To však vede k nesprávnému závěru. Bez druhé části téže věty by totiž její první část vyjadřovala, že „všechna práva státní moci“ Knížeti připadala originárně, že jeho moc byla ve svém bytí neomezená a že jeho pověření k výkonu moci pramenilo z jeho postavení jako pohlavára státu, nikoli z toho, že mu byla dána Ústavou. To však není obsahem první věty, neboť druhá část této věty stvrzuje, že „všechna práva státní moci“, která Kníže Panovník měl, musel vykonávat striktně podle ustanovení Ústavy. Stvrzuje, že konstitucionální princip určoval také meze a způsob vykonávání „práv státní moci“ Knížete Panovníka.

Potvrzuje to také enumerační princip, jež se uplatnil při určení pravomocí Knížete Panovníka v Ústavě, tedy princip, který sám od sebe vyjadřuje a potvrzuje omezení a jehož bylo užito i v ustanoveních jiných částí Ústavy. Mezi nimi jsou i ustanovení, kterými bylo předepsáno, že Ústavou svěřené právo vyhlášovat zákony mohl Kníže Panovník vykonávat jen za podmínky, že existoval určitý akt Národní skupštiny a že by akt Knížete Panovníka nenabyl účinnosti, jestliže by nebyl spolupodepsán příslušným ministrem (čl. 108 odst. 2. Ústavy). Z toho nevyplývá, že by bylo Ústavou stanoveno, že moc Knížete Panovníka pramení sama od sebe z postavení vládce a že není ničím omezená.²⁷⁹

Pomocí tohoto enumeračního principu bylo stanoveno, že Kníže Panovník:

- vykonával zákonodárnou moc s Národní skupštinou (čl. 3 Ústavy);
- stvrzoval a vyhlášoval zákony, přičemž žádný zákon nemohl nabýt platnosti, dokud jej Kníže Panovník nestvrdil a nevyhlásil (čl. 4 Ústavy);
- byl vrchním velitelem všech zemských sil (čl. 5 Ústavy);
- byl ochráncem všech uznaných náboženských vyznání v Černé Hoře (čl. 6 Ústavy);
- zastupoval zemi ve všech vztazích s cizími státy, vyhlášoval válku, uzavíral mírové a spojenecké smlouvy a oznamoval je Národní skupštině, pokud to zájmy a bezpečnost země dovolovaly.

²⁷⁸ např. Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 93

²⁷⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 154 - 155

U obchodních smluv, jakož i u těch smluv, k jejichž splnění by bylo nutno vynaložit nějaké výdaje ze státní pokladny, či by vyžadovaly změnu zemských zákonů, či kterými by se omezovala veřejná či soukromá práva černohorských státních příslušníků, bylo nutné schválení Národní skupštiny (čl. 7 Ústavy).

Již v předústavním období Panovník ratifikoval mezinárodní smlouvy a reprezentoval zemi prostřednictvím akreditovaných domácích reprezentantů v druhých zemích a prostřednictvím přijímání akreditivů cizích diplomatických reprezentantů. Vydáním Ústavy došlo k několika změnám.

Tvůrce Ústavy pravděpodobně počítal s výjimečně naléhavými a mimořádnými případy, kdy nebylo možno čekat na schůzi Skupštiny, ani ji nebylo možno svolat. To zahrnovalo výhradní právo knížete vyhlášovat válku a uzavírat mír, jakož i uzavírat svazky s jinými státy, o čemž měl jen povinnost Skupštinu informovat.

Výrazněji byl panovník omezen při uzavírání obchodních smluv a jiných smluv obsažených v čl. 7 odst. 2 Ústavy. Zde bylo vyžadováno schválení Národní skupštinou, a to z toho důvodu, že splnění takových smluv bylo podmíněno tím, že státy uzavírající smlouvu vydávaly své zákony, kterými byly upraveny otázky, jež byly předmětem smlouvy. A protože i zákony mohly být podle černohorské Ústavy vydány jen se souhlasem Knížete a Skupštiny, bylo i k právoplatnému uzavření těchto smluv Ústavou vyžadováno schválení Národní skupštiny.²⁸⁰

- jmenoval všechny státní úředníky; jeho jménem a pod jeho vrchním dozorem vykonávaly svou moc všechny úřady v zemi (čl. 8 Ústavy);
- uděloval vojenské hodnosti podle ustanovení zákona (čl. 9 Ústavy);
- měl právo vydávat peníze (čl. 10 Ústavy). První černohorská měna perper²⁸¹ byla do oběhu uvedena roku 1906. V té době se hodnota jednoho perperu rovnala hodnotě jedné rakouské koruny.²⁸²
- uděloval řády, tituly a jiná vyznamenání (čl. 11 Ústavy);
- měl právo vyhlásit amnestii a právo udělit milost (čl. 12 a 13 Ústavy);
- a jeho rodina museli vyznávat východní pravoslavnou víru (čl. 14 Ústavy);

²⁸⁰ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 99

²⁸¹ Název byl převzat ze Zákoníku cara Dušana. (Milisav Čizmović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 229)

²⁸² Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 215

- povoloval Následníku trůnu a ostatním členům vladařské rodiny uzavřít sňatek, bez jeho povolení nemohli dotyční do manželství vstoupit (čl. 15 Ústavy);
- stále pobýval v Černé Hoře. V případě přechodného pobytu v zahraničí jej měl zastoupit Následník Trůnu. Bránila-li by mu v tom nějaká překážka, vykonávala by knížecí ústavní moc Ministerská rada dle pokynů, které jí měl Kníže Panovník udělit v mezích Ústavy; Kníže Panovník měl národu proklamací oznámit svůj odjezd ze země a jmenování svého zástupce (16 Ústavy);

Ústava jmenovitě stanovila tehdejšího vládcce, určila okruh osob, které tvořily Vládnoucí Rodinu a upravovala i problematiku následnictví trůnu (čl. 18 - 21 Ústavy). Pozornost byla v Ústavě věnována i řešení otázek, které mohly nastat v době, po kterou by byl Následník Trůnu po smrti Knížete Panovníka nezletilý (čl. 23 - 34 Ústavy).

Dále Ústava vymezovala vztah Knížete vůči Národní skupštině tak, že Kníže Panovník:

- při přijímání Knížecí moci skládal před Národní skupštinou slib předepsaný Ústavou (čl. 22 Ústavy);
- svolával Národní skupštinu na řádné či mimořádné svolání; zahajoval a ukončoval zasedání Národní skupštiny; měl právo odročit schůzi Národní skupštiny, jakož i právo ji rozpustit, dekret o odročení a rozpuštění Národní skupštiny musel obsahovat spolupodpisy všech ministrů (čl. 17 Ústavy).

Stanovení civilního soupisu²⁸³ Knížete Panovníka Ústava svěřila zákonu. Civilní soupis nemohl být zvýšen bez souhlasu Národní skupštiny, ani snížen bez souhlasu Knížete Panovníka (čl. 35 Ústavy).

3.2. Národní zastupitelstvo

Podstatou reprezentace je vyjadřování se a jednání jménem jednotlivce, skupiny, národa či státu.²⁸⁴ Určitá forma shromáždění národa existovala v Černé Hoře i před její nezávislostí, avšak jako instituce obyčejového práva. Na těchto shromážděních se projednávaly některé významnější otázky národního života. I když jejich rozhodnutí postrádala závaznost, byla jedinými orgány, kterým

²⁸³ „Civilna lista“ - položka státního rozpočtu, která byla každým rokem vyplácena vládci na jeho zaopatření a udržování jeho dvora. (Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, 38)

²⁸⁴ Václav Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda, 1. díl, Obecná státověda, Linde Praha a.s., Praha, 1998, str. 182

náležela kompetence vyhlásit války a uzavřít mír.²⁸⁵ Národní shromáždění a rady se v Černé Hoře konaly již od dob prvních vladyků. Jen v 19. století se shromáždění a rad konalo hned několik, a to v roce 1803, 1851 a 1868. Sílící knížecí absolutismus druhé poloviny 19. století však předznamenal konec této formy reprezentace národa v Černé Hoře. Poslední shromáždění tak bylo uskutečněno v roce 1879.²⁸⁶

Národnímu zastupitelstvu byla v Ústavě věnována část druhá, obsahující 30 článků. Reprezentantem národa se po vyhlášení Ústavy stala Národní skupština, která v Černé Hoře nahradila dosavadní národní shromáždění, schůze a rady (čl. 41 Ústavy). Pro zastupitelský orgán se v teorii vžil název parlament. Odlišné názvy tohoto orgánu používané v ústavách jsou vyjádřením historických a kulturních zvláštností daného státu. Tak tomu bylo i v případě černohorské Ústavy, v níž se reprezentativní orgán nazýval Národní skupština.²⁸⁷

Ćurčić ve svém návrhu Ústavy představil Národní skupštinu jako jednokomorovou. V průvodním dopise k návrhu Ústavy vysvětlil důvody, které jej k tomu vedly. Jednu z příčin představovala skutečnost, že kromě Rumunska neměl na Balkánském poloostrově horní komoru žádný jiný stát. Dále konstatoval, že na základě ústav z roku 1869, 1888 a 1903 existuje v Srbsku Velká národní skupština, která se schází při určitých příležitostech. Špatná zkušenost s Velkou národní skupštinou v Bělehradě po první srbsko-černohorsko-turecké válce v roce 1867, jakož i nesnadná pozice Krále Milana ve Velké národní skupštině, kterou svolal v říjnu 1888, jej přivedly k rozhodnutí, vyhnout se vytvoření této instituce, která podle něj byla nepotřebná a pro dynastické zájmy škodlivá. Konečné znění Ústavy Ćurčićův návrh jednokomorové Národní skupštiny přijalo.²⁸⁸

Kníže Panovnik měl tuto Skupštinu svolávat řádně každý rok na den svatého Lukáše (18. října)²⁸⁹ a rovněž měl určit místo, kde bude zasedat. Mohl ji svolat i na zasedání mimořádné, pokud by to vyžadovaly důležité a naléhavé státní záležitosti (čl. 42 Ústavy). Každoroční svolávání Skupštiny bylo ústavním

²⁸⁵ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 107

²⁸⁶ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 119

²⁸⁷ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 108

²⁸⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 125 a 126

²⁸⁹ Podle nového kalendáře připadá „Lučindan“ na 31. října. (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, *Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008*, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

imperativem, její svolávání k zasedání tedy bylo nejen právem, ale i povinností Knížete Panovníka. Mimo válečná léta byla Skupština svolávána k zasedání každý rok. Zasedání Skupštiny trvávala soustavně několik měsíců s přerušením ve dnech pracovního klidu, o nedělích a svátcích, nejčastěji od října daného roku do poloviny března následujícího roku. Skupština byla svolávána i na zasedání mimořádná.²⁹⁰

Národní poslanci byli voleni na čtyři roky (č. 43 Ústavy). Pokud by se volby konaly po rozpuštění Národní skupštiny, počítalo by se čtyřleté období ode dne zahájení nově zvolené Skupštiny (čl. 44 Ústavy). Co se týče volebního procesu, Ústava obsahovala všechna základní řešení z Nařízení o volbě národních poslanců z 1. listopadu 1905. Zavedeny však byly také některé novinky.²⁹¹

První z nich spočívala v tom, že Ústava na rozdíl od Nařízení rozlišovala dvě kategorie poslanců. Kromě poslanců volených tvořilo Národní skupštinu také 14 osob, které se poslanci staly na základě svého postavení, respektive byly z okruhu osob s určitým postavením za poslance jmenovány knížetem. Tímto způsobem se poslancem stal: metropolita černohorský, arcibiskup barský a Primas srbský, muftí černohorský, předseda a členové Státní rady, předseda Velkého Soudu, předseda Hlavní státní kontroly a tři brigadýři, které měl Kníže Panovník jmenovat (čl. 45 Ústavy).

Čurčić ve svém průvodním dopise k návrhu Ústavy výslovně uvedl, že do návrhu Ústavy zanesl, aby do Národní skupštiny vstoupili tito virilisté: metropolita Černé Hory, arcibiskup a primas srbský a muftí pro Černou Horu. Své rozhodnutí zdůvodnil tím, že to bude velmi dobře přijato v Petrohradě, Římě a Cařihradě. Kromě toho bylo podle něj nutné, aby kvůli církevnímu zákonodárství vstoupili do Národní skupštiny vysocí hodnostáři všech tří náboženství.²⁹²

Je pravda, že ustanovení o virilních poslancích nelze hodnotit pozitivně ani z hlediska zásad parlamentního systému, ani z hlediska zásad a obsahu demokracie. Avšak ústavně stanovený počet těchto poslanců, kritérium, na základě kterého byli tito poslanci určováni, a zvláštnost konkrétní černohorské historické situace, pokud již samy o sobě nedokazují, pak alespoň indikují, že

²⁹⁰ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 180

²⁹¹ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 306*

²⁹² Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 126

jejich ustanovení, tak jak bylo v Ústavě formulováno, nebylo učiněno z antidemokratických motivů a cílů udržení a pokračování „samoděržaví knížete Nikoly“. Tomu nasvědčovala také činnost těchto poslanců v praxi.²⁹³ I když část lidem zvolených poslanců viděla ve virilních poslancích reprezentanty zájmů trůnu²⁹⁴, skutečnost byla jiná. Stenografické záznamy o činnosti Skupštiny, vedené od 31. prosince 1906 do 1. dubna 1914, přesvědčivě dokazují, že virilní poslanci ani v jednom případě při rozhodování v Národní skupštině nevystupovali jako nějaký kompaktní celek, ale jednotlivě, často s rozdílnými stanovisky.²⁹⁵ Na základě údajů ve Stenografických záznamech o činnosti Skupštiny lze konstatovat, že se tito poslanci soustředili na možnosti řešení reálných společenských problémů a skutečných zájmů národa. Někteří z nich ve svých projevech kriticky hovořili o činnosti jednotlivých ministrů a navrhovali změny či doplňky vládních návrhů zákonů i rozpočtu. To, že hlavním kritériem jejich rozhodování byly zájmy a potřeby národa, zdůrazňovali i oni sami.²⁹⁶ Tito poslanci se tedy neměli stát a ani se nestali poslušným nástrojem v rukou knížete, který by mu v případném boji s Národní skupštinou zajistil převahu.

Další novum úpravy volebního práva v Ústavě vzhledem k Nařízení o volbě národních poslanců z 1. listopadu 1905 spočívalo v tom, že národní poslance nemohli volit aktivní důstojníci armády, jakož i poddůstojníci a vojáci pravidelného vojska (čl. 50 Ústavy). Kromě toho za národní poslance nemohli být zvoleni úředníci správních (policejních) orgánů. (čl. 54 Ústavy).

K novinkám v nové ústavní úpravě volebního práva oproti jeho úpravě předústavní patřila i skutečnost, že právo volit národního poslance měl každý

²⁹³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 177

²⁹⁴ Účast virilních poslanců byla předmětem rozpravy na 20. řádné schůzi Národní skupštiny, uskutečněné 9. prosince 1906. Názory na jejich působení se značně lišily. Proti poslancům zastávajícím názor, že virilisté jsou v Národní skupštině proto, aby tvořili „opozici národním reprezentantům a paralyzovali jejich práci“ (B. Gardašević), stáli poslanci, kteří přítomnost národních poslanců hájili s tím, že je potřebné, aby byl ve Skupštině co největší počet schopných a inteligentních osob, aby byla důstojně obsazena vzdělanými lidmi a tím mohla „odpovídat svému poslání“ (L. Gojnić). (Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 108)

²⁹⁵ Tak např. již při ustavení Skupštiny v roce 1906 nehlasoval dr Lazar Tomanović pro vládního, v podstatě knížecího, kandidáta na předsedu Skupštiny, ale pro jeho protikandidáta, navrženého skupinou poslanců, kteří byli ostrými odpůrci knížete Nikoly. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 176)

²⁹⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 176 a 177

černohorský státní příslušník, který byl plnoletý²⁹⁷, bez ohledu na to, kolik platil daní (čl. 48 Ústavy). Z toho vyplývá, že volit mohli pouze ti státní příslušníci, kteří platili daně.²⁹⁸ Uvedené ustanovení, které aktivní volební právo podmiňovalo placením daní, aniž však určovalo minimální částku, mělo do jisté míry charakter majetkového cenzu, i když jeho význam tkvěl spíše v určení či potvrzení černohorské státní příslušnosti.²⁹⁹

Volby národních poslanců byly přímé (čl. 46 Ústavy). Každá kapetanije a všechna oblastní města, jakož i město Ulcinj, volily jednoho poslance (čl. 47 Ústavy).

Dočasně ztratili volební právo ti černohorští státní příslušníci, kteří byli: 1) odsouzeni k žaláři, dokud jim nebyla navrácena občanská práva; 2) odsouzeni za přestupky ke ztrátě občanské cti, po dobu trvání tohoto trestu; 3) v konkursu; 4) v opatrovnictví a podle bodu 5) také ti, kteří bez dovolení černohorské vlády vstoupili do služeb cizího státu (čl. 49 Ústavy). Tímto výčtem tedy bylo dočasně odňato volební právo těm, kteří nebyli dostatečně rozumově a morálně zralí, politicky uvědoměli.³⁰⁰ Při volbě národních poslanců mohl volič dát hlas jen osobně, a to na jednom místě, v oné kapetaniji či městě, ve kterém byl zapsán. (čl. 52 Ústavy). Ústava neupravovala, zda-li mělo být hlasování při volbách národních poslanců tajné či veřejné. Tato skutečnost je pozoruhodná vzhledem k tomu, že v srbských ústavách, z nichž Čurčić zřejmě čerpal, tedy jak v tehdy platné Ústavě pro Království Srbsko z roku 1903 (čl. 78), tak v Ústavě pro Království Srbsko z roku 1888 (čl. 78), byl způsob hlasování výslovně upraven, a to jako tajný.³⁰¹ Jisté vysvětlení je možné nalézt v silné černohorské tradici. Jednalo se o to, že by Černohorci považovali za ponížení, kdyby museli své pravé přesvědčení skrývat. Naopak, byli zvyklí veřejně říkat to, co si myslí, a činit to, co říkají, nehledě při tom na následky.³⁰² Ústava však měla podle knížete Nikoly nejen co nejlépe odpovídat tehdejšími podmínkám a potřebám Černé Hory, ale také přispět k tomu,

²⁹⁷ Černohorský státní příslušník dosáhl plnoletosti dovršením 21 let věku. (Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 177)

²⁹⁸ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 109*

²⁹⁹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 177

³⁰⁰ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 110*

³⁰¹ Ústava pro Knížectví Srbsko z roku 1869 otázku, zda budou národní poslanci voleni v tajném či veřejném hlasování, neupravovala.

³⁰² Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 111 a 112*

aby byla Černá Hora vnímána jako moderní evropský stát. Kdyby ovšem bylo přímo v Ústavě upraveno hlasování jako veřejné, mohla by vzbudit negativní reakce mezinárodního společenství, což podle mého názoru mohlo vést ke konečnému rozhodnutí, že ustanovení o způsobu hlasování jako veřejného nebude upraveno přímo Ústavou. Není vyloučeno, že právě z tohoto důvodu bylo stanovení způsobu hlasování jako veřejného přenecháno zákonné úpravě.

Další články Ústavy byly věnovány úpravě pasivního volebního práva. Bylo stanoveno, že ten, kdo neměl právo volit, nemohl být za národního poslance ani zvolen (čl. 52 Ústavy). Za národního poslance mohl být zvolen jen ten černohorský státní příslušník, který: dosáhl věku třicet let; stále pobýval v Černé Hoře, vyjímaje ty, kteří by se v zahraničí zdržovali za účelem obstarávání státních záležitostí; požíval všechna občanská práva a platil státu na daních nejméně 15 korun ročně (čl. 53 Ústavy). Všichni poslanci museli pobývat v Černé Hoře, nikoli však v kapetanijích či městech, v nichž byli voleni (čl. 55 Ústavy). Toto na první pohled nevýznamné ustanovení Ústavy bylo na tehdejší Černou Horu velmi progresivní. Odstraňovalo totiž do té doby dlouho uplatňovanou a ustálenou praxi, že obyvatelé určitého území reprezentují jedině dědiční kmenoví pohlaváři, a umožňovalo, aby voliči z kapetanijí s chudým intelektuálním a politickým potenciálem volili za poslance známé a schopné osobnosti z celé Černé Hory. Uvedené ustanovené tedy zajistilo, aby ve struktuře národem zvolených poslanců participovali vysokoškolsky vzdělaní poslanci více, než kdyby se pokračovalo v konstatované praxi.³⁰³ Zajímavé je, že pro to, aby se nějaký černohorský státní příslušník mohl stát národním poslancem, nebyla vyžadována podmínka splnění gramotnosti.³⁰⁴

Za národního poslance pak mohl být v kapetaniji či ve městě zvolen ten, kdo získal absolutní většinu všech hlasů voličů, kteří hlasovali (čl. 56 Ústavy). Došlo-li k takovému rozdělení hlasů, že žádný z kandidátů nezískal absolutní většinu, měly se konat užší volby mezi dvěma kandidáty, kteří získali největší počet hlasů; v případě rovného rozdělení hlasů mělo být rozhodnuto losem (čl. 57 Ústavy). Byl-li někdo zvolen za národního poslance na dvou či více místech, měl v Národní skupštině prohlásit, který mandát si ponechá. Pro ostatní místa, ve

³⁰³ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 178

³⁰⁴ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 111

kterých byl zvolen, měly být vypsaný nové volby poslanců nejdéle ve lhůtě jednoho měsíce (čl. 58 Ústavy). V případě, že by Národní skupština zrušila volbu jako nezákonnou, nebo by se poslanecké místo uvolnilo odstoupením či smrtí, musely by se náhradní volby konat nejdéle do jednoho měsíce ode dne, kdy k uvolnění dotyčného poslaneckého místa došlo (čl. 59 Ústavy). Ústavou bylo také stanoveno, že každý národní poslanec reprezentoval celý národ, a ne jen ty, kteří jej zvolili. Voliči nesměli dávat poslanci žádné závazné pokyny, neboť ten měl hlasovat a rozhodovat o národních a státních záležitostech jen podle svého přesvědčení a svědomí (čl. 60 Ústavy). Poslanci tedy měli tzv. volný mandát.

Ustanovení čl. 60 Ústavy bývá označováno jako jeden z důkazů toho, že se počátky parlamentního života Černé Hory odvíjely v nerozvinutém politickém prostředí, v němž neexistovaly politické strany.³⁰⁵ Je nesporné, že politický život Černé Hory byl teprve na počátku. V souvislosti s výše uvedeným tvrzením je však zajímavá skutečnost, že ustanovení čl. 60 Ústavy je téměř doslovně shodné a ve své podstatě zcela totožné s ustanovením čl. 82 a 83 Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903. Srbsko bylo v té době zemí s ústavním životem trvajícím již téměř čtyřicet let³⁰⁶ a uvedená srbská ústava byla černohorskou omladinou v Bělehradě pokládána za pokrokovou.

Na své první schůzi, konané pod předsednictvím věkem nejstaršího poslance, se měla Národní skupština rozdělit losem na oddělení. Každé z těchto oddělení poté mělo volit po jednom členu do výboru pro kontrolu poslaneckých zplnomocnění (čl. 61 Ústavy). Národní skupština měla sama kontrolovat zplnomocnění svých členů a rozhodnout o nich, tj. měla zplnomocnění potvrdit či je jako nezákonné zrušit (čl. 62 Ústavy). Každý poslanec měl při nástupu do služby složit slib určený Ústavou, v němž se zavazoval, že bude věrný Knížeti Panovníku, že bude věrně chránit Ústavu a že při své činnosti v Národní skupštině

³⁰⁵ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 306 a 307

³⁰⁶ Bez ohledu na ústavy z roku 1835 a 1839 a jiné různé ústavní zákony, vydané Michalem Obrenovićem roku 1861, které bez výraznějších efektů platily jen krátce, lze konstatovat, že skutečný ústavní režim v Srbsku nastal teprve s Ústavou pro Knížectví Srbsko z roku 1869. Po ní byla vydána mnohem liberálnější Ústava pro Království Srbsko z roku 1888, která však platila jen krátce, neboť v roce 1894 vstoupila v platnost opět Ústava z roku 1869. Další Ústava pro Království Srbsko, vydaná roku 1901, se od předchozích značně lišila. Tato Ústava však opět neměla dlouhého trvání, neboť roku 1903 začala platit opět, do jisté míry modifikovaná, Ústava z roku 1888. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 331)

bude mít na zřeteli jediné obecné dobro Knížete Panovníka a Vlasti (čl. 63 Ústavy). Tato povinnost se přirozeně vztahovala i na poslance virilní.³⁰⁷

Na každém zasedání měla Národní skupština volit ze svého středu tajným hlasováním předsedu, místopředsedu a dva tajemníky (čl. 64 Ústavy). Na prvním zasedání v roce 1906 vláda iniciovala, který poslanec měl být zvolen předsedou Skupštiny. Skupina poslanců však navrhla jiného, který byl nakonec také zvolen. Stenografické záznamy o činnosti Skupštiny vypovídají o tom, že uvedený případ vládní iniciativy byl ojedinělý. Později se již nikdo mimo Skupštinu nepokoušel volbu hodnostářů, uvedených v čl. 64 Ústavy, ovlivňovat. Záznamy rovněž dokazují, že k navrhovatelům těchto hodnostářů nikdy nepatřilo seskupení virilních poslanců.³⁰⁸ Jednacím řádem Národní skupštiny bylo předepsáno a v praxi důsledně dodržováno, že Skupština měla samostatně stanovovat otázky, které měla projednávat, tedy měla stanovit tzv. pořad schůze - pořadí a čas projednávání jednotlivých otázek. V tomto ohledu byla Skupština zcela autonomní.³⁰⁹

Podle Ústavy měl Kníže Panovník zahajovat a ukončovat Národní skupštinu. Mohl ji zahájit osobně trůnní řečí³¹⁰ či prostřednictvím Ministerské rady svým prohlášením či dekretem (čl. 65 Ústavy).

Kníže Panovník mohl svolanou Skupštinu odročit, ale odročení nemohlo být delší než tři měsíce v rámci jednoho svolání. Volba poslanců v případě rozpuštění Národní skupštiny musela být nařízena nejdéle ve lhůtě čtyř měsíců a nová Skupština musela být svolána nejdéle do šesti měsíců ode dne rozpuštění (čl. 66 Ústavy).

Na trůnní řeč Knížete Panovníka, kterou otevíral zasedání Skupštiny, měla Národní skupština odpovědět adresou³¹¹ (čl. 67 Ústavy).

³⁰⁷ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 173

³⁰⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 180

³⁰⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 180

³¹⁰ Kníže/král Nikola I. se v období od roku 1906 do roku 1914 k Národní skupštině svou trůnní řečí obrátil třikrát. (Branislav Marović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 286)

³¹¹ Adresa byla písemnou prezentací, ve které Národní skupština vyložila vladaři svá stanoviska na aktuální politické problémy. (Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 74)

Schůze Skupštiny byly veřejné a tajné. Tajné měly být tehdy, když o to požádal předseda Skupštiny, vláda či deset poslanců (čl. 68 Ústavy). Skupština mohla vykonávat svou činnost a rozhodovat jen tehdy, jestliže byla na schůzi více než polovina celkového počtu národních poslanců. Pro platné rozhodnutí byla potřebná absolutní většina daných hlasů. (čl. 69 Ústavy).

V Národní skupštině se hlasovalo slovním vyjádřením (podle jmen) a sednutím a vstáním kromě případů v čl. 29. a 64. Ústavy. Hlasování slovním vyjádřením (podle jmen) bylo nařízeno, pokud se hlasovalo o zákonu jako celku a o rozpočtu. Poslanci mohli hlasovat pouze osobně (čl. 70 Ústavy).

3.3. Okruh pravomocí Národní skupštiny

Část třetí Ústavy byla věnována pravomocím Národní skupštiny, které byly upraveny ve 33 člancích.

Úvodním ustanovením této části Ústavy, věnované pravomocím Národní skupštiny, bylo stanoveno, že zákonodárnou moc měla vykonávat Národní Skupština s Knížetem Panovníkem (čl. 71 Ústavy). Jedná se tedy o vyjádření zásady, která byla obsahově shodná s ustanovením v čl. 3 Ústavy. Do okruhu činnosti Národní skupštiny náležely nejen záležitosti, které jí byly určeny Ústavou, ale také ty, které by jí Kníže Panovník prostřednictvím vlády zvlášť svěřil (čl. 72 Ústavy). Žádný zákon nemohl být bez souhlasu Národní skupštiny vydán, zrušen, změněn či závazně vyložen (čl. 73 Ústavy).

Nařízení k provedení zákona, jakož i nařízení, které pocházelo z vrchní a dozorčí moci Knížete Panovníka, měla vydávat výkonná moc. Při vyhlášení zákona muselo být uvedeno, že mu předcházela souhlas Národní skupštiny a v nařízeních k provedení zákona musel být jmenován zákon, na jehož základě bylo nařízení vydáno (čl. 74 Ústavy).

Kníže Panovník mohl v případě, že by byla bezpečnost země v ohrožení, ať již z venčí či zevnitř, a Skupština by nebyla shromážděna, na návrh Ministerské rady nařídit vše, co bylo potřebné pro ochranu zemské bezpečnosti. Taková nařízení měla sílu zákona. Zákony vydané takovýmto mimořádným způsobem měly být Skupštině oznámeny na jejím prvním shromáždění (čl. 75 Ústavy). Považuji za vhodné věnovat tomuto článku širší prostor, neboť podle některých

názorů byly v tak širokých zmocněních knížete skryty nejen možnosti různých zneužití, ale navíc v nich bylo možno spatřovat také určité známky absolutismu³¹².

Část odborné veřejnosti je jiného názoru a argumentuje s tím, že je platnost tohoto práva Ústavou výslovně trojnásobně omezena a že jeho uplatnění je podmíněno a podrobeno určitému druhu parlamentní kontroly. Omezení spočívá v tom, že Ústava výslovně stanovila, že uvedené právo: (1) může panovník uplatnit pouze v situaci, když je ohrožena bezpečnost země; (2) musí být užito jen „pro ochranu zemské bezpečnosti“; (3) jen když „Skupština není shromážděna“.

Podmínkou pro uplatnění práva vládcem je existence návrhu Ministerské rady a spolupodpisy všech ministrů, čímž se rozumí, že Ministerská rada shledala, že je skutečně „zemská bezpečnost v ohrožení“ a že opatření, jehož provedení navrhuje, je skutečně nutné pro „ochranu před ohrožením zemské bezpečnosti“, pro bezpečnost státu a že je na to zaměřeno a omezeno.

Kníže je výslovně ústavně zavázán, aby mimořádně vydané nařízení, které mělo sílu zákona, oznámil Skupštině na jejím prvním shromáždění. I když nebylo předepsáno, že Skupština měla vydat v souvislosti s tímto oznámením závazné rozhodnutí, mohla Skupština vést o užití uvedeného práva rozpravu, a zhodnotit, zda byly uvedené podmínky splněny, a také účelnost a účinnost všeho, co bylo podniknuto. Každá rozprava tohoto druhu ve Skupštině je v podstatě druhem kontrolního zhodnocení ze strany zákonodárského orgánu, které má přes svou právní nezávaznost velký politický a morální účinek. Každá činnost vycházející z užití práva, daného knížeti ustanovením čl. 75 Ústavy, je pod určitým druhem dodatečné kontroly Skupštiny, i když se v zásadě jednalo o kontrolu neefektivní.

Zajímavé je, že Čurčićův návrh Ústavy obsahoval ustanovení, podle kterého měla být uvedená knížecí nařízení předložena Skupštině ke schválení, což se zdá být efektnější než jen pouhé oznámení. Pokud by však bylo podniknuto nějaké opatření, které bylo vykonáno a jeho trvání již skončilo, nemohla by Skupština za situace, kdy by nařízení schvalovala, učinit nic více než za situace, kdy by jej pouze vzala na vědomí. Také pokud by byl uplatněním uvedeného práva vydán zákon nebo nějaký jiný právní předpis, který by platil i v době, kdy Skupština bude shromážděna, má Skupština právo (čl. 78 Ústavy) iniciovat jeho

³¹² Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 100

změnu či zrušení. Podle některých názorů³¹³ by tedy schvalování oproti pouhému vzetí na vědomí přineslo stejný výsledek. S tímto názorem nelze zcela souhlasit. Pokud by totiž neschválení nařízení mělo za následek jeho neplatnost, vedlo by to nesporně k výraznějšímu omezení možnosti zneužití tohoto práva. Skupština má sice po seznámení s příslušným nařízením možnost iniciovat jeho změnu nebo zrušení (čl. 78 Ústavy), ale taková změna či zrušení nařízení by nemohlo nabýt platnosti, pokud by je nestvrdil a nevyhlásil Kníže Panovník (čl. 4 Ústavy), tedy ten, který nařízení podle čl. 75 Ústavy vydal. Příslušná ustanovení Ústavy tak skutečně neposkytují dostatečnou záruku před jejich zneužitím.

Je ovšem pravda, že míra práv a předepsané podmínky, za nichž je Kníže Panovník podle Ústavy mohl uplatnit, nejsou důkazem vladařského absolutismu. Ohlédneme-li se po tehdejší Evropě, zjistíme, že podobné ustanovení obsahovala i tehdy platná Ústava Švýcarska, která byla ve své době považována za nejdemokratičtější v Evropě. Na základě čl. 12 Ústavy Švýcarska mohla výkonná moc, pokud shledala, že „je ohrožena vnitřní bezpečnost a klid a pořádek nejsou takoví, jací by měli být“, bez jakýchkoli jiných omezení vyhlásit mobilizaci a mobilizovanou armádu použít. Takové zmocnění bylo daleko širší než to, které vyplývalo z čl. 75 Ústavy. Podobná ustanovení byla i v ústavách Rakouska-Uherska a Německa.³¹⁴

O tom, že čl. 75 nepředstavoval relikv absolutismu, se můžeme nejlépe přesvědčit, nahlédneme-li do historie jeho aplikace. V dostupných pramenech nejsou důkazy „že by kníže/král Nikola v období od roku 1905 do 1. října 1912, tedy do Balkánských válek, s odvoláním na ustanovení v čl. 75 Ústavy vydal jakékoli opatření se silou zákona.

S odvoláním na ustanovení čl. 75 Ústavy vydal král Nikola v průběhu první balkánské války a v době bezprostředních příprav k účasti Černé Hory v první světové válce a v jejím průběhu do roku konce roku 1914 celkem šest zákonů. Prvním takovým zákonem byl Zákon o rekvizici z 1. října 1912. Jím bylo předepsáno, že „v případě, kdy se země nachází ve válečném či mimořádném stavu, má výkonná moc a její zplnomocněné orgány právo pro válečné potřeby, které nemohou být obstarány a pokryty řádným způsobem, zabírat lidu

³¹³ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 161 a 162

³¹⁴ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 163 a 164

prostřednictvím rekvizice to, co má být vojskem užito“ (čl. 1). Ustanoveními v následujících dvou člancích jsou předepsány způsoby provedení rekvizice a vydávání „pokladních bonů“, které měly občanům sloužit jako doklady k uplatnění náhrad. Zákon byl spolupodepsán předsedou a všemi ministry Ministerské rady. Dalšími zákony, vydanými v průběhu první balkánské války, byl Zákon o prodloužení lhůt placení občanských pohledávek kvůli vypuknutí války z 5. října 1912 a Zákon o výdeji pokladních poukázek (záznamů, bonů) z 5. listopadu 1912. V období příprav k účasti Černé Hory v první světové válce kníže Nikola vydal: Zákon o prodloužení lhůt v soukromoprávních závazcích z 5. srpna 1914; Zákon o výdeji pokladních poukázek (bonů) z 7. září 1914; Zákon o soudním řízení vojenských soudů ve stavu mobilizace a ve válečném stavu z 31. října 1914. Všechny tyto zákony byly vydány na návrh Ministerské rady a byly spolupodepsány předsedou a všemi ministry. Jejich vyhlášení bylo nutné, válkou vynucené. Národní skupština tehdy nebyla shromážděna, její poslanci byli na bojištích. Vydání uvedených zákonů bylo jak v zájmu státu, tak v zájmu občanů. Přínos těchto zákonů spočíval ve vytváření podmínek pro úspěšné válčení a zabezpečení práv občanů na náhradu, respektive v tom, že byly občanům prodlouženy lhůty k splacení závazků.

Vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že od roku 1905 do roku 1914 kníže/král Nikola aplikoval uvedené ustanovení čl. 75 Ústavy za přísného dodržování jeho podstaty, bez porušování ústavních kompetencí zákonodárního orgánu a bez narušení ústavních omezení své moci. Tedy ani obsah ustanovení v čl. 75 sám o sobě, ani jeho uskutečňování za celé období platnosti Ústavy neprokázaly samovládnou koncepci Ústavy pro Knížectví Černá Hora z roku 1905.³¹⁵

Zákony a nařízení, které Kníže Panovník vydával v souladu s ustanoveními čl. 74. a 75. této Ústavy, měly být závazné pro všechny státní příslušníky a všechny orgány (čl. 76 Ústavy).

Bez schválení Národní skupštiny nemohly být v žádném případě zavedeny daně nové a rovněž nemohlo dojít ke změně daní platných (čl. 77 Ústavy).

Návrh na vydání zákona či na změnu stávajícího zákona, na jeho doplnění či na jeho výklad, mohla vláda podat Národní skupštině, stejně jako Skupština

³¹⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština Republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 165 a 166

vládě, ale formální návrhy mohly vycházet jen z vlády. Návrh na určení daru, odměny či podpory mohla podat Národní skupštině jen vláda (čl. 78 Ústavy). Návrhy všech zákonů od roku 1906 do roku 1914 připravila vláda. Od poslanců vzešly za celé období pouze dvě iniciativy za účelem zákonné úpravy určitých problémů, avšak bez vyhotovení návrhu zákona.³¹⁶

Ministři měli právo účastnit se schůzí Skupštiny. Mohli se účastnit projednávání jakékoli záležitosti, která byla na pořadu schůze a měli být vyslyšeni, jestliže o to požádali. Kromě toho měli právo ještě jednou hovořit o záležitosti poté, co o ní byla ukončena rozprava (čl. 79 Ústavy). Schůzí Národní skupštiny se mohli účastnit i pověřenci, které na návrh dotyčného ministra jmenoval Kníže Panovník. Tito pověřenci mohli namísto ministra, či společně s ním podávat Skupštině potřebná vysvětlení. Při podávání vysvětlení měli pověřenci stejná práva jako ministři (čl. 80 Ústavy). Ministři a pověřenci nemohli hlasovat, jestliže nebyli národními poslanci (čl. 81 Ústavy). Skupština byla povinna vzít přednostně k projednání vládou jí podané záležitosti a návrhy a zejména pak rozpočet. Také vláda byla povinna záležitosti a návrhy, které by Skupština označila za naléhavé, projednat co nejdříve (čl. 82 Ústavy).

Každý vládní návrh, návrhy poslanců, jakož i obecně každá záležitost, musela být ve Skupštině předtím, než o ní začala porada a než byla rozhodnuta, projednána v jednom z výborů Skupštiny (čl. 83 Ústavy). Za účelem projednání každého návrhu zákona vytvářela Skupština v praxi zvláštní skupštinský výbor. Členové výborů byli voleni na základě dvou kritérií. Prvním byla lepší znalost materie, která měla být navrženým zákonem upravena. Druhé kritérium pak spočívalo v tom, že do výboru pro projednávání nového návrhu zákona nemohl být zvolen poslanec, který byl členem výboru pro projednávání návrhu jiného zákona, jehož projednání ještě nebylo ukončeno. Zprávy o výsledcích projednání podávaly v písemné formě výbory Skupštině. Ve více případech jednotliví členové výboru podávali, taktéž v písemné formě, odlišné posudky o jednotlivých řešeních v návrzích zákonů.³¹⁷

Výbory byly povinny předtím, než daly svůj posudek Národní skupštině, vyslechnout ministra či pověřence vlády o připomínkách, které by k jejich

³¹⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 247

³¹⁷ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 248 a 249

posudku měl (čl. 84 Ústavy). Praxe dokládá, že výbory skutečně konzultovaly návrhy zákonů za účasti příslušného ministra nebo vládního pověřence. Skupština schvalovala převážně návrhy svých výborů.³¹⁸

Vláda byla kdykoli povinna poskytnout výborům na základě jejich požadavku potřebná vysvětlení (čl. 85 Ústavy). Skupština měla právo sama vyzvat ministry či stanovené pověřence k podání potřebného vysvětlení. Ti byli povinni takto učinit kdykoli, kromě případů, kdy by určité sdělení bylo na škodu zemským zájmům, neboť by bylo státním tajemstvím, nebo by se předčasným sdělením uškodilo prospěchu Černé Hory (čl. 86 Ústavy). Vláda mohla vzít zpět jakýkoli návrh podaný Skupštině do doby, dokud o něm v Národní skupštině nepadlo konečné rozhodnutí (čl. 87 Ústavy). V případě, že by Národní skupština jakýkoli návrh přijala, avšak s vlastními změnami a doplňky, a vláda by takto pozměněný návrh nepřijala, mohla vláda tento návrh buď vzít zcela zpět, nebo jej vrátit Skupštině spolu s důvody proti změnám a doplňkům přijatých Národní skupštinou či s vlastními změnami (čl. 88 Ústavy). Odmítla-li Skupština takový návrh zcela, mohla jej vláda se změnami předložit téže Skupštině a beze změn až Skupštině následující (čl. 89 Ústavy).

Národní skupština nemohla schválení rozpočtu podmiňovat jinými záležitostmi, které s ním neměly žádnou souvislost (čl. 90 Ústavy). Národní skupština měla předložit státní rozpočet Knížeti Panovníku. Pokud by Národní skupština shledala, že by bylo potřeba některé navržené sumy snížit nebo je zcela vynechat, měla své posouzení podepřít důvody a jmenovat věci, na kterých se bez poškození státních zájmů mohlo ušetřit (čl. 91 Ústavy). Vláda měla vždy všestranně zkoumat a posuzovat návrhy, které by jí Skupština na základě čl. 91 Ústavy předložila, a dle možností zvážit, zda tyto návrhy neuškodí státním zájmům. Jestliže by vláda tyto návrhy nepřijala a Skupština by i po jejím vysvětlení neschválila požadované sumy, jakož i v případě, že by Skupština byla rozpuštěna předtím, než by byl rozpočet rozhodnut, měl platit předchozí rozpočet pro následující rok. V takovém případě měl Kníže Panovník o tom vydat za spolupodepsání všech ministrů nařízení, které mělo být vyhlášeno a zařazeno mezi zákony (čl. 92 Ústavy).

³¹⁸ Mijat Šuković, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 248

Skupština schválila Zákon o rozpočtu na schůzi konané 26. prosince 1906. Tento Zákon vládě předepisoval nejen způsob, jakým měla návrh státního rozpočtu sestavit, ale stanovil jí i lhůtu, ve které byla povinna návrh Skupštině doručit.³¹⁹ Na základě ustanovení věty druhé a třetí článku 92 Ústavy byl z důvodu rozpuštění Skupštiny vydán rozpočet na rok 1907 a rozpočet na válečný rok 1913, kdy v průběhu války Skupština ani nezasedala.

Stenografické záznamy o činnosti Skupštiny dokazují, že v debatě na schůzích bylo každému poslanci umožněno, aby o každé položce vyjádřil svůj názor a předložil pozměňovací návrhy, a Skupština pak mohla zcela svobodně o rozpočtu rozhodnout. Ze Záznamů vyplývá, že každý Skupštinou schválený rozpočet se obsahově lišil od návrhu vlády, a to někdy i značně, a že žádný z rozpočtů, které Skupština přijala, kníže/král Nikola neodmítl schválit.³²⁰

Ústava dále předepisovala, že bez souhlasu Národní skupštiny se stát nemohl zadlužit. Jestliže by nějaká mimořádná a naléhavá potřeba vyžadovala zadlužení státu, musela být Skupština svolána na mimořádné zasedání. V případě, že by se Černá Hora ocitla v takových mimořádných okolnostech, že by nebylo možno Národní skupštinu svolat na mimořádné zasedání, mohl Kníže Panovník na návrh Ministerské rady a po dohodě se Státní radou rozhodnout, že bude přijata půjčka, která nesměla být větší než 200.000 korun³²¹. Stejným způsobem mohl Kníže Panovník rozhodnout, že na pokrytí nějaké mimořádné a nutné státní potřeby ze státní pokladny budou vynaloženy náklady, pro které nebyl schválen úvěr způsobem, jaký předepisoval zákon, avšak celková částka takto půjčených peněz nemohla překročit 50.000 korun. Vláda měla v obou uvedených případech na první řádne Skupštině sdělit co bylo učiněno a vyložit příčiny, pro které bylo potřeba takto postupovat (čl. 93 Ústavy).

Po každém usnesení, které Národní skupština Knížeti Panovníku předložila, mělo následovat Panovníkovo rozhodnutí, a to pokud možno ještě za trvání schůze Skupštiny (čl. 94 Ústavy).

Skupština měla právo tzv. ankety, jakož i šetření ve volebních a čistě administrativních otázkách (čl. 95 Ústavy). V činnosti Skupštiny bylo uvedené

³¹⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 251

³²⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 253

³²¹ rakouských korun (poznámka autora)

ustanovení vyloženo tak, že Skupština měla právo přezkoumat finanční operace všech státních orgánů, včetně těch finančních operací, které byly provedeny před vyhlášením Ústavy (viz. níže).³²²

Národní skupština mohla přijímat písemné stížnosti o záležitostech, které již dotyčný ministr řešil, ale nemohla přijímat stěžovatele osobně. Taktéž mohla Národní skupština přijímat písemné žádosti lidu, ale ne žadatele (čl. 96 Ústavy).

Národní poslanec byl za svou činnost v Národní skupštině neodpovědný a nemohl být nikým a nikdy povolán k odpovědnosti za hlasování v Národní skupštině. Jestliže by jeho výroky obsahovaly útoky na Národní skupštinu či na jednotlivé národní poslance, měl předseda Skupštiny právo i povinnost schůzi na půl dne přerušit. Na další schůzi měl předseda Skupštiny navrhnout, aby Skupština rozhodla, že dotyčný poslanec bude na nějaký čas ze Skupštiny vyloučen. Jestliže by výroky poslance vyslovené ve Skupštině obsahovaly jakékoli urážky, které se dle trestního zákoníku považovaly za zločin či přečin, mohl být poslanec řádnými soudy obžalován, k čemuž bylo zapotřebí povolení Skupštiny (čl. 97 Ústavy). Národní poslanci nemohli být pět dnů před zahájením Skupštiny a po celou dobu trvání jejího zasedání vzati do vazby, ani předání soudu (čl. 98 Ústavy). Po dobu trvání Skupštiny³²³ nemohl být národní poslanec žádným orgánem předvolán ani vzat do vazby, pokud Národní skupština nerozhodla, že proti němu může být zahájeno vyšetřování, kromě případu, kdy byl přistižen při samém konání zločinu (čl. 99 Ústavy). Jestliže by při tom byl přistižen v době zasedání, mohl být vzat do vazby, což muselo být ihned oznámeno Národní skupštině, ale více proti němu nemohlo učiněno, dokud Skupština nerozhodla, že je na místě jej odevzdat soudu (čl. 100 Ústavy). Lze konstatovat, že stanovený rozsah imunity byl na úrovni tehdejších ústavních standardů.³²⁴

Národní poslanci se nemohli bez pozvání Knížete Panovníka shromáždit k zasedání Národní skupštiny. Poslanci dále nemohli být činní, pokud byla zasedání ukončena, odročena či byla Skupština rozpuštěna (čl. 101 Ústavy).

³²² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 182

³²³ Ve významu „po celou dobu trvání poslanceckého mandátu“, jak je precizněji uvedeno v čl. 124 Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 179)

³²⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 179

Národním poslancům, kteří trvale nepobývali v místě, kde Skupština zasedala, měly být výlohy na cestovné a stravné hrazeny ze státní pokladny, což mělo být upraveno zvláštním zákonem (čl. 102 Ústavy).

Bližší předpisy o jednacím řádu v Národní skupštině měly být upraveny zvláštním zákonem (čl. 103 Ústavy).

3.4. Ministři

Část čtvrtá Ústavy, sestávající ze 14 článků, byla věnována postavení a složení ministerské rady a postavení ministrů.

Ústava stanovila, že v čele státních úřadů stála Ministerská rada, a to bezprostředně pod Knížetem Panovníkem (čl. 105 Ústavy). Ministerská rada byla složena z ministrů jmenovaných za jednotlivé obory státní správy, jednoho z nich jmenoval Kníže Panovník podle vlastního uvážení jejím předsedou (čl. 106 Ústavy).

Ministry jmenoval a odvolával Kníže Panovník, jemuž skládali slib, ve kterém se zavazovali, že mu budou věrni a že budou svědomitě dodržovat Ústavu a zemské zákony (čl. 104 a 107 Ústavy).³²⁵ Ministři byli za své činy vykonané v úřadě odpovědni Knížeti Panovníku a Národní skupštině. Každý státní akt, který Kníže Panovník podepsal, musel být spolupodepsán příslušným ministrem (čl. 108 Ústavy). Ministrem mohl být pouze černohorský státní příslušník (čl. 109 Ústavy). Ústavně bylo upraveno postavení ministrů po odchodu z funkce. Odstupující ministři mohli podle vůle knížecí vlády zůstat ve vládě nanejvýš jeden rok. Jestliže poté nepřijali pozici, kterou zastávali před svou ministerskou funkcí, nebo pozici jí podobnou, měli právo na odchod do důchodu. Podmínkou však bylo, aby ve státní službě splnili minimum let, které předepisoval služební zákon.

Pokud shora uvedeným způsobem odstupovali ministři, kteří předtím nebyli ve státní službě, mohli získat pozici s platem 4.000 korun. Pokud by taková volná pozice nebyla k dispozici, vycházelo by se z této pozice při odchodu do důchodu, jestliže dotyčný ministr strávil v ministerské funkci minimum let, které požadoval služební zákon. (čl. 110 Ústavy).

³²⁵ To, že vládce jmenuje a odvolává ministry, kteří byli odpovědni pouze jemu či jemu a národní reprezentaci, předepisovalo 5 tehdy platných ústav, a to ústava: Srbska, Belgie, Řecka, Rumunská a Norska. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 187)

V následujících člancích Ústava upravovala trestní odpovědnost ministrů. Ministr mohl být obviněn, když: 1) zradil Vlast či Vládce; 2) porušil Ústavu; 3) přijal úplatek; 4) poškodil stát z prospěchářství; 5) porušil zákony v případech, které upravoval zákon o ministerské odpovědnosti (čl. 111 Ústavy). Ministra mohl obvinít Kníže Panovník a Národní skupština. Návrh na obvinění ministra musel být podán písemně a musel obsahovat body, ve kterých byl ministr obviněn. Jestliže ministra obvinil Kníže Panovník, měl podat předseda Ministerské rady obžalobu Národní skupštině; jestliže ministra obvinila Skupština, muselo být obvinění podepsáno nejméně třetinou všech národních poslanců (čl. 112 Ústavy). Právo Knížete Panovníka a Národní skupštiny obvinit ministra trvalo pět let ode dne, kdy byl čin vykonán (čl. 113 Ústavy). K tomu, aby byl ministr souzen, bylo potřeba souhlasu dvou třetin všech přítomných poslanců Národní skupštiny (čl. 114 Ústavy). Obviněného a souzeného ministra měl soudit Státní Soud, složený ze členů Státní rady a členů Velkého Soudu (čl. 115 Ústavy). Odsouzeného ministra nemohl Kníže Panovník omilostnit, ani nemohl přerušit vedené vyšetřování; ledaže by to navrhla Národní skupština (čl. 116 Ústavy). Bližší ustanovení o jednotlivých případech ministerské odpovědnosti, o trestu, který měl být pachatelům uložen a o řízení a soudním procesu, měla být upravena zvláštním zákonem (čl. 117 Ústavy).

Zákon o ministerské odpovědnosti vydal dne 2. srpna 1906 kníže Nikola „na návrh Ministerské rady a po vyslechnutí Státní rady, k provedení čl. 221 odstavce II bodu 3 Ústavy“. V tomto zákoně bylo uvedeno, že jej vydává Kníže Panovník jako prozatímní do svolání Národní skupštiny. Tento Zákon se však nakonec stal „trvalým“.³²⁶ V Zákoně byly prostřednictvím taxativního výčtu uvedeny případy porušení ministerské odpovědnosti, které nastalo v těchto situacích: a) kdyby ministr vydal podřízeným orgánům nařízení, aby porušily ustanovení volebního zákona, kterými byla zaručena svoboda volebního práva, b) kdyby ministr zneužil svou pravomoc a úmyslně zabránil „aplikaci zákona či zákonodárného usnesení“ či vykonání soudních rozhodnutí, jestliže by takovým nevykonáním byla způsobena újma státním zájmům a c) kdyby ministr zlovolně

³²⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 188

předložil nepravdivou zprávu Knížeti Panovníku či Národní skupštině, pročež by došlo k vydání „zákonodárných usnesení pro stát škodlivých“ (čl. 2).³²⁷

Tímto Zákonem bylo dále předepsáno, že „ve všech případech, ve kterých by byl čin, za který je ministr odpovědný, trestný podle ustanovení trestního zákona, bude ministru udělen trest, který je tímto zákonem stanoven“. Za porušení čl. 77 a 93 Ústavy a za „spolupodpis dekretu Knížete Panovníka, kterým by byla pozastavena platnost Ústavy jako celku či jejích jednotlivých částí“, měl být ministru udělen trest odnětí svobody v délce od 2 do 5 let.³²⁸

3.5. Státní rada

Státní rada nebyla orgánem novým. Jak již bylo zmíněno, existovala ve struktuře černohorských ústředních orgánů již od roku 1879. Ústavní regulace však přinesla změny, které se týkaly jejích pravomocí, což mělo dopad i na její postavení ve struktuře státních orgánů.³²⁹

Pravomocím, které byly v Ústavě nazývány povinnostmi, a složení Státní rady byla věnována část pátá Ústavy, která obsahovala čtyři články.

Podle ústavní úpravy byla Státní rada složena ze šesti členů, které jmenoval Kníže Panovník. Ten z jejich středu jmenoval i předsedu, jehož mohl také odvolat. (čl. 118 Ústavy). Státními rady se mohli stát černohorští státní příslušníci, kteří dosáhli věku 35 let, řádně završili studium na fakultě v zahraničí či na vyšší odborné škole, která byla na úrovni fakulty, a strávili 10 let ve státní službě či byli ministři (čl. 119 Ústavy).

Povinnosti Státní rady byly uvedeny taxativním způsobem, a to v 16 bodech. Patřilo k nim: 1) zkoumat návrhy zákonů, které vláda předložila Národní skupštině, a odevzdat o nich svůj posudek; 2) podat vládě svůj posudek o věcech, které by jí vláda předložila; 3) projednat a rozhodnout o žalobách proti ministerským rozhodnutím ve sporných administrativních otázkách. Tato rozhodnutí Státní rady byla pro ministři závazná; 4) řešit konflikty mezi správními orgány, jakož i mezi soudními a správními orgány; 5) soudit státní úředníky jako disciplinární soud; 6) schvalovat částečné výdaje z obecného úvěru

³²⁷ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 130 a 131

³²⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 188

³²⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 190

určeného rozpočtem pro mimořádné potřeby, jakož i částečné použití určitého úvěru na velké stavby; 7) schvalovat mimořádná udělení černohorské státní příslušnosti; 8) schvalovat narovnání mezi státem a jednotlivými osobami, která se ukázala jako užitečná pro státní zájmy; 9) schvalovat zadlužování státu, jakož i mimořádné úvěry v případech, se kterými počítal čl. 93. této Ústavy; 10) projednat a rozhodnout o stížnostech proti dekretům, kterými byla dotčena zákonem zaručená soukromá práva; jestliže byl pak dekretem poškozen státní hmotný zájem ve prospěch jedince, Hlavní státní kontrola měla právo podat stížnost Státní radě ve jménu státu; 11) projednat a rozhodnout o stížnostech proti ministerským rozhodnutím vydaným ve věcech, pro které nebyl ministr podle zákona příslušný, nebo kdy překročil okruh zákonem mu stanovené pravomoci; 12) rozhodovat o prodeji nemovitého majetku, který připadal oblastem, kapetanijím a obcím; 13) rozhodovat o vynakládání těch částek, o kterých by se ukázalo, že nemají být z čeho vynaloženy; 14) vyžadovat od Hlavní státní kontroly potřebné zprávy o státních účtech; 15) rozhodovat o stížnostech proti rozhodnutím Hlavní státní kontroly; a 16) rozhodovat ty věci, které by určily různé zemské zákony (čl. 120 Ústavy).

Z konzultativních pravomocí vyplývá, že na základě Ústavy fungovala Státní rada jako odborný orgán v procesu vytváření koncepce a obsahu zákonů.³³⁰ Její velkou autoritu na tomto poli doložila praxe, neboť ke všem návrhům zákonů, které vláda předložila Národní skupštině, byly vždy připojeny i posudky Státní rady.³³¹

Jak je zřejmé z dalších bodů, svěřovala Ústava Státní radě i další důležité pravomoci rozhodovacího charakteru.³³²

Jednací řád Státní rady měl upravovat zvláštní zákon (čl. 121 Ústavy).

3.6. Hlavní státní kontrola

Pro prozkoumání státních účtů existovala v Černé Hoře Hlavní státní kontrola, které byla v Ústavě věnována část jedenáctá s šesti články. Hlavní státní kontrola měla být zvláštním státním úřadem a rozpočtovým soudem (čl. 170

³³⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 191

³³¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 248

³³² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 191

Ústavy). Jak již bylo výše uvedeno, tento úřad existoval již v předústavním období, Ústava však postavení tohoto úřadu posílila.³³³

Hlavní státní kontrola měla mít podle Ústavy předsedu a dva členy. Předsedu a členy Hlavní státní kontroly měla volit Národní skupština ze soupisu kandidátů, který měla sestavit Státní rada a na kterém mělo být navrženo dvakrát tolik kandidátů, kolik bylo volných míst (čl. 171 Ústavy).

Kritéria pro stanovení kandidátů na členy Hlavní státní kontroly byla dosti přísná. Předsedou a členy Hlavní státní kontroly mohli být jen ti černohorští státní příslušníci: kteří dosáhli věku 30 let, řádně ukončili studium na fakultě nebo na vyšší odborné škole na úrovni fakulty a kteří strávili 10 let ve státní službě; nebo kteří byli ministři financí; nebo kteří sloužili jako vyšší úředníci ve finančním oboru a měli nejméně 10 let ve státní službě. Předseda nebo jeden z členů Hlavní státní kontroly museli mít řádně ukončenou právnickou fakultu (čl. 172 Ústavy).

Mezi pravomoci Hlavní státní kontroly patřila kontrola, opravy a likvidace účtů státní administrativy a všech účtovatelů vůči státní pokladně. Měla kontrolovat, zda nebyl nepřekročen ani jeden výdaj podle rozpočtu; Hlavní státní kontrola měla dále vyřizovat účty veškeré státní správy a byla povinna shromáždit všechny potřebné důkazy a informace (čl. 173 Ústavy). Ústava stanovila, že obecný účet státu měl být Národní skupštině předkládán s připomínkami Hlavní státní kontroly, a to nejpozději do dvou let od konce každého rozpočtového roku (čl. 174 Ústavy). Zřízení a okruh činnosti Hlavní státní kontroly, jakož i způsob, jakým měli být její zaměstnanci jmenováni, Ústava přenechávala zvláštnímu zákonu (čl. 175 Ústavy).

Stenografické záznamy o činnosti Skupštiny a dokumentace Skupštiny potvrzují, že vláda spolu s každým závěrečným účtem předkládala i posudek Hlavní státní kontroly, který vždy obsahoval zjištění a zhodnocení, zda-li byly prostředky z rozpočtu vynaloženy zákonně a v mezích rozpočtu, který byl schválen.³³⁴

³³³ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 202

³³⁴ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 202

3.7. Soudní moc

V rámci reformy bylo v roce 1902 vydáno také několik zákonů, týkajících se postavení a organizace soudů: Zákon o soudní moci, Zákon o organizaci soudů, Zákon o civilní soudní pravomoci a Zákon o trestní soudní pravomoci.

Až do této soudní reformy měl každý Černohorec právo na to, aby se proti rozsudkům v občanskoprávních sporech v poslední instanci obrátil na Knížete Panovníka³³⁵, který se tak bezprostředně účastnil na výkonu soudní moci.³³⁶

Podle Zákona o organizaci soudů z roku 1902 existovala v Černé Hoře následující organizační struktura: vesničtí kmetové (jako smírčí soudy), kapetanské soudy, oblastní soudy a Velký soud. Ve městech - Cetinji, Rijece, Podgorici, Danilovgradu, Nikšići, Kolašinu, Andrijevići, Viru, Baru a Ulcinji - vykonávali v prvním stupni funkci soudů obecní soudy namísto kapetanských soudů.³³⁷

Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 nepřinesla žádnou změnu v organizaci soudů oproti reformě z roku 1902, tedy zejména vůči Zákonu o organizaci soudů, kromě toho, že již nepočítala s kmety jako smírčími soudci.³³⁸ Tato změna měla pravděpodobně posilnit odbornost soudního povolání.³³⁹

Část osmá Ústavy, nazvaná soudní moc, obsahovala 13 článků. Ústavně bylo stvrzeno, že soudnictví je v Černé Hoře nezávislé a že spravedlnost³⁴⁰ byla vyhlášována ve jménu Knížete Panovníka, a to kapetanskými soudy, oblastní soudy a Velkým Soudem (čl. 142 a 143 Ústavy). Ve městech, ve kterých to zákon předvídal, vykonávaly kapetanskou soudní moc v prvním stupni obecní soudy (čl. 144 Ústavy).

Všechny soudce jmenoval Kníže Panovník. Soudci nemohli být přemístěni, propuštěni či pensionováni jinak, než podle zákona o soudcích (čl. 145 Ústavy).

³³⁵ Čedomir Bogičević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 124

³³⁶ Mladen Vukčević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 132

³³⁷ Čedomir Bogičević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 124

³³⁸ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 139

³³⁹ Mladen Vukčević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 134

³⁴⁰ Je zajímavé, že místo pojmu právo bylo v Ústavě užito pojmu spravedlnost, neboť ta se často s právem neztotožňuje. (Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 141)

Soudy soudily a rozhodovaly podle zemských zákonů (čl. 146 Ústavy). Zákon neměl zpětnou působnost ke škodě práv nabytých na základě předešlých zákonů (čl. 147 Ústavy). Žádný soud ani soudní úřad nemohl být zřízen jinak než zákonem (čl. 148 Ústavy). Nikdo nesměl být povolán k odpovědnosti soudem, který by pro to nebyl podle zákona příslušný (čl. 149 Ústavy). Souzení na soudech bylo veřejné, kromě případů, ve kterých by soud shledal, že by bylo vhodné vyloučit veřejnost kvůli morálce či kvůli pořádku (čl. 150 Ústavy). V každém rozsudku a v každém rozhodnutí musely být uvedeny důvody a ustanovení zákona, na kterých se zakládal (čl. 151 Ústavy). Rovněž bylo garantováno právo na odbornou obhajobu v závažných trestních činech, které byly nazvány zločiny, na rozdíl od méně závažných trestných činů, označovaných jako přečiny.³⁴¹ Ústava tak v čl. 152 stanovila, že: „U všech zločinů musí mít obžalovaný obhájce, od okamžiku, kdy je odevzdán soudu. Jestli si obžalovaný obhájce neurčí, bude mu určen samotným soudem.“ Právo na obhajobu bylo v soudních řízeních užíváno přímo na základě tohoto ústavního ustanovení, což bylo citelné především u velkých procesů jako byla tzv. Bombovém spiknutí z roku 1909 (viz. níže). Detailnější úpravu práva na obhajobu v trestním řízení přinesl až Zákon o řízení soudním v trestných činech z 2. února 1910. V souvislosti s právem na obhajobu je třeba poznamenat, že první zákon o advokacii byl v Černé Hoře vydán pod názvem Zákon o veřejných právních zástupcích až 27. prosince 1909.³⁴²

U téhož soudu nemohli být jako soudci jmenováni pokrevně příbuzní v přímé linii v kterémkoli stupni; v pobočné linii do 4. kolena (8. stupeň) a v rodině manžela do 2. kolena (4. stupeň) včetně. (čl. 153 Ústavy).

Soudcem mohl být jen ten černohorský státní příslušník, který vedle jiných zákonných podmínek pro státní službu řádně ukončil právnickou fakultu. Na oblastním soudu mohl být soudcem jen ten, kdo dosáhl věku 25 let a dva roky působil v soudnictví; a ve Velkém Soudu ten, který dosáhl věku 30 let. K tomu, aby soudce mohl zastávat funkci předsedy oblastního soudu, bylo vyžadováno, aby sloužil nejméně 4 roky jako soudce oblastního soudu nebo jako tajemník ministerstva spravedlnosti nebo Velkého Soudu; na předsedech a členech Velkého

³⁴¹ Radomir Prelevič, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 78

³⁴² Radomir Prelevič, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 78

Soudu se požadovalo, aby měli odslouženo nejméně 6 let jako soudci oblastních soudů (čl. 154 Ústavy).

V roce 1906 byl vydán Zákoník o soudním řízení v civilních sporech a Trestní zákoník pro Knížectví Černou Horu. V roce 1909 Zákon o veřejných právních zástupcích. V roce 1910 byl vydán Vojenský-Trestní zákon, Obchodní zákoník a Zákon o soudním řízení v trestných činech a Zákon o organizaci soudů. V roce 1913 Nařízení o správních, soudních a finančních úřadech v nově osvobozených krajích a o rok později služební zákon.³⁴³

4. Vojsko

Část šestá Ústavy, obsahující šest článků, byla věnována vojsku. V úvodním ustanovení této části Ústavy bylo stanoveno, že každý černohorský státní příslušník byl povinen sloužit ve vojsku (čl. 122 Ústavy).

Lhůtu, způsob výkonu základní vojenské služby, vynětí z osobní služby, jakož i to, jaké byly v armádě hodnosti, jak se získávaly a pozbývaly, měl předepsat zvláštní zákon (čl. 123 Ústavy). Organizace armády byla předepsána zvláštním zákonem. Útvary armády měl určit Kníže Panovník nařízením (čl. 124 Ústavy). Ustanovení o vojenské disciplíně a disciplinárních trestech měl předepsat Kníže Panovník nařízením (čl. 125 Ústavy). Vojáky, poddůstojníky a důstojníky, pokud byli ve stálém vojsku a ve službě, měly soudit vojenské soudy jen za trestné činy (čl. 126 Ústavy). Soudit se mělo podle zákonů, které platily pro civilní osoby.³⁴⁴ Složení, organizaci a příslušnost vojenských soudů měl určit zvláštní zákon (čl. 127 Ústavy).

5. Církev, škola, dobročinné ústavy

V části sedmé Ústavy, nazvané „církev, škola, dobročinné instituce“ byly prostřednictvím 14 článků upraveny otázky týkající se náboženství, vzdělání a dobročinných institucí v Černé Hoře.

³⁴³ Čedomir Bogičević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 126 - 128

³⁴⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 201

5.1. Církev

Rozšířením území Černé Hory na konci 80. let 19. století se tento stát stal mnohonárodnostním a mnohonáboženským. Vedle pravoslavného obyvatelstva tak v této zemi žili muslimové a katolíci.³⁴⁵ Na základě článku 27 Berlínské mírové smlouvy byla Černá Hora zavázána přiznat svobodu všem náboženským vyznáním a organizacím různých náboženských obcí ve svém státě. Odlišná víra nesměla být překážkou ke vstupu do státní služby či služby v samosprávě.³⁴⁶ V článku 30 téže smlouvy bylo uvedeno, že muslimové a jiní, kteří vlastní jmění na územích připojených k Černé Hoře, a kteří by chtěli natrvalo bydlet mimo Knížectví, si budou moci ponechat své nemovitosti, tím, že je pronajmou nebo tím, že je předají jiným osobám do správy.³⁴⁷ Vedle mezinárodních závazků byly tolerantní postoje černohorské státní moci vůči muslimům založeny na přesvědčení, že taková politika vůči muslimům má dalekosáhlý význam pro černohorské státní zájmy. Sám kníže Nikola muslimům veřejně vzkázal, že jsou ve všem rovnoprávní s pravoslavnými a že on osobně nečiní mezi svými poddanými žádné rozdíly.³⁴⁸

Již před uznáním nezávislosti v průběhu bojů kníže Nikola přísně zakázal utínat a odnášet hlavy zabitým nepřítelům. Ke zrušení tohoto často praktikovaného zvyku vydal roku 1876 i nařízení.³⁴⁹ Ve stejném roce při tažení do Hercegoviny kníže Nikola ve svých poselstvích muslimům nehrozil pokřtíváním ani nenarušoval jejich víru. Černohorcům vzkázal, aby se ve válce ukázali velkorysejšími než v dobách míru. Kníže Nikola jim mimo jiné sdělil: „Šetřete a přijímejte otevřenými náručemi bratrskými naše bratry muhamedánské víry, kdykoli vám vyjdou vstříc. Oni jsou naší krví, mezi nimi jsou potomci starých a slavných vojvodů a našich lidí, které násilí, nouze či omyl odvrátily od pradědovské víry. Od těch, kdož nám podávají ruce, nás víra nerozdělí.“³⁵⁰ Také četné další příklady podávají dostatek podkladů pro spolehlivý závěr, že kníže

³⁴⁵ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 223; V nově získaných krajích tehdy žilo kolem 8-10. tis. muslimů a přes 5. tis. katolíků. (tamtéž, str. 223 a 225)

³⁴⁶ Dragan Novaković, *Verske zajednice na razmeđu vekova*, Institut za političke studije, Beograd, 2003, str. 57

³⁴⁷ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 152

³⁴⁸ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 224

³⁴⁹ Dragutin P. Vukotić, *Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 20

³⁵⁰ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 152

Nikola byl jediným vladařem na Balkáně, který muslimy pokládal za lidi „své krve“ a vyzýval je, aby se nevystěhovali, ale aby zůstali tam, kde po staletí žili.³⁵¹

Již od prvních dnů společného života Černohorců a muslimů se černohorská státní moc pokoušela uznáváním a zaručením náboženských, majetkových a občanských práv muslimů vůbec manifestovat svou přívětivost.³⁵² Úplná náboženská svoboda věřícím islámského vyznání a postavení muftího jako vrcholného orgánu tohoto vyznání v Černé Hoře byly zaručeny a upraveny právními předpisy. Muslimům bylo přiznáno právo šarija, na jehož základě mohly šarijské soudy rozhodovat v manželských, dědických a vakufských³⁵³ vztazích.³⁵⁴ Obecný majetkový zákoník z roku 1888 přiznal Islámské obci právo spravovat církevní nadace a vystupovat takto v právních vztazích jako subjekt s tím, že to bude podle jejich pravidel za podmínky, že tato pravidla nebudou v rozporu s platnými černohorskými zákony.

Jako plnoprávným občanům byla muslimům přístupná všechna místa ve státní službě, nevyjímaje ani nejvyšší pozice.³⁵⁵ Po prvotních neshodách přijali muslimové Černou Horu za svůj stát, a rovněž Černá Hora přijala muslimy za své rovnoprávné poddané.³⁵⁶

Vrcholnou náboženskou institucí černohorských katolíků bylo Barské arcibiskupství. V době, kdy se oblasti pod jeho jurisdikcí staly součástí Knížectví Černá Hora, neexistovalo jako samostatná náboženská instituce, neboť bylo od roku 1867 spojeno se Skadarským arcibiskupstvím. Kníže Nikola zanedlouho po ukončení Berlínského kongresu usiloval o obnovení Barského biskupství s tím, že arcibiskup bude podřízen výlučně Římské kurii, se kterou by Černá Hora uzavřela zvláštní dohodu o vzájemných vztazích. Na zřeteli měl především způsob výběru barského arcibiskupa, s jehož jmenováním musela černohorská vláda souhlasit. Kníže na oplátku sliboval materiální podporu katolické církvi v Černé Hoře. V

³⁵¹ Šerbo Rastoder, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kraj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 582

³⁵² Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 224

³⁵³ vakuf - církevní muslimský majetek, muslimská nadace (Srbochorvatsko-český slovník, kolektiv autorů ČSAV, ČSAV Academia, Praha, 1982)

³⁵⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 42 a 43;

³⁵⁵ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 153

³⁵⁶ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 224 a 225

roce 1886 byl mezi Černou Horou a Vatikánem podepsán Konkordát, jímž bylo stanoveno, že arcibiskup barský bude jmenován se souhlasem černohorské vlády a že v církevních záležitostech bude přímo podřízen Vatikánu. V tomtéž roce, brzy po podpisu Konkordátu, vydal papež rozhodnutí o opětovném zřízení Barského arcibiskupství.³⁵⁷ Předpisy, které byly později kodifikovány v Zákoně o parochiálním duchovenstvu z roku 1909, bylo římskokatolické duchovenstvo zcela zrovnoprávněno s duchovenstvem pravoslavným. Římskokatolickému duchovenstvu bylo přiznáno právo vyučovat děti věrouku také ve státních školách.³⁵⁸

Černohorská Ústava výslovně stvrdila, že všechna uznaná náboženská vyznání mohla v Černé Hoře svobodně a veřejně vykonávat náboženské obřady (čl. 128 Ústavy). Vnitřní správa východní-pravoslavné církve náležela metropoli černohorské, resp. Archijerejskému Sněmu. Správa vnitřních náboženských záležitostí římskokatolické církve náležela arcibiskupu barskému. Vnitřní správa Muhamedova náboženského vyznání náležela muftímu černohorskému (čl. 129 Ústavy). Církevní úřady všech uznaných náboženských vyznání v Černé Hoře byly pod dohledem ministra osvěty a církevních věcí (čl. 130 Ústavy). Organizace církevní moci a bohosloví východní pravoslavné církve mělo být upraveno zákonem, po dohodě ministra osvěty s Archijerejským Sněmem (čl. 131 Ústavy). Církevní orgány měly soudit duchovní za provinění spáchaná při duchovních povinnostech, vyjma těch činů, které byly trestné podle trestního zákona (čl. 132 Ústavy). Církevní osoby a církevní instituce byly v občanskoprávních vztazích a v majetkových otázkách podřízeny zemským zákonům a v otázkách vnitřní organizace a správy se měly řídit podle statut, která měla potvrdit knížecí vláda (čl. 133 Ústavy). Stížnosti na zneužití církevní moci všech uznaných náboženství v Černé Hoře se měly podávat ministru osvěty a církevních věcí (čl. 134 Ústavy). Korespondence orgánů východní-pravoslavné církve s cizími církevními orgány, sněmy a synody se mohla provozovat s povolením ministra osvěty a církevních věcí. Úřední korespondence jiných náboženství s cizími církevními orgány měla být předkládána k prohlédnutí a ke schválení ministru osvěty a církevních věcí (čl.

³⁵⁷ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 224 - 227

³⁵⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 42 a 43

135 Ústavy). Zakázána byla jakákoliv činnost směřující proti východní-pravoslavné církvi v Černé Hoře (prozelytismus) (čl. 136 Ústavy). Úřední dopisy nebo nařízení církevních orgánů a synodů z ciziny nemohl žádný církevní orgán zveřejnit a provést v Černé Hoře bez povolení ministra osvěty a církevních věcí (čl. 137 Ústavy).

5.2. Škola

Jak již bylo zmíněno, stranou všeobecného rozvoje černohorské společnosti, který nastal po roce 1878, nezůstalo ani školství. V této oblasti došlo v období míru, které nastalo po Berlínském kongresu, k významným pokrokům. Do vyhlášení Ústavy bylo vydáno několik zákonů. Hned po válce byl vydán Školský zákoník pro hlavního školního inspektora a pro učitele základních škol a o rok později, v roce 1879, Zákon o obecné školní povinnosti v Knížectví Černé Hoře.³⁵⁹

Prvním zákonem, který komplexně upravoval problematiku základního školství v Černé Hoře, byl Zákon pro základní školy v Knížectví Černá Hora z roku 1884. V první části tohoto zákona byl kladen důraz na povinnosti rodičů, respektive zákonných zástupců dítěte zajistit dítěti „takové vzdělání, které je předepsáno pro veřejné základní školy“. Ke zmírnění odporu vůči povinné základní školní docházce u muslimského a albánského obyvatelstva v krajích, které se staly součástí Černé Hory po roce 1878, měly na základě sdělení Hlavního školního inspektorátu muslimské děti chodit do muslimských základních náboženských škol či studovat muslimskou věrouku. Náboženská výuka měla v předústavním období v Černé Hoře absolutní přednost před světským vzděláváním.

Podle ustanovení v druhé části zákona měli povinnost navštěvovat základní školu chlapci od 7. do 13. let a dívky, pokud se v jejich místě nacházela dívčí škola. Zákon povoluje i soukromou výuku s podmínkou, že se děti podrobí veřejné zkoušce z předmětů předepsaných pro příslušný ročník základních škol.

Ve třetí části zákona byly podrobně upraveny široké pravomoci Hlavního školního inspektorátu, který přijímal učitele, a to nejprve na dobu jednoho roku a podle výsledků jejich práce na pracovní poměr na dobu neurčitou s tím, že mohli

³⁵⁹ Miloš Starovlah, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 94 - 96

být propuštěni, pokud nepracovali řádně. Učitelé, respektive ředitel školy, pokud ve škole pracovalo více učitelů, byl povinen každý měsíc poslat Hlavnímu školnímu inspektorátu zprávu „o prospěchu žáků, chování, školní a církevní docházce, vykonávání povinností učitelů i místních úřadů“. Vzhledem k tomu, že se ve škole „děti vychovávají a učí, a nikoli mučí“, bylo přísně zakázáno bití dětí za neznalost, nepozornost, neposednost a jiná podobné prohřešky.

Závěrečná část zákona byla věnována úpravě povinností místních úřadů a orgánů v oblasti základního školství. Zvláštní povinnosti měl v tomto ohledu mimo jiné místní školní inspektor (tato funkce byla čestná), ale také kapetani. Kmen, na jehož území se škola nacházela, se musel starat o opravy školních budov, pořizovat nábytek, učební pomůcky apod. Na základě tohoto zákona bylo vydáno velké množství prováděcích právních předpisů.

Za účelem zlepšení materiálního zabezpečení vzdělávacích pracovníků byl v roce 1889 vydán Zákon o platech učitelů středních a základních škol.

Zákonem o inspekci nad základními školami v Knížectví Černá Hora z roku 1905 byly místo Hlavního školního inspektorátu pro základní školy zřízeny inspektoráty oblastní.³⁶⁰

Na počátku 90. let 19. století byl vydán Zákon o organizaci gymnázií v Knížectví Černá Hora a Zákon o učitelích Bohoslovecko - učitelské školy, gymnázií, reálek a jiných středních škol v Knížectví Černé Hoře.³⁶¹

Hlavní péče o školství do roku 1905 náležela Školnímu inspektorátu, a to i přes existenci Ministerstva osvěty.³⁶²

V Ústavě pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 byly problematice školství věnovány dva články. Podle prvního z nich byla školní docházka do základních škol v Černé Hoře povinná a vzdělávání na veřejných základních školách bylo bezplatné (čl. 138 Ústavy). Druhým článkem bylo stanoveno, že všechny veřejné a soukromé školy, literární a vzdělávací spolky a jiné osvětové instituce v Černé Hoře byly pod dohledem ministra osvěty a církevních věcí (čl. 139 Ústavy).

³⁶⁰ Miloš Starovlah, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 94- 103

³⁶¹ Miloš Starovlah, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 115

³⁶² Miloš Starovlah, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 94

Zanedlouho po vyhlášení Ústavy, v roce 1907, byl vydán Zákon o národních školách v Knížectví Černé Hoře. Tento zákon ve svých sedmi částech a 83 člancích upravoval téměř všechny podstatné otázky života a činnosti základních škol. V první části byla ve 14 člancích uvedena struktura základních škol, k nimž patřily mateřské, základní a pokračovací školy. Základní školy podle části první tohoto zákona měly za úkol: „vzdělávat děti v národním a náboženském duchu a připravit je pro občanský život a zejména v národě šířit osvětu a znalost srbské gramotnosti“ (čl. 1). Náboženská výchova již tedy nebyla na prvním místě, jako tomu bylo v předcházejícím zákoně, neboť, jak bylo uvedeno dále, „děti ... státních příslušníků, které trvale pobývají v Černé Hoře, musejí chodit do státní nebo soukromé srbské národní školy; tyto děti nemohou chodit do školy s cizím vyučovacím jazykem, dokud neukončí srbskou národní školu.“ (čl. 13).

Zákon se také zabýval právní úpravou mateřských škol.

Podle tohoto zákona se mohly školy otevírat na návrh školních inspektorů a s povolením ministerstva osvěty. Místo dřívějšího kmene se nyní o školu měla starat školní obec. Pokud by obec nebyla schopna učiteli obstarat byt, měla mu poskytnout Zákonem určenou peněžitou náhradu. Zákon umožňoval zakládání školních fondů na podporu chudých žáků.

V části Výuka byl poprvé v Černé Hoře v zákoně uveden výčet předmětů, které měly být na základních školách vyučovány. Plán a program výuky předepisoval ministr osvěty po vyslechnutí Rady pro vzdělávání. Ministr měl na starost také vydávání učebnic. Školní rok trval od 1. září do svátku svatého Víta³⁶³.

V části Žáci bylo předepsáno, že chlapci mohli být zapsáni do první třídy v 7 letech a dívky už v 6 letech věku. Namísto místních školních inspektorů přebíral starost o řádnou školní docházku školní výbor.

V části o Učitelích bylo stanoveno, že učiteli mohli být jen státní příslušníci Černé Hory, kteří završili Učitelskou školu nebo Ženskou učitelskou školu a složili maturitu. Podle tohoto zákona měli být učitelé poprvé vybíráni prostřednictvím konkurzů, které mělo vypsát ministerstvo osvěty.

³⁶³ „Vidovdan“ - 28. června (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

Učitelé nemohli být přeloženi z jiného důvodu než za trest či na základě vlastního přání, ledaže by to vyžadovala naléhavá potřeba. V tomto zákoně byl rovněž poprvé podán precizní a taxativní výčet téměř všech povinností učitelů, které obsahují současné zákony.

V části o Správě a dozoru je v souladu s ustanovením Ústavy předepsáno, že „správu a dozor nad národními školami vykonává ministr osvěty“, a to prostřednictvím školských orgánů. Dále bylo určeno složení školních výborů, které v roce 1904 nahradily instituci místního školního inspektora. Místní školní výbor byl složen z předsedy obce, na jejímž území se škola nacházela, ředitele či učitele, pokud škola neměla ředitele, duchovního a třech „podle možnosti gramotných občanů“, respektive, pokud by školní obec tvořilo více vesnic, tak od každé jeden zástupce. Mezi povinnosti školního odboru patřily: nakládání se školním majetkem, sestavování rozpočtu školy, péče o to, aby děti navštěvovaly školu, obstarávání učebnic a materiálů pro psaní.

Zákon dále dával velká zmocnění školním inspektorům, kteří byli tři a byli jmenováni „dekretem Knížete Panovníka na návrh Ministra osvěty“. Inspektorem se mohl stát ten, kdo složil maturitu na střední či odborné škole, řádně ukončil pedagogickou fakultu a složil profesorskou zkoušku a vykonával nejméně dva roky dozorní službu.

Tento zákon platil ve své původní podobě až do dubna 1914, kdy byl vydán Zákon o změnách a doplňcích zákona o národních školách. Tímto zákonem byly učitelům zvýšeny částky náhrad za nájemné a školní obci byla stanovena povinnost nejdéle do 5 let postavit učitelské byty. Významnou novinkou bylo, že dítě školou povinné muselo být nejméně jednou ročně, a to v měsíci červnu, bezplatně prohlédnuto státním lékařem. Toto ustanovení svědčilo o významném pokroku v oblasti zdravotní péče v Černé Hoře. Novela dále přinesla zvýšení učitelských platů. Rovněž byly zřízeny tři nové orgány: Oblastní učitelský sbor, Hlavní inspektor základních škol a Inspektorská rada, kterou tvořili všichni inspektoři. Podle přechodných ustanovení byl ministr osvěty povinen vydat pro příští rok nový vzdělávací plán a program.¹⁶⁴

Bezprostředně po vydání Ústavy došlo k rychlému rozvoji školství. Zatímco ve školním roce 1905/1906 existovalo v Černé Hoře 87 státních

¹⁶⁴ Miloš Starovlah, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006. str. 103 - 109*

základních škol, ve školním roce následujícím se jejich počet zvýšil na 115. Změny zaznamenala i struktura žactva, neboť přibývalo dívek. Vznikaly další mateřské školy (v roce 1911 v Nikšići a v roce 1913 v Podgorici), které se staly součástí vzdělávacího systému. V souladu se Zákonem docházelo k modernizaci a liberalizaci způsobu práce s dětmi. Stále více měla být respektována osobnost dítěte. Co se týče obsahu výuky, byla odstraněna dominance nábožensky orientovaných předmětů a došlo k posílení zastoupení reálných předmětů (matematiky, zeměpisu, obecné historie atd.).

Rozvoj zaznamenaly také středoškolské vzdělávací instituce. Již roku 1907 bylo založeno gymnázium v Podgorici a v roce 1913 získala gymnázium i další černohorská města: Plevlja, Peć, Nikšić a Berane. Stranou rozkvětu nezůstalo ani střední odborné školství. V roce 1909 byla založena Škola pro administrativní a finanční úředníky, v roce 1913 Učitelská škola v Peći. Téměř v průběhu celého období vlády knížete/krále Nikoly byly zakládány občasné odborné školy a odborné kurzy.³⁶⁵

5.3. Dobročinné ústavy

Dobročinné ústavy a nadace k církevním a osvětovým účelům, které zakládají soukromé osoby svým jménem či fondy, mohly existovat s povolením státních úřadů. Jméno těchto ústavů a nadací nemohlo být sníženo jako státní jmění a nemohlo být použito k ničemu jiného, než na to, k čemu bylo odkázáno a na co je věnováno (čl. 140 Ústavy). Duchovní východní-pravoslavné církve měli mít zvláštní duchovní „fond“, který měl být zřízen z jejich vkladů z platů, a z něj měli dostávat důchod podle stávajících statut (čl. 141 Ústavy).

6. Státní finance

Otázky, týkající se daní a problematiky státního rozpočtu a státního závěrečného účtu, upravovala ve svých osmi člancích devátá část Ústavy.

Každý černohorský státní příslušník musel platit státní daně, a to podle majetku (čl. 155 Ústavy). Kníže Panovník a členové Vladařského Rodu daně platit nemuseli (čl. 156 Ústavy). Nikdo nemohl být od placení daní osvobozen mimo případy, které předvídal zákon (čl. 157 Ústavy).

³⁶⁵ Saša Milić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 89 a 90

Národní skupština měla schvalovala každým rokem státní rozpočet, který platil jen na jeden rok (čl. 158 Ústavy). Rozpočet musel být předložen Národní skupštině na samém začátku její činnosti. Ve stejnou dobu měl být předložen Národní skupštině i loňský závěrečný účet (čl. 159 Ústavy). Všechny státní příjmy a výdaje musely být zaneseny do rozpočtu a závěrečného účtu (čl. 160 Ústavy). Jestliže by Národní skupština nemohla schválit nový rozpočet před počátkem rozpočtového roku, měl být dočasně prodloužen rozpočet z uplynulého roku, dokud by nedošlo ke schválení rozpočtu nového (čl. 161 Ústavy). V praxi bylo v činnosti Národní skupštiny i Knížete Panovníka uvedené ustanovení vyloženo tak, že se prodlužovala platnost rozpočtu z předešlého roku „po dvanáctinách“, dokud nebyl vydán rozpočet nový.³⁶⁶ Pokud by byla Národní skupština rozpuštěna nebo odročena předtím, než rozhodla rozpočet, měl platit dosavadní rozpočet také pro následující rok (čl. 162 Ústavy).

7. Státní majetek

Problematice státního majetku byla v Ústavě věnována část desátá, obsahující sedm článků.

Ústava stanovila, že státní majetek tvořily všechny nemovité a movité statky a všechna majetková práva, která stát získal a držel jako svá (čl. 163 Ústavy). Státní majetek mohl být zcizen nebo jej, či příjmy z něj, bylo možno zastavit nebo jmění zatížit jen se schválením Národní skupštiny (čl. 164 Ústavy). Právo monopolů náleželo státu. Stát mohl toto své právo přenést na jiného, ale jen na určitou dobu a prostřednictvím zákona (čl. 165 Ústavy). Rudy byly vlastnictvím státu, a to v takové míře, ve které to zákon určil (čl. 166 Ústavy). Koncese jakéhokoli druhu mohly být propůjčeny na určitý čas a podle zvláštního zákona (čl. 167 Ústavy). Státní majetek měl spravovat ministr financí podle ustanovení zákona (čl. 168 Ústavy). Od majetku státního se rozlišoval soukromý majetek Knížete Panovníka. Soukromým majetkem mohl Kníže Panovník nakládat za života i pro případ smrti. V ohledu majetku Knížete Panovníka neplatila věta 2. čl. 2. Ústavy (čl. 169 Ústavy).

³⁶⁶ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 181

8. Obce a právnické osoby

Obcím a právnickým osobám byla věnována dvanáctá část Ústavy, obsahující 14 článků.

Obce v Černé Hoře měly mít samosprávu shodně se zákonnými předpisy (čl. 176 Ústavy). Pro výkon obecních záležitostí měl existovat: obecní soud (kmetovský), obecní výbor a obecní shromáždění (čl. 178 Ústavy). Obecní volby měly být nepřímé (čl. 178 Ústavy). Právo hlasovat při obecních volbách měl každý plnoletý černohorský státní příslušník, který vedle jiných zákonných podmínek platil daně (čl. 179 Ústavy). Obecní orgány byly vedle obecních záležitostí povinny vykonávat státní záležitosti, které jim určil zákon (čl. 180 Ústavy). Každý státní příslušník a každý nemovitý majetek musely být v nějaké obci a snášet obecní břemena (čl. 181 Ústavy). Obec nemohla stanovit žádnou dávku bez schválení obecního shromáždění (čl. 182 Ústavy). Obec se nemohla zadlužit, dokud to obecní shromáždění neschválilo (čl. 183 Ústavy). Případy, ve kterých mělo být pro dávky a pro zadlužení zapotřebí schválení zákonodárné moci či státních orgánů, měly být určeny zákonem. (čl. 184 Ústavy). Oblasti, kapetanije a obce mohly mít svůj majetek (čl. 185 Ústavy). Nová obec nemohla být vytvořena a rovněž nemohl být ani měněn obvod obcí bez schválení zákonodárné moci (čl. 186 Ústavy).

Žádná právnická osoba nemohla vzniknout bez povolení státních orgánů (čl. 187 Ústavy). Právnické osoby mohly mít svůj majetek, který musel snášet státní a obecní břemena (čl. 188 Ústavy).

Organizace a okruh činností obecních úřadů a vztah mezi nimi a státní mocí měl být stanoven zvláštním zákonem (čl. 189 Ústavy). Takový zákon však nebyl do konce existence samostatného černohorského státu vydán, ani nedošlo k vytvoření obecní samosprávy.³⁶⁷

9. Státní služba

Státní službě byla v Ústavě věnována část třináctá Ústavy, obsahující šest článků.

Všichni černohorští státní příslušníci měli rovná práva na všechna povolání ve všech oborech státní služby, pokud splnili podmínky, které Ústava a

³⁶⁷ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 170

zákony předepisovaly. Cizí státní příslušníci mohli být přijati do státní služby pouze na základě smlouvy (čl. 190 Ústavy). Při jmenování úředníka měl být kladen důraz na vystupování, schopnosti a odbornou kvalifikaci (čl. 191 Ústavy). Každý úředník byl odpovědný za své činy, které vykonal ve službě (čl. 192 Ústavy). Úředníci skládali při nastoupení do státní služby slib, v němž se zavazovali, že budou Knížeti Panovníku věrní a poslušní a že se budou svědomitě dodržovat Ústavu a zemské zákony (čl. 193 Ústavy). Státní zaměstnání, platy úředníků, jakož i řád ve státní službě měl upravit zákon (čl. 194 Ústavy). Úředníci v Černé Hoře měli nárok na důchod. Zákon měl upravit podmínky nutné pro vznik nároku na důchod, jakož i podmínky, při jejichž splnění mohl být do úředník důchodu poslán. Pro pojištění pensionovaných úředníků, vdov a dětí zemřelých úředníků měl sloužit zvláštní fond, založený vklady z úřednických platů. Jestliže by tento fond nemohl uspokojit všechny výdaje na důchody úředníků, vdov a dětí zemřelých úředníků, měly být tyto výdaje vynaloženy ze státní pokladny (čl. 195 Ústavy).

10. Ústavní práva černoohorských státních příslušníků

Lidským právům a svobodám černoohorských státních příslušníků je v Ústavě věnována část 14., která obsahovala 22 článků.

Sousloví „lidská práva“ se v Černé Hoře užívalo v jeho dnešním významu již v 19. století.³⁶⁸ Termín „lidská práva“ však nebyl v právní terminologii znám téměř do konce první poloviny 20. století a nenajdeme jej tedy ani v Ústavě. Zvláštností ovšem je, že zákonodárce v části čtrnácté Ústavy nepoužil tehdy běžně užívaný termín „občan“, který se vyskytoval i v srbských ústavách z roku 1869, 1888, 1901 a 1903, z nichž Čurčić při práci na Ústavě zřejmě čerpal, ale termín „státní příslušník“³⁶⁹ Důvod takového označení nositele subjektu práv v čl. 197 - 217 Ústavy není jasný.³⁷⁰

³⁶⁸ Sousloví „lidská práva“ v uvedeném významu použil vojvoda Marko Miljanov v díle „Poslanica Serdaru Jolu Piletiću“, Medun-Beograd, 1883 (Radomir Prelević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 75)

³⁶⁹ Radomir Prelević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 75 a 76

³⁷⁰ Radomir Prelević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 81

Ústava garantovala rovnost všech černohorských státních příslušníků před zákonem (čl. 196 Ústavy). Z tohoto pravidla existovaly výjimky v případě Knížete Panovníka a Národních poslanců, které již byly uvedeny výše.

Ústavně byla zaručena každému státnímu příslušníku osobní svoboda (čl. 197 Ústavy). Nikdo nemohl být povolán k odpovědnosti mimo případy, které zákon předvídal a způsobem, jaký zákon určil (čl. 198 Ústavy). Nikdo nemohl být vzat do vazby nebo jinak zbaven svobody kromě případů a podle předpisů, se kterými zákon počítal (čl. 199 Ústavy). Nikdo nemohl být souzen, dokud nebyl vyslechnut nebo zákonným způsobem předvolán, aby se hájil (čl. 200 Ústavy). Nikdo nemohl být souzen soudem, který k tomu nebyl příslušný (čl. 201 Ústavy). Trest mohl být stanoven pouze zákonem a uložen pouze za činy, u kterých zákon uváděl, že se takovým trestem trestaly (čl. 202 Ústavy). Trest smrti za čistě politické trestné činy byl zrušen. Z toho pravidla byly vyňaty případy pokusu či provedení atentátu na osobu Knížete Panovníka a na členy vládnoucího Rodu. Pravidlo se rovněž nevztahovalo na případy, ve kterých byl vedle čistě politického trestného činu vykonán ještě nějaký trestný čin, za který byl zákonem určen trest smrti, jakož i na trestné činy, které se podle vojenských zákonů trestaly trestem smrti (čl. 203 Ústavy).

Obydlí černohorských státních příslušníků bylo nedotknutelné. Prohlídka obydlí státního příslušníka mohla být provedena jen v případech, které zákon předvídal a způsobem, jaký zákon předepisoval (čl. 204 Ústavy). Trest propadnutí majetku (konfiskace) nemohl být uložen, jednotlivé věci však propadnout mohly, a to jestliže pachatel získal věc trestným činem nebo bylo-li věci ke spáchání trestného činu užito, popř. byla-li věc ke spáchání trestného činu určena (čl. 205 Ústavy). Vlastnictví bylo nedotknutelné, byť by bylo jakékoli povahy (čl. 206 Ústavy). Nikdo nemohl být nucen, aby svůj majetek přenechal ke státním nebo jiným veřejným potřebám, ani mu kvůli tomu nemohla být vlastnická práva k soukromým věcem omezena, mimo případy, kdy to zákon připouštěl, a za náhradu (čl. 207 Ústavy).

Svoboda svědomí byla neomezená. Svobodná a zákonem chráněná byla uznaná náboženství, pokud provádění jejich obřadů nebylo v rozporu s veřejným pořádkem a morálkou (čl. 208 Ústavy). Ústava se ve čl. 129 výslovně zmiňovala o třech náboženských vyznáních: římskokatolickém, islámském a východním-pravoslavném, přičemž východní-pravoslavné mělo postavení státního

náboženství (čl. 40 Ústavy). Čl. 207 Trestního zákoníku pro Knížectví Černou Horu z roku 1906 stanovil trest odnětí svobody od tří měsíců do tří let pro toho, kdo „veřejně, ústně či písemně urážel Boha či libovolnou víru, nebo veřejně zesměšňoval způsoby a obyčeje uctívání Boha či libovolné víry; kdo částečně překážel vykonávání libovolných obřadů v Černé Hoře povolených náboženských vyznání, či zacházel s podobami svatých či jiných službě Boží zasvěcených předmětů nečestným a posměšným způsobem...“.³⁷¹

Každý černohorský státní příslušník měl právo v mezích zákona vyjádřit své myšlenky mluvou, písmem, tiskem či obrazem (čl. 209 Ústavy). Tisk byl v Černé Hoře svobodný. Nemohla být zavedena cenzura, kauce ani jakákoli preventivní opatření, která by zamezila vycházení, prodeji a rozšiřování spisů a novin. Výjimky měl stanovit tiskový zákon. (čl. 210 Ústavy).

Tiskový zákon z 15. února 1906 cenzurou v zásadě nepočítal. Zákaz vycházení, prodeje a rozšiřování tiskovin, o kterém by rozhodoval soud, stanovil tento zákon jen pro případ urážky vládce a členů vládnoucího rodu a pro případ vyzývání občanů k povstání proti státním orgánům nebo ke konání trestných činů. Co se zahraničních listů týče, jejich vnášení a rozšiřování po Černé Hoře bylo taktéž vesměs svobodné. Vnášení a rozšiřování listu mohlo být zakázáno, pokud příslušný list trvale psal proti zájmům Černé Hory, jakož i v případech, ve kterých mohly být zakázány listy domácí.

S ohledem na vysoký stupeň liberalismu tento tiskový zákon v Černé Hoře značně podpořil proces vytváření politických stran.³⁷² Již v prvních měsících po vyhlášení Ústavy začaly vycházet tři listy: Ustavnost v Cetinji, Slobodna riječ v Podgorici a Narodna misao v Nikšići. Narodna misao a Slobodna riječ byly nevládními, neoficiálními listy dvou střetávajících se politických táborů - první Národní strany a unionistického hnutí a druhý černohorských sil odporu unionistickému hnutí.³⁷³

Ústava předepisovala nedotknutelnost listovního tajemství a tajemství telegrafických depeší a stanovila výjimky v případě války a v případě trestního vyšetřování (čl. 211 Ústavy).

³⁷¹ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 225

³⁷² Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 145

³⁷³ Mijat Šuković, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 65

Státní příslušníci měli právo shromažďovat se na pokojných shromážděních, při čemž se měli řídit zákonem (čl. 212 Ústavy). Státní příslušníci měli právo sdružovat se k účelům, které neodporovaly zákonu (čl. 213 Ústavy). Černohorští státní příslušníci měli právo obracet se s žádostmi na státní orgány. Měli také právo stěžovat si proti nezákonnému jednání úřadů (čl. 214 Ústavy). Každý státní příslušník se mohl svobodně vzdát černohorského státního občanství, poté co splnil vojenskou povinnost a jiné své povinnosti, které měl vůči státu, nebo vůči soukromým osobám (čl. 215 Ústavy).

Cizinci, kteří se nacházeli na černohorském území, užívali ochranu černohorských zákonů, co se týče jejich osoby a majetku. Byli povinni snášet obecní a státní břemena, pokud to neodporovalo mezinárodním smlouvám (čl. 216 Ústavy).³⁷⁴ Cizím státním příslušníkům, kteří spáchali čistě politické trestné činy, poskytovala Černá Hora azyl (čl. 217 Ústavy).

Lze konstatovat, že katalog „ústavních práv černohorských státních občanů“ byl svým rozsahem i obsahem shodný se standardními katalogy ústavně zaručených práv občana v tehdejších kulturně a hospodářsky vyspělých evropských demokratických státech. V oblasti úpravy náboženských práv byla černohorská ústava dokonce pokrokovější než ústavy okolních států.³⁷⁵ Tyto skutečnosti byly mnohem podstatnější než zmíněný nedostatek, který spočíval v tom, že se ustanovení o právech černohorských státních příslušníků nacházela až ve čtrnácté části, tedy v předposlední části Ústavy.³⁷⁶

11. Ústava státní

Garanci platnosti Ústavy a proceduře spojené se změnami, doplňky či výkladem Ústavy byla věnována závěrečná, patnáctá část Ústavy, která obsahovala tři články.

Platnost Ústavy nemohla být pozastavena, a to nejen platnost Ústavy jako celku, ale ani jejích jednotlivých částí (čl. 218 Ústavy).

Návrh na změnu, doplnění či výklad Ústavy mohl učinit Kníže Panovník nebo Národní skupština. V takovém návrhu musely být výslovně jmenovány ty

³⁷⁴ Cizí státní příslušníci mohli být přijati do státní služby, na rozdíl od černohorských státních příslušníků, pouze smlouvou (čl. 190 Ústavy).

³⁷⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 204

³⁷⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 207

body Ústavy, které měly být změněny, doplněny nebo vyloženy (čl. 219 Ústavy). Kníže Panovník a Národní skupština tedy měli při podávání návrhů Ústavy rovnoprávné postavení. Ústava neobsahovala žádná omezení, která by určovala, že některá její ustanovení jsou nezměnitelná. Ústava tedy umožňovala změny neznatelné, na straně druhé ale umožňovala i změny tak podstatné, že stávající Ústava mohla být prakticky nahrazena ústavou novou.³⁷⁷ Jistou zárukou stability hodnot, které ústava ztělesňovala, byla procedura, kterou bylo nutno pro změnu Ústavy dodržet.

Pro návrh na změnu, doplnění či výklad Ústavy bylo potřeba, aby hlasovaly dvě třetiny přítomných národních poslanců a aby poté učinily souhlasné rozhodnutí ještě dvě řádné Skupštiny, jedna po druhé (čl. 220 Ústavy). Z tohoto ustanovení vyplývá, že se Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 řadila mezi ústavy tuhé (rigidní), neboť k její změně bylo zapotřebí zvláštní procedury, která byla obtížnější, než tomu bylo při schvalování běžných zákonů.

Takřka ve všech prvních ústavách monarchií byl stanoven tak složitý proces změn ústavy, že je téměř znemožňoval.³⁷⁸ Černohorská Ústava rovněž neměla žádnou předchůdkyni, názory na míru její rigidity se však různí. Podle některých odborníků³⁷⁹ nebyla procedura, kterou pro změnu Ústavy předepisovala černohorská Ústava, tak složitá, jako tomu bylo u většiny tehdy platných ústav.

Jiní³⁸⁰ naopak považují úpravu procesu změny černohorské Ústavy za tak složitou, že téměř znemožňovala jakoukoli změnu Ústavy.

Vhodným příspěvkem k vyjasnění tohoto problému by mohlo být srovnání odpovídajících ustanovení Ústavy černohorské a srbské. Ústava pro Království Srbsko z roku 1903, jakož i srbské ústavy předchozí, počítaly při změnách Ústavy s účastí zvláštního schvalujícího sboru. Podle této Ústavy byla ústavodárným orgánem vedle Obyčejné národní skupštiny také Velká národní skupština, která byla volena zvláštním způsobem a odlišovala se od Obyčejné národní skupštiny i svými pravomocemi.³⁸¹

³⁷⁷ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 125

³⁷⁸ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 214

³⁷⁹ např. Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 214

³⁸⁰ např. Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 125

³⁸¹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 215

Podle Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903 mohl návrh na změnu či doplněk Ústavy, stejně jako v černohorské Ústavě, učinit Král i Národní skupština. Pokud návrh pocházel od Krále, měl být oznámen Národní skupštině, která poté měla být rozpuštěna a nejdéle do čtyř měsíců měla být svolána Velká národní skupština. Od tohoto postupu se odlišoval postup, který byl Ústavou předepsán v případě, když návrh na změnu či doplnění Ústavy učinila Národní skupština. V takovém případě měla Národní skupština o návrhu dvakrát hlasovat s tím, že obě hlasování od sebe musela dělit nejméně desetidenní přestávka. Návrh byl schválen, pokud pro něj hlasovala absolutní většina všech poslanců. Jestliže byl tímto způsobem návrh přijat, měla být Skupština rovněž rozpuštěna a nejdéle do čtyř měsíců od přijetí návrhu měla být svolána Velká národní skupština. Její rozhodnutí, přijaté absolutní většinou všech poslanců, bylo platné, pokud jej stvrdil Král (čl. 200 Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903).

Rozdíly mezi černohorskou a srbskou Ústavou jsou zřejmé. Zatímco v Ústavě srbské bylo potřeba ke schválení návrhu změny absolutní většiny všech poslanců, pro změnu černohorské Ústavy předepsána kvalifikovaná, dvoutřetinová většina přítomných poslanců.

Další odlišnost obou ústav spočívala v absenci zvláštní schvalující Skupštiny v černohorské Ústavě, která se odrazila i v proceduře schvalování změn. K platnému přijetí návrhu změny sice bylo třeba, aby Národní skupština již jednou přijatou změnu schválila ještě dvakrát, avšak z ustanovení Ústavy, která neobsahovala žádná další ustanovení o proceduře změny, vyplývalo, že v případě změny nebylo třeba Národní skupštinu rozpustit. V průběhu celé procedury změny Ústavy tedy bylo schvalování návrhu změny v rukou téže Národní skupštiny.

Ustanovení srbské a černohorské Ústavy, jimiž byl upraven proces změn ústavy, připisovaly v rámci této pozměňovacích procedury vladařům různé role. Zatímco černohorská Ústava přisuzovala schvalování návrhů změn Ústavy pouze Národní skupštině,³⁸² srbská Ústava přiřkla status ústavodárných orgánů nejen Obyčejné a Velké národní skupštině, ale také Králi. Ten měl v procesu změny Ústavy také poslední slovo. Královo právo zamítnout, stvrdit změny a doplňky Ústavy, které absolutní většinou celkového počtu svých poslanců dvakrát přijala Obyčejná národní skupština a jednou Velká národní skupština (dvakrát početnější

³⁸² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 214 a 215

než Obyčejná národní skupština - čl. 129 Ústavy pro Království Srbsko z roku 1903), nebylo ničím omezeno.³⁸³

Na základě tohoto srovnání lze konstatovat, že úprava procesu změny Ústavy, obsažená v Ústavě pro Knížectví Černou Horu z roku 1905, byla celkově jednodušší, než úprava pozměňovací procedury v Ústavě pro Království Srbsko z roku 1903.

Ve zkoumaném období Skupština zamítla schválit návrh zákona o změně ustanovení čl. 221 odst. 4 Ústavy pro Knížectví Černou Horu z roku 1905, který jí byl předložen dekretem Krále z 29. prosince 1910. (Ustanovení čl. 221 odst. 4 se nachází v přechodných ustanovení Ústavy a stanovuje lhůtu, do kdy mohou soudní funkci vykonávat osoby, které nemají právnickou fakultu; návrhem bylo požadováno prodloužení této lhůty).³⁸⁴ Ustanovení Ústavy pro Knížectví Černou Horu tak v období od roku 1905 do roku 1914 nedošla změny.³⁸⁵

12. Přechodná ustanovení

Přechodná ustanovení nebyla na rozdíl od částí Ústavy, které jim předcházely, označena řadovou číslovkou. Tato ustanovení tvořily dva články.

První z nich, článek 221, byl rozdělen do šesti odstavců, označených římskými číslicemi. V úvodním odstavci tohoto článku bylo stanoveno, že do doby, než budou vydány nové zákony, se kterými tato Ústava počítala, měly zůstat v platnosti ty zákony, které platily v době vydání Ústavy, pokud neodporovaly jejím ustanovením.

Na základě druhého odstavce měla knížecí vláda vypracovat nejpotřebnější zákony a opatření, které měly mít, poté co je projedná Státní rada a schválí Kníže Panovník, sílu zákona a platit jako prozatímní, dokud je Národní skupština na řádných svoláních neprojedná a nerozhodne. V této souvislosti byly jmenovány tři zákony, jejichž návrhy měla vláda nejprve připravit: návrh zákona o volbě národních poslanců, který měl platit jen pro volbu národních poslanců pro první řádné volební období; návrh zákona o jednacím řádu Národní skupštiny a návrh zákona o ministerské odpovědnosti. Tyto tři zákony měly být předloženy Státní

³⁸³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 215

³⁸⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 247

³⁸⁵ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 126

radě k projednání a po stvrzení Knížetem Panovníkem měly platit jako prozatímní, a to až do prvního řádného zasedání Národní skupštiny.

Ustanovení odstavce třetího určovalo, že se dosavadní personální obsazení Státní rady ruší a Kníže Panovník může jmenovat podle potřeby předsedu a členy Státní rady i mimo ustanovení této Ústavy. Taková Státní rada měla vykonávat povinnosti, které jí tato Ústava stanovila, nejdéle do konce druhého řádného období Skupštiny, kdy mělo být provedeno jmenování předsedy a členů Státní rady podle čl. 118. a 119. této Ústavy.

Úprava problematiky obsazení soudů se stala obsahem dalšího odstavce, kterým bylo stanoveno, že doplňování Velkého Soudu a oblastních soudů mělo být provedeno podle potřeby také mimo ustanovení této Ústavy nejdéle do konce druhého řádného období Skupštiny. Po této době všichni ti, kteří by neměli kvalifikaci, se kterou tato Ústava počítala, nemohli dále na svých pozicích zůstat.

Podle pátého odstavce mělo být jmenování předsedy a členů Hlavní státní kontroly provedeno podle ustanovení této Ústavy nejpozději do konce druhého volebního období Skupštiny.

Ustanovením posledního odstavce bylo předepsáno, že na prvním řádném svolání Národní skupštiny budou vyhlášeny tyto zákony: zákon o státním rozpočtu, zákon o jednacím řádu Národní skupštiny, zákon o ministerské odpovědnosti a jiné, které by se ukázaly být nezbytně nutnými pro uvedení této Ústavy do života.

V závěrečném článku Ústavy bylo stanoveno, že Ústava vstupuje v platnost 6. prosince 1905³⁸⁶ (čl. 222 Ústavy).

Odstavec, uvedený pod závěrečným článkem, nařizoval všem ministrům, aby tuto Ústavu zveřejnili a starali se o její provedení a všem orgánům bylo přikázáno, aby podle ní jednaly a všem a každému, aby se jí podrobili.

Na úplném konci Ústavy byl za místem a datem (Cetinje, na den svatého Mikuláše 1905) uveden podpis (Nikola).

³⁸⁶ tj. 19. prosince 1905 podle nového kalendáře (Stevo Šegan, Savo B. Jović, Saša Stefanović, Crkveni kalendar za prestupnu godinu 2008, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd)

V. Počátky ústavního a parlamentního života

1. Vláda Lazara Mijuškoviće

Jednou z první změn, kterou mohli Černohorci ve spojitosti se zavedením ústavnosti v Černé Hoře zaznamenat, byla změna vlády. Stará vláda, v jejímž čele stál od jejího zřízení v roce 1879 vojvoda Božo Petrović, byla rozpuštěna v předvečer otevření Skupštiny. Kníže do čela nové vlády jmenoval mladého inženýra Lazara Mijuškoviće, dřívějšího ministra financí, který kromě toho, že zastával post předsedy vlády, také vedl ministerstvo zahraničních věcí. Ministři této vlády pak představovali ten nejlepší výběr z řad studovaných odborníků, kteří byli tehdy v Černé Hoře k dispozici.³⁸⁷ Jejich úsilím byla posílena zákonodárná činnost. Tito ministři vyžadovali striktní dodržování zákonů a rozhodnutí, což bylo ve vztahu k patriarchálnosti, která občas vedla až k anarchii, nezbytné.

Postupně se však začal rýsovat nový problém. Najednou vstoupilo v platnost tolik zákonů a opatření, že bylo velmi těžké se v nich orientovat, a jejich striktní dodržování situaci jen zhoršovalo. Vedle toho bylo potřeba k úplnému odstranění některých starých zvyků a obyčejů určitého času.³⁸⁸ Do první řádné schůze Národní skupštiny, která se konala 6. listopadu 1906, vláda vydala tyto zákony: Trestní zákoník, Zákon o volbě národních poslanců, Zákon o zřízení Státní rady, Zákon o jednacím řádu Státní rady, Zákon o vyvlastnění, Zákon o jednacím řádu Národní skupštiny. Důležitým úkolem této vlády bylo ozdravení státních financí.³⁸⁹

2. Řeč černoohorské univerzitní omladiny o poměrech v Černé Hoře

Dne 20. dubna 1906³⁹⁰ byla v Bělehradě zveřejněna druhá řeč černoohorské univerzitní omladiny o poměrech v Černé Hoře. Z denního tisku byla přetištěna do brožur a rozeslána ostatním studentským organizacím a rozšířena po Černé Hoře.³⁹¹

³⁸⁷ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitu XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 87

³⁸⁸ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 75

³⁸⁹ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 188 a 189

³⁹⁰ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 60

³⁹¹ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 137

V úvodu této Řeči omladina prohlašovala, že po neúporném boji, který trval několik set let, bylo Černé Hoře dáno prožít plných třicet let v míru, tolik potřebnému k jejímu rozvoji. V tomto krátkém období míru se však v Černé Hoře ustálila svévolná forma vlády. Z malého, chudého, patriarchálního národa - píší studenti- se vyzdvihnul zejména černohorský dvůr, jehož lesk a přepych předčil sílu a moc národní. Shromažďováním a uchopením veškeré moci do svých rukou, se vládce vůči národu stal všemocným. Vyzdvihování vládcovy autority dosáhlo stupně zbožňování. Mezi všemocným vládcem a prostým lidem se objevily celé řady patolízalů. Zemi ovládla podlost, neznalost a pochlebování, které dosáhla vrcholu u reprezentantů dnešní ústavnosti v Černé Hoře. Studenti tyto reprezentanty označili za následníky tureckých pánů, kteří kdysi panovali v jednotlivých krajích Černé Hory, shromažďovali daně jako haradž³⁹² a příjmy státní pokladny považovali za svůj zisk.

Omladina v Řeči vyjádřila své zklamání nad způsobem vydání Ústavy, neboť ten podle ní nebyl takový, jak bylo v Prohlášení slíbeno.³⁹³ Zajímavé ovšem je, že v celém Prohlášení nebylo ani jednou zmíněno slovo „ústava“.³⁹⁴ V textu Prohlášení nebylo rovněž zmínky ani o ústavodárné Skupštině. Nebylo v něm rovněž vyjádřeno, a to ani explicitně či implicitně, že by byl kníže rozhodnut vydat ústavu či že měla být zřízena ústavodárná Skupština. K takovému závěru nevede ani logický ani gramatický výklad.³⁹⁵ Knížeti tedy rozhodně nelze vyčítat, že by nesplnil očekávání, která Prohlášením vzbudil.

O Ústavě si studenti mysleli, že její vydání bylo neupřímné a vůle vládce zůstala dále zdrojem veškeré moci. Podle jejich slov nebyla vydána skutečná ústava, ale pouze nejvyšší nařízení, kterým byla upravena všechna práva absolutního vladaře a povinnosti bezprávných občanů. Takové nařízení údajně mělo ničit všechny zdravé základy rozvoje pravé ústavnosti.

Omladinci konstatovali, že podle Ústavy nemá Národní skupština žádnou zákonodárnou moc. Všechny návrhy zákonů, které jí byly předloženy, včetně rozpočtu, prý musela Národní skupština přijmout proti své vůli (čl. 88, 89, 91, 92

³⁹² Daň z vlastnictví pozemků, kterou muselo křesťanské obyvatelstvo odvádět v osmanské říši. (Lubomíra Havlíková, Dějiny Srbska, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 2004, str. 100)

³⁹³ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 65

³⁹⁴ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 67

³⁹⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 78

Ústavy). Rovněž musela schválit všechny svévolné vládní výdaje (čl. 93 Ústavy). Poslanecká imunita prý neexistovala. Poslanci údajně neměli právo na kladení dotazů a interpelace ministrů. O vládě omladinci soudili, že je ve skutečnosti neodpovědná. Kníže podle vlastního uvážení jmenoval státní rady (čl. 118 Ústavy) a Národní skupština musela zvolit za členy Hlavní státní kontroly ty osoby, které jí Státní rada navrhla (čl. 171 Ústavy). Vládce měl podle omladiny právo rozpustit Národní skupštinu na dobu neurčitou a akt, kterým byla rozpuštěna, nemusel obsahovat ustanovení o tom, kdy a jak by se měly konat nové volby a měla sejít Národní skupština (čl. 17 Ústavy). Podle tohoto ustanovení vláda počítala s výjimečným stav, který mohla vyhlásit. (čl. 75 Ústavy). Ústava údajně neposkytovala žádné garance samostatnosti a nezávislosti soudnictví, avšak počítala s mimořádnými soudy a soudními komisemi (č. 148 Ústavy). Rovněž neexistovaly záruky pro svobodné vyjadřování názorů - pro svobodu tisku (čl. 210). Omladině dále vadilo právo udělování titulů (čl. 11 Ústavy).

Toto nejvyšší nařízení, jak Ústavu omladina nazývala, svůj velmi průhledný záměr stvrdilo tím, že prostřednictvím článků 220, 17 a 45 a s ohledem na nové, vládou připravované snížení počtu kapetanií, učinilo jakýkoli zákonný způsob vlastní změny absolutně nemožným.

Na závěr studenti tvrdili, že nespokojenost, netrpělivost a odsuzování dosavadní činnosti nabylo takových rozměrů, že by mohlo dojít ke zlomu a otřesům, které by mohly mít pro existenci nezávislé a utýrané vlasti osudové následky. Proti takové vládě omladinci rozhodně pozvedli hlas.³⁹⁶

Poté, co tato Řeč vešla v Černé Hoře ve známost, nařídil údajně sám kníže Nikola Mijuškovići, aby signatáře prohlášení zažaloval „za urážku a pomluvu způsobenou knížeti a knížecí vládě“.³⁹⁷ Žalobu ke kapetanskému soudu v Cetinji proti signatářům Řeči podala Oblastní správa v Cetinji 28. června 1906. Žaloba žádala potrestání signatářů Řeči podle článku 20 Tiskového zákona v knížectví Černé Hoře z roku 1905 za pomluvu a urážku vladaře, což se trestalo odnětím svobody na jeden až pět let; podle článku 27 téhož zákona za pomluvu vlády (úřadů a úředníků), který stanovil trest odnětí svobody od tří měsíců do dvou let; podle článku 29 téhož zákona za urážku osob z článku 27, což se trestalo odnětím

³⁹⁶ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 60 - 72

³⁹⁷ Simo Popović, *Memoari*, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 477

svobody na tři měsíce až dva roky. Žaloba dále žádala, aby byla na signatáře Řeči použita ustanovení Trestního zákoníku pro Černou Horu z roku 1906, a to článku 91: urážka panovníka, panovnice, následníka trůnu slovy či slovním spojením, což se trestalo odnětím svobody od jednoho do pěti let; článku 103 - vysmívání, nenávisť, pohrdání státním zřízením nebo zákonnými nařízeními státní moci, což se trestalo peněžitým trestem od 200 do 3000 korun nebo trestem odnětí svobody od tří měsíců do tři let; článku 104 - urážka úřadu nebo úřední osoby při výkonu úřední povinnosti, což se trestalo trestem odnětí svobody od tří měsíců do dvou let; článku 210 - nactiutrhání, projevování nenávisťi nebo pohrdání, což se trestalo trestem odnětí svobody až na tři, a jestliže bylo učiněno veřejně, až na čtyři roky.³⁹⁸

Soudní proces začal 14. listopadu 1906. Po přečtení obžaloby byli studenti³⁹⁹, kteří se přijeli z Bělehradu osobně obhajovat, požádáni, aby svou obecnou kritiku konkretizovali, což ochotně provedli.

Soud nakonec neshledal urážku panovníka, neboť se v Řeči hovořilo o dvoru a dvůr nebyl knížecím rodem. Kritika autokratické vlády se taktéž nevztahovala na Knížete osobně. Slova o podlosti, nevzdělanosti a pochlebování reprezentantů současné ústavnosti se podle soudu nemohla vztahovat na vládu, která vůbec není reprezentantem tohoto abstraktního pojmu, a v první řadě by se mohla vztahovat na národní poslance a Skupštinu, avšak této věci se obžaloba netýkala.

Soud konstatoval, že sice existovala neopodstatněná kritika, že závěry byly chybné, avšak nebyla zřetelná zlá vůle a úmyslné zkreslování skutečností. Proto soud zprostil všechny obžalované studenty viny ve všech bodech obžaloby.⁴⁰⁰

3. Volby do první zákonodárné Skupštiny

Jak již bylo uvedeno, Ústava neobsahovala ustanovení o technice hlasování ve volbách, tj. zda-li bude provedeno písemně či ústně, tajně či veřejně. Předepsáno bylo pouze to, že hlasování mělo být přímé. Podrobnější úprava byla ponechána zákonu. Na základě čl. 221 odst. 2 bodu 1 Ústavy měla takový zákon

³⁹⁸ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 109 - 111

³⁹⁹ Mezi nimi byl i Marko Đaković. (Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 113)

⁴⁰⁰ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV: Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 82 a 83

vypracovat vláda. Po projednání ve Státní radě a schválení Knížetem Panovníkem měl podle Ústavy platit tento zákon jako prozatímní s tím, že se podle něj mělo postupovat pouze při volbách národních poslanců pro první řádné volební období Národní skupštiny. Na prvním řádném zasedání pak měla Národní skupština tento prozatímní zákon projednat a rozhodnout o něm.

Takovým zákonem, kterým bylo podrobněji upraveno volební právo občanů, byl Zákon o volbách národních poslanců ze 7. července 1906. Zákon upravoval volební obvody, aktivní a pasivní volební právo, stejně jako předchozí Nařízení. Mnohem přesněji než dosavadní právní předpisy reguloval problematiku týkající se voličských seznamů, hlasovacích míst, volebních výborů a techniky hlasování. Voliči museli volit osobně, tedy přímo, v tom městě či kapetaniji, v kterém byli zapsáni do voličských seznamů, a to veřejně. Hlasovalo se tak, že voliči v určené volební místnosti po jednom přistupovali k volebnímu stolu. Volič, který uměl psát, napsal vedle svého jména jméno kandidáta, pro kterého hlasoval, pokud byl volič negramotný, učinil to za něj písař volebního výboru. Ukončení hlasování, zpracování seznamů a vyhlášení zvolených poslanců (taktéž byla požadována absolutní většina) bylo v podstatě prováděno stejným způsobem, jakým to bylo upraveno v Nařízení. Zvláštní oddíl byl věnován trestným činům a trestnímu řízení u činů spáchaných při aplikaci Zákona. V závislosti na závažnosti činu byl předepsán peněžitý trest či trest odnětí svobody od jednoho měsíce do tří let.⁴⁰¹

I v těchto volbách nebylo politických programů ani politických stran. Do voleb šli jednotlivci se svými volebními hesly a někteří i bez jakýchkoli hesel, ale s odvoláním na kmenovou, respektive bratrskou solidárnost, či se kandidáti spoléhali na osobní nebo rodinnou váženost. Okolnosti spočívající v tom, že kandidáti nebyli spojeni s žádným politickým programem či politickou skupinou, která by měla program, jednoduchost procesu nominace na kandidáta, vrozená touha po vyniknutí a soutěživost byly příčinou velkého počtu kandidátů.⁴⁰²

⁴⁰¹ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 307 a 308

⁴⁰² např. v Nikšići dokonce 16 (Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 120 a 121)

Samotné volby do první zákonodárné Národní skupštiny proběhly 27. září 1906, a to ve znamení malého zájmu voličů.⁴⁰³ Důvod slabého ohlasu voličů není dostatečně jasný. Za jednu z nejvýznamnějších příčin je pokládána nepřítomnost voličů ve volebních obvodech. Černohorci se tehdy masově vydávali za prací do zahraničí, převážně do Spojených států amerických.⁴⁰⁴

K průběhu voleb Ustavnost poznamenala, že byly zcela svobodné, tj. bez jakýchkoli nátlaků zvenčí ze strany vládnoucích orgánů.⁴⁰⁵ Za svobodné označil volby také jeden z tehdejších vůdců černohorské omladiny Jovan Đonović.⁴⁰⁶

4. Profil a činnost Národní skupštiny

První řádnou Národní skupštinu otevřel kníže Nikola svou trůnní řečí 6. listopadu 1906.⁴⁰⁷ Struktura této Národní skupštiny na počátku neměla jasně vyjádřený politický profil, atmosféra panující při volbách se však přenesla i na první zasedání parlamentu. V první okamžik se zdálo, že „první ústavní vláda“ Lazara Mijuškoviće získala ve volbách většinu. Tato politicky nevykrytalizovaná a ideově nepropojená většina však byla nestálá a vlivem událostí došlo k tomu, že se časem většina zvolených poslanců orientovala proti Mijuškovićově vládě.⁴⁰⁸ Složení této většiny bylo pestré: jedinci ze starého režimu, kterým se vymkla moc a privilegia z rukou; skupina umírněných opozičních studovaných lidí; jistý počet intelektuálních jednotlivců z lidu, a také významný počet lidí prostých, bez jakéhokoli politického programu, kteří do voleb vstupovali s přáním, že se vedle studovaných lidí ukážou jako prostí, lidoví reprezentanti národa.⁴⁰⁹ Přes značnou heterogenost představovala nespokojenost s výběrem vlády první základ

⁴⁰³ např. v kapetaniji njevušské hlasovalo ze 639 voličů zapsaných ve volebních seznamech pouze 75 čili 11%, v kapetaniji donjoeklinškém ze 770 voličů zapsaných ve volebních seznamech pouze 190 čili něco přes 24 %, v kapetaniji banjském, grahovském a v Podgorici pak hlasovalo kolem 30% zapsaných voličů (Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 123)

⁴⁰⁴ Z oficiálních seznamů černohorského Ministerstva obrany z roku 1905 až 1906 vyplývá, že v zemi bylo nepřítomno téměř 27 % celkové aktivní vojenské síly. (Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 124)

⁴⁰⁵ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 79

⁴⁰⁶ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 59

⁴⁰⁷ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 188

⁴⁰⁸ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 59

⁴⁰⁹ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 121

politického sblížení těchto poslanců.⁴¹⁰ Předsedou této zatím neorganizované skupiny se stal předseda Skupštiny a příbuzný knížete Nikoly, vojvoda Šako Petrović. Na něj stejně jako na ostatní měla vliv černohorská omladina studující v Bělehradě, která toho času pobývala v Cetinji. Většina národních poslanců se s omladinou předháněla v tom, kdo bude větší odpůrce starého řádu.⁴¹¹ Nepřívkylost parlamentnímu životu a ohnivý černohorský temperament byly často příčinou toho, že předmět debaty, který byl na pořadu schůze a o kterém se již začalo hovořit, býval opuštěn a debatovalo se o jiném.⁴¹² Tak tomu bylo i při debatě o tzv. adrese na první řádné schůzi Skupštiny 6. listopadu 1906.⁴¹³ Na této schůzi docházelo k velice ostrým debatám ohledně stavu, v jakém se Černá Hora nacházela. Poslanci obviňovali vládu, respektive její ministry, kteří byli zasedání Skupštiny přítomní, z drancování země, jejího zchudnutí, násilí apod. Ministři tyto skutečnosti sice nepopírali, ale osobně za ně nepocíťovali odpovědnost. Celá diskuze byla poznamenána vzájemnou nedůvěrou⁴¹⁴ a situace směřovala k vládní krizi. Poté, co Skupština vyslovila 18. listopadu vládě nedůvěru⁴¹⁵, podala vláda 19. listopadu 1906 demisi.⁴¹⁶

5. Vznik politických stran

Jak již bylo zmíněno, na prvním zasedání Skupštiny měli většinu protivníci knížete Nikoly. Ti nejprve vytvořili Klub národních poslanců, jehož program byl inspirován programem Radikální národní strany v Srbsku a Srbské radikální strany ve Vojvodině⁴¹⁷ a v březnu 1907⁴¹⁸ pak založili i první politickou

⁴¹⁰ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 310

⁴¹¹ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 78

⁴¹² Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 84 a 85

⁴¹³ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 310

⁴¹⁴ Pavel Apolonovič Rovinski, Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, IV:Državni život 1851-1907, Javno informativno izdavačko preduzeće, Cetinje, 1994, str. 85

⁴¹⁵ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 77

⁴¹⁶ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 310

⁴¹⁷ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 162

⁴¹⁸ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 82

stranu v Černé Hoře - Národní stranu.⁴¹⁹ V programu Národní strany se uvádělo, že cílem této strany bylo usilovat o rozšíření a zakotvení politických a osobních svobod všech státních příslušníků Černé Hory, provést hospodářskou a kulturní reformu země, zachovávat tradiční společenské hodnoty a rozvíjet národní (srbské) uvědomění. Národní strana předložila také svůj program reformy systému státní správy, soudnictví a vzdělání, jakož i program opatření, která bylo nutné podniknout, aby se zlepšil stav v hospodářství, financích a armádě.

Na základě činnosti Národní strany je možno vyvodit závěr, že se její předáci o nezávislost Černé Hory a její zachování příliš nezasazovali. Naopak, jejím cílem bylo politické vyloučení černohorské dynastie a připojení Černé Hory k Srbsku.⁴²⁰ Tato strana navrhla, aby se Skupština oficiálně nazývala Srbská národní skupština Černé Hory.⁴²¹ Černohorská omladina (seskupení, v jehož čele tehdy byli Todor Božović, Jovan Donović a Marko Daković) tuto stranu označovala za „stranicko politickou formu omladiny“.⁴²²

K všeobecné organizaci strany nedošlo. Ti, kteří se chtěli stát členy této strany, pouze přijali program strany za svůj a poté se jednoduše pokládali za její členy. Za členy této strany je pak považovali i jejich političtí protivníci.⁴²³

Druhou politickou stranou v Černé Hoře byla Pravá národní strana, která vznikla v roce 1908.⁴²⁴ Tato strana, která byla zcela nakloněna dvoru, neměla na rozdíl od Národní strany psaný politický program, své cíle však vyjádřila v ustavujícím prohlášení. V tomto prohlášení bylo uvedeno, že zakladatelé Právě národní strany směřují k uskutečnění myšlenky knížete Nikoly o bohaté, šťastné a vzdělané Černé Hoře, ve které svobodný národ sám řídí svůj stát. Pravá národní strana považovala národní odkaz knížete, jehož obsahem byla „svoboda Černé Hory a záchrana utlačovaných bratrů“, za svůj politický cíl.⁴²⁵ Vláda pak údajně nařídila, aby místní orgány zapisovaly příslušníky Právě národní strany. Tak došlo

⁴¹⁹ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 256

⁴²⁰ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 256

⁴²¹ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 184

⁴²² Mijat Šuković, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 199

⁴²³ Jovan Donović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 91

⁴²⁴ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 183

⁴²⁵ Živko M. Andrijašević, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 256

k tomu, že vedle sebe existovaly neorganizovaná strana s politickým programem a strana organizovaná, avšak bez politického programu.⁴²⁶

6. Vláda Marka Raduloviće

Po demisi vlády Lazara Mijuškoviće již bylo knížeti zcela zřejmé, že je třeba s klubaši, kteří ve Skupštině tvořili většinu, počítat. Kníže proto pozval představitele Národní strany, aby se s nimi dohodl na způsobu řešení vládní krize. Klubaši na tomto setkání požádali o mandát k sestavení vlády. Kníže Nikola jejich požadavku vyhověl a 24. listopadu 1906 byla vytvořena vláda v čele s klubašem, soudcem Velkého soudu, Markem Radulovićem. Tato vláda měla v úmyslu uskutečnit program, jehož stěžejními body bylo: očištění státního aparátu od neschopných úředníků, odhalení všech zneužití v nakládání se státními prostředky, navázání „bratrských vztahů“ se Srbskem a „demokratizace země na základě Ústavy a nových zákonů vydaných v souladu s Ústavou“. Ve skutečnosti však tato vláda neměla dostatečně jasné představy, jak svůj program uskutečnit.⁴²⁷ Vláda vypracovala několik nových zákonů, které byly většinou přepisy zákonů srbských, a také se přičinila o několik změn stávajících zákonů. Vypracovala návrh rozpočtu s finančním zákonem⁴²⁸ a vydala usnesení o ministerské odpovědnosti za všechna zneužití pravomocí při nakládání se státním majetkem, které však nikdy nenabývalo platnosti. Činnost této vlády se ve srovnání s činností vlády předchozí jinak v mnohém neodlišovala. Během jejího působení však došlo k několika významným událostem. Vedle založení Klubu národních poslanců, který vládu Marka Raduloviće podporoval, byly ve Skupštině nastoleny některé ožehavé problémy (přezkoumání starých účtů; rozhodnější národní politika; přenesení hlavního města z Cetinje do nitra státu; návrh, aby oficiální název Skupštiny byl Srbská národní skupština Černé Hory). Tyto sporné otázky, na kterých parlamentní většina trvala, představovaly kritiku způsobu panování knížete.⁴²⁹ Souhrn těchto skutečností vyvolal mezi knížetem a vládou napětí, které

⁴²⁶ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 92

⁴²⁷ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 349

⁴²⁸ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 81

⁴²⁹ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijски korijenji i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311

se rychle stupňovalo. Vláda nakonec 27. ledna 1907⁴³⁰ podala demisi s tím, že došla k přesvědčení, že při své činnosti nepožívá u knížete důvěry potřebné pro zdárnou práci na uskutečnění programu a uvedla řadu příkladů, ve kterých mezi ní a knížetem došlo k neshodě.⁴³¹

7. Vláda Andrije Radoviće

Po demisi vlády Marka Raduloviće světil kníže Nikola mandát k sestavení nové vlády opět do rukou klubašů. Na jejich návrh jmenoval dalším předsedou vlády stoupence Národní strany Andriju Radoviće, vysokoškolsky vzdělaného intelektuála a mimořádného odborníka v oblasti financí, který požíval důvěru knížete.⁴³² Ve snaze zajistit budoucí vládě důvěru knížete, navrhli klubaši na ministry osoby, které byly stejně jako předseda vlády příbuznými vládnoucího rodu Petrovićů.⁴³³ Radovići se podařilo sestavit tříčlenný kabinet⁴³⁴, jehož výkonnost však byla slabá. Názory jednotlivých ministrů se rozcházely i v těch nejzákladnějších otázkách státní politiky. Neobvykle dlouho pak trvalo, než vláda vystoupila před Skupštinou s programovým prohlášením⁴³⁵, které nakonec přineslo rozčarování. Vláda totiž ve své deklaraci zdůraznila, že bude pokračovat v politice své předchůdkyně.⁴³⁶

V té době (na počátku února 1907) se poslancům Národní skupštiny podařilo dospět k vyřešení problému přezkoumání státních účtů, které požadovala již vláda Marka Raduloviće. Původně v Národní skupštině proti sobě stáli zastánci dvou názorů: proti požadavku na přezkoumání všech státních účtů od roku 1879 stál požadavek, aby byly přezkoumány pouze státní účty od zavedení ústavního režimu. Výsledným řešením byl kompromis mezi oběma krajními postoji, spočívající v tom, že byl vytvořen anketní výbor, jehož úkolem bylo přezkoumat referáty kontrolní komise od roku 1890 a Hlavní státní kontroly od roku 1902 dále

⁴³⁰ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijški korijeni i razvoj, Istorijški institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311

⁴³¹ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 151

⁴³² Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 153

⁴³³ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 350

⁴³⁴ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 153

⁴³⁵ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 351

⁴³⁶ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 81

a Hlavní státní kontrola měla prozkoumat všechny účetní operace, které ještě neprozkoumala.⁴³⁷

Od příchodu vlády Andrije Radoviće se Národní klub stal nejednotným. Radikálnější poslanci mu vyčítali jeho účast ve vládě Lazara Mijuškoviće, kde zastával funkci ministra financí.⁴³⁸ Z Klubu postupně vystoupilo 14 poslanců, kteří se přidali k opozici.⁴³⁹

Ve Skupštině byla stále zřetelnější nesmiřitelnost obou politických táborů. Na jedné straně stáli klubaši, kteří knížete Nikolu a jeho politiku ostře kritizovali a odsuzovali. Podle jejich názoru měla politika v Černé Hoře směřovat k zajištění „zájmů Srbstva“, následovat politiku Srbska a upevňovat „srbskou identitu Černé Hory“. Jiné postoje považovali za „separatizmus“. Příslušníci opačného tábora - pravaši - nebyli, co se týče kritiky knížete Nikoly a režimu, nikdy jednotní. Pevná jednota v této skupině poslanců naopak panovala ohledně nesouhlasu s úsilím podřídit politiku Černé Hory politice Srbska. Pravaši zdůrazňovali, že je Černá Hora prastarým státem - nezávislým a mezinárodně uznaným a že má právo na to, aby vedla nezávislou politiku, při které bude brán zřetel také na zájmy, které jsou Srbsku a Černé Hoře společné. Neshody kolem černohorské státní otázky postupně sílily, až od konce ledna 1907 vyústily v ostré spory. Tehdejší poslanec dr. Lazar Tomanović popisoval, že tato dvě poslancecká seskupení byla „dvěma početně rovnými tábory“, které byly „tak rozvzteklé, že docházelo ke střetům na ulicích“. Podle něj tak mohlo jediné slovo vést k proletí krve. Poznámku o znesvářenosti, která tehdy panovala mezi klubaši a pravaši, nalezneme i v Memoárech Sima Popoviće a svědčí o ní i zmínka ve Stenografických záznamech o činnosti Skupštiny.⁴⁴⁰ Taková nesmiřitelnost obou táborů objektivně znemožňovala normální fungování parlamentarismu při jeho uvádění v život a spoutávala jeho rozvinutí do plně demokratické podoby.⁴⁴¹

V napjaté atmosféře došlo ve Skupštině k následující události. V listu Narodna misao byla otištěna báseň předsedy Národní skupštiny Šaka Petroviće. Ten ve verších vyjádřil útrapy Národního klubu a odsoudil ohlašující se kamarilu,

⁴³⁷ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 153 a 154

⁴³⁸ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 153

⁴³⁹ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 82

⁴⁴⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 272 - 274

⁴⁴¹ Mijat Šuković, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 206

kteřá se snažila nastolit starý režim. Poslanci, kteří vystoupili z Národní strany, se cítili být slovem kamarila dotčeni a v reakci na údajnou urážku požadovali změnu ve funkci předsedy Národní skupštiny. Poté, co nedošlo k okamžité prezentaci jejich písemného protestu v Národní skupštině, Skupštinu demonstrativně opustili. Nepomohlo ani vysvětlení Šaka Petroviće, učiněné ve Skupštině, ve kterém vyjádřil, že jeho úmyslem nebylo urazit. Dotčení poslanci nadále obstruovali.⁴⁴² V té době činnost Skupštiny závisela pouze na jednom poslanci. Když se 9. dubna 1907 ve Skupštině neobjevil ani ten, počet přítomných poslanců kvóra potřebného k tomu, aby mohla Skupština fungovat (čl. 69 Ústavy umožňoval činnost Skupštiny jen pokud byla na její schůzi přítomna více než polovina celkového počtu poslanců), již nedosáhl.⁴⁴³ Za této situace se Radovićova vláda snažila knížete Nikolu přesvědčit o tom, že je nutné pro uklidnění situace zasedání Skupštiny na určitou dobu odročit a poté Skupštinu opět svolat, aby schválila rozpočet. Po její následném rozpuštění pak měly být vyhlášeny nové volby. Kniže však na takové řešení nepřistoupil, v důsledku čehož 15. dubna 1907⁴⁴⁴ podala vláda demisi.⁴⁴⁵ V tomto neklidném období došlo k prvnímu útoku na tiskárnu a sídlo redakce Narodne misli v Nikšići.⁴⁴⁶

Dvě klubašské vlády během svého působení připravily sérii zákonů. Mezi ně patřila i novela Trestního zákoníku, kterou se rušil trest smrti za všechny trestné činy kromě politických. Pro snížení hospodářské emigrace se započalo s výstavbou silnice na trase Podgorica - Kolašin - Andrijevica. Obě vlády vedly rozhovory s italskou Černoorskou anonymní společností o změně smluv o koncesích, které byly pro Černou Horu krajně nevýhodné. Radovićově vládě se podařilo od knížete vyžádat amnestii politických vězňů. Díky tomu konečně došlo k propuštění vězňů, kteří strávili v žalářích bez soudu celá léta.⁴⁴⁷

Kromě toho byla v únoru 1907 přes přetrvávající špatné vztahy mezi Srbskem a Černou Horou, podepsána mezi těmito dvěma státy obchodní smlouva.

⁴⁴² Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvjetku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 163

⁴⁴³ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311

⁴⁴⁴ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311

⁴⁴⁵ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 351 a 352

⁴⁴⁶ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 167

⁴⁴⁷ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 83 - 85

Srbsko bylo v té době vyčerpáno „celní válkou“ s Rakouskem, kam směřovalo 90 % srbského vývozu.⁴⁴⁸

8. Vláda Lazara Tomanoviće

Krizi vzniklou v důsledku demise Radovićovy vlády chtěl kníže Nikola řešit vytvořením koaliční vlády klubašů a pravašů se stejným počtem členů z obou stran s tím, že by funkce předsedy vlády patřila pravašovi. Klubaši s tímto scénářem souhlasili, ale pouze pod podmínkou, že k jeho realizaci dojde až po volbách. To kníže odmítl a trval na koaliční vládě v čele s pravašem. Poté, co na tento požadavek klubaši nepřistoupili, svěřil kníže mandát k sestavení nové vlády dr. Lazaru Tomanovići,⁴⁴⁹ který osvědčil jako soudce a předseda Velkého soudu. Nový předseda vlády, původem z Boky Kotorské, nenáležel k žádné politické skupině a nebyl pokrevně spřízněn s žádným černohorským bratrstvem ani kmenem.⁴⁵⁰ Není bez zajímavosti, že jej klubaši navrhovali za předsedu vlády po pádu kabinetu Marka Raduloviće, ale dr. Tomanović tehdy tuto nabídku odmítl.⁴⁵¹

Vláda dr. Lazara Tomanoviće byla vytvořena 17. dubna 1907. Nový, pětičlenný kabinet byl složen z osob, které byly nakloněny knížeti Nikolovi. Po jmenování vlády se uskutečnila schůze Národní skupštiny, na které byli poslanci informováni o změně vlády a odkladu zasedání Skupštiny.⁴⁵²

V květnu 1907 vyšlo v Bělehradě nikým nepodepsané „Prohlášení Srbské omladiny z Černé Hory“, adresované černohorskému národu. Vedle útoků na knížete Nikolu obsahovalo prohlášení výzvu ke vstupu do Národní strany, pod jejímž vedením měl být zahájen boj proti „domácím Turkům“ - pravašům.

Po této události navštívil kníže Nikola na začátku června 1907 Vídeň.⁴⁵³ Osoby z knížecího doprovodu se v rakouských novinách vyjadřovaly, že opoziční hnutí⁴⁵⁴ v Černé Hoře je dílem velkosrbské propagandy, do Černé Hory zanášené

⁴⁴⁸ Mihailo Vojvodić, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 119

⁴⁴⁹ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 352

⁴⁵⁰ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 168

⁴⁵¹ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvitku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 153

⁴⁵² Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 166

⁴⁵³ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 169

⁴⁵⁴ tj. klubaši (pozn. autora)

ze Srbska.⁴⁵⁵ Ze strany klubašů byl naopak odjezd černoorského knížete do rakousko-uherského hlavního města vykládán jako zrada Černé Hory a nepřátelský akt vůči Srbsku, které v té době bylo v celní válce s Rakousko-Uherskem. V tomto duchu psaly i srbské noviny v Bělehradě.⁴⁵⁶ Po návratu z Vídně se kníže vydal na cesty po jednotlivých oblastech Černé Hory. Při těchto návštěvách se projevila tradiční vojenská mentalita Černoorců a jejich stále silná oddanost knížeti Nikolovi, provázená demonstracemi. Docházelo k útokům na domovy, prodejny a dílny stoupehců Národní strany. Při návštěvě knížete v Nikšići došlo k druhé a definitivní demolici tiskárny Narodne misli.⁴⁵⁷ Dekretem z 9. června 1907 pak byla Národní skupština rozpuštěna a byly nařizeny volby do nové Skupštiny, jejíž svolání bylo stanoveno na 13. listopadu 1907.⁴⁵⁸ Na zasedání Národní strany, jehož se účastnili i někteří vůdci a členové černoorské univerzitní omladiny, rozhodli předáci strany, že se Národní strana nadcházejících voleb neúčastní.⁴⁶⁰ Přes uvedené rozhodnutí však k uklidnění situace nedošlo a v jednom okamžiku se dokonce zdálo, že se země nachází na prahu občanské války.⁴⁶¹

Z důvodu omezené platnosti Zákona, podle něhož se uskutečnily volby do Skupštiny v roce 1906, byl po schválení v Národní skupštině 18. ledna 1907 vydán nový Zákon o volbě národních poslanců. Nejvýznamnější změny, které tento zákon přinesl, se týkaly způsobu hlasování: poprvé se ve volební praxi Černé Hory počítalo s tajným hlasováním a do volebního procesu byly zavedeny seznamy kandidátů. Tyto seznamy mohli jako navrhovatelé podepsat jen ti, kteří byli zapsáni na seznam voličů kapetanije či města, které tvořilo volební obvod, přičemž se mohli podepsat jen na jeden seznam kandidátů. Dalšími ustanoveními (čl. 26 - 31) byl upraven proces sestavení seznamu kandidátů, proces jejich kontroly a soudního ověření.

⁴⁵⁵ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 89

⁴⁵⁶ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 353

⁴⁵⁷ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 90

⁴⁵⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 245

⁴⁵⁹ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311

⁴⁶⁰ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 227

⁴⁶¹ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 90

Na volebním místě měl mít každý seznam kandidátů urnu a u ní mělo být zajištěno místo pro reprezentanta seznamu nebo jeho zástupce. Samotné hlasování probíhalo tak, že volič po prověření totožnosti a zápisu do seznamu voličů dostal kuličku, kterou si vložil do pravé dlaně. Se zavřenou dlaní přicházel po řadě ke každé urně a vložil do ní ruku. Kuličku pak pustil do té urny, na které byl seznam kandidátů, pro které si přál hlasovat. V textu zákona byl detailně upraven i způsob ukončení hlasování, vyhotovení seznamu voličů, vyhlášení voleb atd.

Nový Zákon o volbě národních poslanců se velmi přiblížil volebním standardům demokratických států, volební praxe však byla odlišná a značně se těmto standardům vzdalovala. Některé seznamy kandidujících klubašů, kteří rozhodnutí vedení Národní strany nepřijali a rozhodli se voleb zúčastnit, byly odstraněny, popřípadě byly z volebních místností odstraněny jejich volební urny. V některých volebních místnostech byli přítomni ozbrojení lidé, což Zákon zakazoval. V některých kapetanijích se hlasovalo veřejně. Kvůli nátlaku úřadů neměli pravaši na 49 ze 62 volebních místech protikandidáty.⁴⁶² Nově zvolená Skupština, kterou tvořili výhradně pravaši, byla složena z výrazně menšího počtu vzdělaných osob, než tomu bylo ve Skupštině předcházející.⁴⁶³

9. Bombové spiknutí

I když černohorská univerzitní omladina Národní stranu silně podporovala, nemohla se s ní dohodnout na společných metodách boje proti knížeti Nikolovi a Tomanovičově vládě.⁴⁶⁴

Omladinské hnutí, respektive jedna jeho část, působící nejen v Srbsku, v kterém dominovalo na počátku 20. století politické smýšlení mladého docenta Bělehradské univerzity Jovana Skerliće, byla obhájcem hlubokých demokratických změn v balkánských zemích, ale bez násilí. V té době byl politickým idolem nejen srbské, ale také černohorské omladiny Tomáš Garrigue Masaryk. Nad touto mírovou a demokratickou cestou však nakonec zvítězila cesta násilí, jíž se vydala i část černohorské omladiny.⁴⁶⁵ Její vůdci, čerstvě

⁴⁶² Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 311 - 314

⁴⁶³ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 173

⁴⁶⁴ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 355

⁴⁶⁵ Miodir Dašić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 22 a 23

diplomovaní právníci Marko Daković a Lazar Damjanović, inspirováni ruskými narodniky (pozdějšími esery), se rozhodli použít teroristické metody boje i v Černé Hoře. Pro tuto myšlenku se snažili získat i klubaše, ti se však na takovém způsob boje odmítli podílet.⁴⁶⁶ Obstarání zbraní mělo spojitost s volbami v roce 1907. Omladina se údajně domnívala, že před těmito volbami dojde k likvidaci předáků Národní strany.⁴⁶⁷ S využitím kontaktů sahajících až do srbských vládních kruhů se omladině podařilo obstarat 16 bomb⁴⁶⁸, které údajně měly likvidaci vedoucích klubašů zabránit. Bomby, pocházející z Vojenském podniku v Kragujevac⁴⁶⁹, byly dopraveny do Kotoru, kde čekaly na své použití v Černé Hoře.⁴⁷⁰ Volby do Národní skupštiny však proběhly v poklidu.⁴⁷¹ Omladinci, kterým se poté doneslo, že je spiknutí prozrazeno, rozhodli, že se na čas rozejdou a v Kotoru zůstane pouze jeden z nich, Stevan Rajković, aby bomby pohlídal.⁴⁷² Ten však z obav, že je sledován policií,⁴⁷³ nakonec sám bomby přepravil do Cetinje a předal ministru vnitra.⁴⁷⁴

Poté, co zvlášť jmenovaná vyšetřovací komise, kterou vedl diplomovaný právník Stevo Lopičić,⁴⁷⁵ skončila s vyšetřováním, byl vyšetřovací spis a obžaloba předána nově vytvořenému „Knížecímu soudu pro souzení anarchistických zločinů“⁴⁷⁶. Tento soud vznikl na základě „Zákona o zřízení soudu pro souzení anarchistických zločinů“ z 10. prosince 1907, který byl Národní skupštinou přijat na vládní návrh v souladu s čl. 148 Ústavy.⁴⁷⁷ V čl. 1 uvedeného zákona bylo stanoveno, že zákon byl vyhlášen v souvislosti s anarchistickými činy proti panovnickému rodu a stávajícím poměrům v Černé Hoře, které byly odhaleny 5. listopadu 1907, protože měl být zřízen soud pro souzení tohoto a podobných

⁴⁶⁶ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 355

⁴⁶⁷ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 175

⁴⁶⁸ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 357

⁴⁶⁹ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 258

⁴⁷⁰ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 357

⁴⁷¹ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 176

⁴⁷² Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 357

⁴⁷³ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 258

⁴⁷⁴ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 313

⁴⁷⁵ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvjetku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 299

⁴⁷⁶ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 358

⁴⁷⁷ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 192

zločinů. Dále bylo v Zákonu uvedeno, že se měl soud skládat z předsedy a členů Velkého soudu, předsedy a členů Státní rady a předsedů oblastních soudů nebo jejich zástupců.⁴⁷⁸ V čl. 6 Zákona bylo výslovně stanoveno, že tento soud má soudit podle Zákona o soudním řízení v trestných činech a podle Trestního zákona, podle kterých soudily i soudy jmenované v Ústavě.⁴⁷⁹ Proti rozsudkům a rozhodnutím soudu nebylo přípustné odvolání. Soudní proces byl veřejný. Předsedou tohoto soudu byl Labud Gojnić.⁴⁸⁰ Na základě výpovědi Stevana Rajkoviće, který před vyšetřovací komisí prohlásil, že se kromě omladiny na spiknutí účastnilo i několik významných přívrženců Národní strany, nařídily vyšetřující orgány zatýkání podezřelých klubašů.⁴⁸¹ Oblastní správa Katunsko-riječské oblasti v Cetinji, která vyšetřování vedla, obžalovala ze spiknutí „proti životům Knížete Panovnika a členů jeho rodiny, proti členům knížecí vlády a stávajícím poměrům v Černé Hoře vůbec“⁴⁸² 11 účastníků, 17 pomocníků a 70 osob, u kterých bylo podezření, že byli ve spiknutí nepřímo zapojeni.⁴⁸³ Celkově bylo nakonec obžalováno 132 osob.⁴⁸⁴

Současně s vyšetřováním začaly vládní listy ostře napadat srbskou vládu a obviňovat ji, že toto bombové spiknutí bylo organizováno s jejím vědomím a pomocí. Následná polemika mezi černohorskými a bělehradskými novinami byla vedena s takovou razancí a vzájemné obžaloby jedné i druhé vlády dosáhly takových rozměrů, že nakonec došlo k přerušení černohorsko-srbských vztahů.⁴⁸⁵

Po šesti měsících obtížného dokazování soud v rozsudku zveřejněném 27. června 1908⁴⁸⁶ konstatoval, že existovalo spiknutí proti panovnickému domu⁴⁸⁷ a zřízení, za které byl většině odsouzených udělen trest odnětí svobody v trvání od 2

⁴⁷⁸ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 189

⁴⁷⁹ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 192

⁴⁸⁰ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 190; Labud Gojnić byl dřívějším ministrem vnitra (Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 114)

⁴⁸¹ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 358

⁴⁸² Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 359

⁴⁸³ Živko M. Andrijašević, *Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 258

⁴⁸⁴ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 360

⁴⁸⁵ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 358

⁴⁸⁶ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 417

⁴⁸⁷ Živko M. Andrijašević, *Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 258 a 259

do 20 let.⁴⁸⁸ U šestice odsouzených byly vyneseny tresty smrti, které byly později pozměněny.⁴⁸⁹

10. Kolašinský proces

Po dobu krize, vyvolané anexí Bosny a Hercegoviny na podzim roku 1908, se politický boj v Černé Hoře ztišil a celý národ se před nebezpečím hrozcím ze strany Rakousko-Uherska sjednotil.⁴⁹⁰ Omladina a stoupenci Národní strany douřali, že v nastalé situaci dojde k omilostnění odsouzených jejich členů. K naplnění jejich očekávání však v průběhu aneckní krize nedošlo, a proto se rozhodli, že k osvobození vězňů použijí násilných prostředků. Za tímto účelem měla být vytvořena tajná organizace, která měla, po dosažení dostatečného počtu členů a určitého stupně uspořádání, provést povstání. V čele této organizace stanul major Nikola Mitrović⁴⁹¹, který byl také pověřen vyhotovením jejího statutu. Inspiraci při plnění tohoto úkolu našel tento absolvent italské vojenské školy⁴⁹² ve statutu tajné italské revoluční společnosti Karbonářů z počátku 19. století. „Prozatimní statut národní organizace pro boj za občanské svobody a rovnoprávnost“⁴⁹³, který byl 14. prosince 1909 přijat devíti členy organizace, počítal s vytvořením Zemského ústředního výboru, šesti místních podvýborů (v každém městě, ve kterém bylo sídlo oblasti) a takovým počet podvýborů, kolik bylo volebních míst.⁴⁹⁴ Cílem této organizace bylo především „oddělit knížete od kamarily a zbavit jej možnosti použít prostředků, kterými v zemi činí zlo a teror“.⁴⁹⁵ Za reálné se považovalo, že organizace bude schopna provést vytyčený úkol do 23. července 1910. Zemský ústřední výbor, sestávající z devíti organizátorů, kteří schválili statut, byl velmi aktivní a během několika měsíců se

⁴⁸⁸ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno-Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 196

⁴⁸⁹ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 259

⁴⁹⁰ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 367

⁴⁹¹ Jovan Đonović, *Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910*, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 246 a 247

⁴⁹² Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvjetku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 474

⁴⁹³ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 259

⁴⁹⁴ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori*, Kulturno-Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 199

⁴⁹⁵ Nikola P. Škerović, *Crna Gora na osvjetku XX vijeka*, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 476

stalo členy organizace mnoho osob⁴⁹⁶. S narůstajícím počtem členů organizace však bylo stále těžší udržet její činnost v tajnosti. K prozrazení organizace došlo 5. září 1909 na území obývaném kmenem Vasojević⁴⁹⁷ a při následném policejním vyšetřování bylo odhaleno více než 150 jejích členů.⁴⁹⁸ V Kolašinu byl vytvořen Velký vojenský soud složený z 11 členů⁴⁹⁹. Zatímco většina soudu byla obsazena mladými a vzdělanými důstojníky, jeho předsedou se stal starý a negramotný Mihailo Vučinić. Ani jeden ze soudců údajně nebyl právníkem. Po tajném soudním procesu, kdy obžalovaní neměli obhájce, soud vynesl 25. listopadu 1909⁵⁰⁰ přísné tresty: 11 spiklenců bylo odsouzeno k trestu smrti, 9 k doživotním trestům a 10 k víceletým trestům odnětí svobody.⁵⁰¹

11. Prohlášení království

Vztahy mezi Srbskem a Černou Horou, vyostřené bombovým spiknutím, kolašinským procesem a s nimi spojeným vzájemným obviňováním prostřednictvím novin, do značné míry otupila anekční krize, která se odehrála na přelomu let 1908 - 1909. Kníže Nikola se však ani poté nepřestával obávat údajných Bělehradských intrik. Ve snaze pozvednout mezinárodní prestiž své osoby a zastavit krizi v Černé Hoře⁵⁰², se v roce 1910 rozhodl prohlásit králem a svou zemi královstvím. Myšlenku realizoval na slavnostním zasedání Národní skupštiny v Cetinji dne 15. srpna 1910 při příležitosti 50. výročí svého nástupu na černohorský trůn.⁵⁰³ Návrh, aby byl kníže Nikola prohlášen králem a Černá Hora

⁴⁹⁶ Podle pozdějšího vyšetřování téměř 1000. ⁴⁹⁶ (Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 259)

⁴⁹⁷ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 189 a 199

⁴⁹⁸ Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 259

⁴⁹⁹ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 200

⁵⁰⁰ Jovan Đonović, Ustavne i političke borbe u Crnoj Gori 1905 - 1910, Izdavačka knjižara Koste J. Mihailovića, Beograd, 1939, str. 250 a 251

⁵⁰¹ Luka M. Vukčević, Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996, str. 200

⁵⁰² Černá Hora se nadále nacházela v těžké hospodářské situaci. Obchodní bilance byla stále negativní. Od roku 1905 do roku 1910 převyšovala hodnota dovezeného zboží téměř trojnásobně hodnotu zboží vyvezeného. Černohorci odcházeli do zahraničí (hlavně do Spojených států amerických a Srbska) po tisících. Jen v Americe bylo v předvečer období válek (1912 - 1914) téměř 20 000 černohorských státních příslušníků, tedy kolem 10% obyvatelstva Černé Hory. (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 262)

⁵⁰³ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 294

královstvím, byl formálně předložen Černohorské národní skupštině⁵⁰⁴, a to na samý den jubilea. Předseda Skupštiny mu řekl, že on sám jen navrhuje knížeti, aby vrátil své zemi status, který kdysi měla⁵⁰⁵. Žádost „národního zastupitelstva“ kníže Nikola přijal s tím, že tak činí proto, že si je vědom slavné úlohy, kterou měla Černá Hora v historii srbského národa, ale i velikosti vnitřního přerodu a pokroku, kterého dosáhla v čase míru. Ve zvláštní proklamaci kníže Nikola národu sdělil, že mu Skupština předložila návrh obnovy „našeho starého království“, a že on tento návrh přijímá a prohlašuje Černou Horu královstvím a sebe dědičným králem. Stejného dne pak Skupština přijala Zákon o prohlášení Černé Hory Královstvím.⁵⁰⁶

12. Nové volby do Národní skupštiny a demise vlády

Lazara Tomanoviće

V únoru 1910 byl vyhlášen Zákon o změnách a doplňcích Zákona o volbách národních poslanců z 18. ledna 1907. Tímto zákonem byla zrušena ustanovení o tajném hlasování a seznam kandidátů a schálen způsob hlasování, který upravoval volební zákon z roku 1906. Hlasovat se tedy mělo opět tak, že voliči, kteří uměli psát, napsali vedle svého jména jméno kandidáta, pro kterého hlasovali, a pokud byli negramotní, učinil to za ně písař volebního výboru. Tento zákon zůstal v platnosti až do konce samostatnosti státu Černé Hory. Ve volbách do Národní skupštiny, které se podle tohoto zákona uskutečnily 27. září 1911⁵⁰⁷, byl zvolen větší počet poslanců, kteří byli stoupenci či sympatizanty Národní strany.⁵⁰⁸

Od anekční krize Rusko usilovně trvalo na tom, aby se na Balkánském poloostrově vytvořil svaz balkánských států, jehož prvotním cílem měl být společný a jednotný postup v obraně před „nežádoucími velmocemi“ a vyřešení

⁵⁰⁴ Takto byla nazývána ve Stenografických záznamech ze schůzí Skupštiny. (Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 245)

⁵⁰⁵ Skutečnost, že Duklja byla královstvím byla poprvé doložena dopisem z roku 1078, ve kterém se papež obracel na Michala Vojislavljeviće jako na „slovanského krále“ (Sclavorum Regi). (Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 14)

⁵⁰⁶ Živko M. Andrijašević, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 263

⁵⁰⁷ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 245

⁵⁰⁸ Radoslav Raspopović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 314

vztahů těchto států s Tureckem. Popud k vytvoření koalice balkánských států dala zejména italsko - turecká válka v roce 1911, která ukázala slabost osmanské velmoci.⁵⁰⁹ Po této události vznikl vzájemnými smlouvami mezi Černou Horou, Srbskem, Bulharskem a Řeckem svaz balkánských států, jehož cílem bylo osvobodit Balkán od Turků.⁵¹⁰

Již anexe Bosny a Hercegoviny a korunovace knížete Nikoly za Černohorského Krále téměř zcela vytlačily politické rozepře a zápasy mezi oběma politickými stranami v Černé Hoře (klubašema a pravašema).⁵¹¹ Očekávané válečné události měly za následek, že 19. června 1912 vláda Lazara Tomanoviće podala demisi.⁵¹² Všichni se nyní ocitli ve stejném postavení a před stejným úkolem - bránit domovinu.⁵¹³ V následujícím období příprav válečných příprav a v průběhu balkánských válek, tedy zhruba od poloviny roku 1912 do konce roku 1913, přestala Národní skupština fakticky vykonávat svou činnost.⁵¹⁴

13. Vláda Mitara Martinoviće

Sestavením nové vlády pověřil kníže Nikola generála Mitara Martinoviće. Vláda pod jeho předsednictvím byla jmenována 19. června 1912.⁵¹⁵ V souladu se smlouvou, kterou uzavřela Černá Hora se Srbskem, vyhlásil Král Nikola 8. října 1912 válku Turecku, čímž byla zahájena První balkánská válka. Východní oddíl černohorské armády v čele s brigádýrem Jankem Vukotičem⁵¹⁶, vedl v průběhu října a listopadu úspěšné boje s Turky na hranici směrem k Sandžaku a Metochií.⁵¹⁷ Hlavní černohorské síly se připravovaly k útoku na Skadar⁵¹⁸. Ten se přímořskému oddílu vedenému brigádýrem Mitrem Martinovičem za obrovských

⁵⁰⁹ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 384 a 385

⁵¹⁰ Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 273

⁵¹¹ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 188

⁵¹² Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 385

⁵¹³ Ljiljana Jokić, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 188

⁵¹⁴ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 246

⁵¹⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu*, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 279

⁵¹⁶ Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 273 a 274

⁵¹⁷ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 385 a 386

⁵¹⁸ Město Skadar, v 11. století hlavní město Zety, představoval pro Černou Horu existenční otázku. Jeho dobytím by získala kontrolu nad Skadarským jezerem, což by jí umožnilo jeho vysušování a tím i získání velkých ploch úrodné země. Kromě toho by kontrolou nad řekou Bojanou, odvádějící vodu ze Skadarského jezera do Jaderského moře, Černá Hora získala přirozený přístup k moři. (Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 274)

ztrát nakonec podařilo dobýt. Následovala tvrdá diplomatická jednání v nichž Rakousko - Uhersko vyhrožovalo válkou, pokud Černá Hora Skadar neopustí. O stažení černoehorských vojsk z tohoto města žádaly i státy Rusko a Srbsko, které se obávaly ozbrojeného konfliktu. Král Nikola ve snaze najít východisko svolal Korunní poradu, již se účastnili mimo jiné i Janko Vukotić a Mitar Martinović. Zatímco se Král Nikola přikláněl k opuštění Skadaru, Martinovićova vláda a ostatní účastníci Korunní porady byli proti. Černá Hora, která neměla podporu jediné velmoci, se ocitávala pod stále větším tlakem. Nakonec, navzdory nesouhlasu Korunní rady, král Nikola rozhodl, že černoehorská armáda Skadar opustí. V důsledku tohoto rozhodnutí podala 8. května 1913⁵¹⁹ vláda Mitra Martinoviće demisi.⁵²⁰

14. Vláda Janka Vukotiće

Král Nikola udělil po konzultacích mandát k sestavení nové vlády generálu Janku Vukotićovi, bývalému ministru obrany ve vládě Lazara Mijuškoviće⁵²¹, který dosáhl velkých úspěchů při bojích proti Turkům v Sandžaku a Metochii. Jako předseda vlády měl Vukotić ztlumit nespokojenost, která v národu zavládla kvůli vysokému počtu obětí ve válce, zejména pak v bojích v okolí Skadaru. Vukotićovi se podařilo v květnu 1913 sestavit vládu, ve které byli rovným dílem zastoupeni klubaši i pravaši. V květnu 1913 začala jednání balkánských spojenců s Tureckem.⁵²² Mírová jednání vyvrcholila v květnu 1913, kdy byla v Londýně podepsána mírová smlouva. Brzy vypukla Druhá balkánská válka, které se Černá Hora účastnila na straně Srbska proti Bulharsku. Definitivní tečku za oběma balkánskými válkami představoval bukurešťský mír. Území Černé Hory se po těchto válkách významně rozšířilo.⁵²³

Černá Hora v Balkánských válkách zvětšila své státní území o 4 958 km². Oproti stavu po Berlínském kongresu se tedy její rozloha zvětšila o téměř 50 %.⁵²⁴ K velkým územním ziskům došlo především na severu země, kde byla k Černé

⁵¹⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 279

⁵²⁰ Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 388 a 389

⁵²¹ Nikola P. Škerović, Crna Gora na osvítku XX vijeka, Naučno delo, Beograd, 1964, str. 87

⁵²² Jagoš Jovanović, Istorija Crne Gore, CID, Podgorica, 1998, str. 389

⁵²³ Ladislav Hladký, Dějiny jihoslovanských zemí, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 295

⁵²⁴ Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 277

Hoře připojena jižní polovina Novopazarského sandžaku (zde také vznikla společná hranice Černé Hory a Srbska) a oblast Metochie s historickým městem Peć.⁵²⁵ 4. prosince 1913 zveřejnil kníže Nikola Proklamaci o anexi těchto krajů. Nově osvobozené kraje se tak formálně staly součástí černohorského státu a jejich obyvatelé se stali černohorskými občany.⁵²⁶ Konfesní a národnostní složení obyvatelstva na tomto území bylo relativně nepříznivé, neboť zde žilo jen kolem ¼ pravoslavných obyvatel, kteří pocítovali černohorskou armádu jako osvoboditelskou a ve kterých mohl černohorský stát hledat oporu.

V situaci, kdy Černá Hora neměla dostatek demografického a materiálního potenciálu, byly posty v úřadech a armádě v nově osvobozených krajích obsazovány převážně domorodým pravoslavným obyvatelstvem. Začínalo docházet k drancování a násilí na muslimském obyvatelstvu, což bylo zpočátku černohorskými veliteli potlačováno, ale později za plné podpory místních úřadů nabylo širokého rozsahu. Objevovaly se případy násilného pokřtívání katolíků a muslimů, které v prvních měsících roku 1913 dosáhlo masových rozměrů. Takovéto úkazy narušily představu o Černé Hoře jako nábožensky nejtolerantnějším státu na Balkáně, jímž také skutečně od roku 1878 do roku 1912 byla. Místní orgány, obsazené především nedávnými bezprávnými křesťanskými poddanými osmanské říše - tzv. rajou⁵²⁷, představovaly Cetinji násilné pokřtívání muslimů jako „dobrovolný návrat k praotcovské víře“ a sami pravoslavní obyvatelé viděli v nově nastalé situaci šanci k pomstě „odvěkým tyranům“. Zatímco násilné pokřtívání katolíků bylo zastaveno po intervenci Rakouska - Uherska, teror nad muslimským obyvatelstvem se podařilo potlačit až díky činnosti státních komisí zřízených v Cetinji. Zprávy těchto komisí svědčí o rozměrech zločinů a násilí tohoto druhu. Násilné pokřtívání přestalo až po zveřejnění Proklamace krále Nikoly o svobodném návratu ke své víře v květnu 1913 a po otevření mešit, kdy se největší počet pokřtěných muslimů vrátil k islámu. Vystěhovávaní muslimského obyvatelstva, ke kterému všechny negativní jevy přispívaly, však pokračovalo nadále. Zároveň s tím docházelo k osídlování

⁵²⁵ Ladislav Hladký, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 295

⁵²⁶ Celkově se jednalo o zhruba 224 tis. obyvatel, z nichž bylo 50 - 60 tis. pravoslavných, okolo 160 tis. tvořilo muslimové a několik tisíc se hlásilo ke katolíkům. V Černé Hoře tak žilo po Balkánských válkách žilo na území 14 443 km² kolem 350 tis. obyvatel. (Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 278 a 280)

⁵²⁷ Miroslav Šesták, Miroslav Tejchman, Lubomira Havlíková, Ladislav Hladký, Jan Pelikán, *Dějiny jihoslovanských zemí*, Nakladatelství lidové noviny, Praha 1998, str. 655

opuštěných statků chudými rodinami ze staré Černé Hory, jakož i domorodým pravoslavným obyvatelstvem.

Na posledních parlamentních volbách v Království Černá Hora, uskutečněných 11. ledna 1914, byli poslanci voleni jen v rámci hranic Černé Hory do roku 1912, tedy nikoli také v krajích osvobozených v balkánských válkách, které byly k Černé Hoře připojeny prohlášením krále Nikoly a na základě mírové smlouvy podepsané v Londýně.⁵²⁸ Výsledek těchto voleb, které proběhly zcela svobodně⁵²⁹, byl takový, že Národní strana a kandidáti, kteří stáli v opozici proti knížeti Nikolovi a pravašům, získali většinu. K poslancům, tvořícím v Národní skupštině většinu, patřilo i několik příslušníků omladiny.⁵³⁰

Vláda Janka Vukotiče se v Národní skupštině spoléhala na blok poslanců poslanců, který tvořili klubaši, pravaši a omladinští poslanci. Blok měl v Národní skupštině drtivou většinu, kolem padesáti poslanců, kteří zcela disciplinovaně hlasovali pro všechny návrhy, které vláda Skupštině předložila.⁵³¹

Prvními zákony bylo nutno reagovat na problémy, které přineslo poválečné období. Po vyhlášení Zákona o osídlování nově osvobozených krajin Černé Hory z února 1914 a zřízení Hlavního výboru pro osídlování dostala kolonizace nově osvobozených území organizovanou a plánovanou formu.⁵³² Hlavní výbor se sídlem v Cetinji vytvořil ve všech oblastech Černé Hory místní výbory, které měly za povinnost přijímat žádosti a stížnosti ohledně osídlování a posílat je Hlavnímu výboru se svými připomínkami.

Vláda zvláštním opatřením rozdělila nově osvobozené kraje na čtyři oblasti, v jejichž čele stál oblastní správce. Každá oblast se dělila na deset kapetanijí a každá kapetanije na pět obecních správ. Předseda obce byl jmenován dekretem a byl úředníkem ministerstva vnitra.

V období vlády generála Vukotiče byl dále přijat Zákon o pomoci válečným invalidům a jejich rodinám a služební zákon, na základě kterého byla úředníkům přiznána trvalost a „nedotknutelnost úřednických práv“. Podle čl. 49 tohoto zákona nemohl být úředník propuštěn ze služby a měl právo na důchod po

⁵²⁸ Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 277 až 280

⁵²⁹ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 392

⁵³⁰ Radoslav Raspopović, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori* Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 315

⁵³¹ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 392

⁵³² Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 279

40 letech ve službě, profesori a učitelé získali právo na plný důchod po 32 letech ve službě.⁵³³

15. Vytváření unie mezi Černou Horou a Srbskem

Jisté tendence ke sblížování obou zemí v historii Černé Hory a Srbska bylo možno zaznamenat již v období před přípravami na balkánské války. V tomto ohledu je asi nejznámější výše popsaná smlouva mezi knížetem Nikolou a knížetem Michalem z roku 1866. Tato smlouva však díky špatným srbsko-černo-horským vztahům nenašla nikdy své uplatnění.⁵³⁴ Jak již bylo popsáno, ani pozdější vztahy mezi oběma zeměmi nebyly zrovna ideální.

Spojenectví v balkánských válkách, povzbuzení z úspěchů, které přinesly a také vytvoření společné hranice připravili půdu pro další sblížování Černé Hory a Srbska. Vláda generála Janka Vukotiče si vytkla za cíl navázat se Srbskem co nejbližší vztahy. Sám král Nikola ve své trůnní řeči u příležitosti zahájení zasedání Skupštiny veřejně vyjádřil potřebu sblížování Černé Hory a Srbska, které mělo vyvrcholit unií mezi těmito dvěma státy. Na takovém vývoji mělo zájem i Rusko, které na krále v tomto směru vytvářelo nátlak.⁵³⁵

Již na podzim 1913 byl do Bělehradu vyslán Lazar Mijušković, aby mimo jiné konzultoval se srbskými oficiálními činiteli způsob, jakým mělo být sblížení Srbska a Černé Hory provedeno. O těchto otázkách hovořil i se srbským premiérem Nikolou Pašićem. Na jaře 1914 král Nikola navrhl srbskému králi Petrovi vytvořit vojenskou, diplomatickou a finanční unii.⁵³⁶ Srbský král a vláda tento návrh v zásadě přijali, avšak další jednání se odvíjela jen velmi pomalu a nakonec došlo v důsledku války k jejich úplnému přerušení.⁵³⁷

Poslední, mimořádné zasedání Národní skupštiny se uskutečnilo 1. srpna 1914. Na něm byla přijata rezoluce, kterou byly „schváleny dřívější opatření Krále a vlády a bylo jednohlasně požádáno, aby Černá Hora na straně Srbska vstoupila do války proti Rakousku - Uhersku“, což se také 6. srpna 1914 stalo. S ukončením

⁵³³ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 393 a 394

⁵³⁴ Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 303

⁵³⁵ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 394

⁵³⁶ Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore - Podgorica, Podgorica 2006, str. 303

⁵³⁷ Jagoš Jovanović, *Istorija Crne Gore*, CID, Podgorica, 1998, str. 396

tohoto zasedání a vstupem Černé Hory do války ukončila Národní skupština svou činnost.⁵³⁸

16. Ohlédnutí za činností Národní skupštiny

Národní skupština vykonávala svou činnost od 1. listopadu 1906 do 1. srpna 1914,⁵³⁹ tedy 7 let a 9 měsíců. V rámci tohoto období fakticky nefungovala od počátku příprav na první balkánskou válku, tedy od poloviny roku 1912 do ukončení druhé balkánské války, koncem roku 1913.⁵⁴⁰ Všechny 76 zákonů, které Národní skupština v tomto období přijala, Kníže/Král stvrdil a vyhlásil, ačkoli se obsah většiny z nich do značné míry lišil od obsahu návrhů, které knížecí vláda předložila Skupštině.⁵⁴¹ Mezi těchto 76 zákonů, které Skupština schválila, patřily zákony o: volbě národních poslanců, státním rozpočtu, soudní moci, organizaci soudů, organizaci vojska, veřejných shromážděních a spolicích, základní škole, veřejných prodejkách nemovitostí, vyvlastnění, veřejných právních zástupců (advokátů), trestním řízení soudním, občanském řízení soudním, celních institucích a službě, pojišťovacích společnostech, náboženských společnostech, Obchodní a směnečný zákon, Celní zákon, zákony o několika koncesích zahraničním investorům a mnoho jiných významných zákonů. Obecným majetkovým zákoníkem a vydáním souhrnu těchto zákonů byl završen proces vytvoření právního řádu černohorského státu.⁵⁴²

Každým rokem Skupština projednávala a schvalovala rozpočet, kromě rozpočtu na rok 1907, v důsledku rozpuštění Skupštiny a na rok 1913, kdy v průběhu války Skupština nezasedala.⁵⁴³

Z celkově patnácti mezinárodních smluv, uzavřených od roku 1906 do roku 1914, ratifikovala Národní skupština třináct. Jednalo se hlavně o obchodní

⁵³⁸ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 245

⁵³⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 245

⁵⁴⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 246

⁵⁴¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 250

⁵⁴² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 247

⁵⁴³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 253

smlouvy nebo koncese na exploataci nějakého přírodního bohatství, případně smlouvy o stavbě nějakého energetického či dopravního objektu.⁵⁴⁴

⁵⁴⁴ Branislav Marović, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijски korijeni i razvoj, Istorijски institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 286

VI. Otázka parlamentarismu

Černá Hora se 19. prosince 1905 stala monarchií ústavní. Otázkou však zůstává, zda-li se stala také monarchií parlamentní. Již od vyhlášení Ústavy se objevují na tuto otázku protikladné odpovědi. Od roku 1918 převládly názory, že Knížectví Černá Hora parlamentní monarchií nebylo.⁵⁴⁵ V poslední době se však objevují studie, které tyto závěry zpochybňují.⁵⁴⁶

Odpověď na otázku, zda v Černé Hoře po vyhlášení Ústavy existoval parlamentarismus, nalezneme ve studiu ustanovení Ústavy upravujících vzájemné vztahy Knížete a Skupštiny, jakož i těch, které upravují odpovědnost ministrů respektive Vlády vůči Skupštině a Knížeti.⁵⁴⁷

Jedním ze základních rysů parlamentního systému je odpovědnost vlády vůči parlamentu. Ústava pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 sice stanovila, že ministři jsou za činy, které v úřadu vykonali, odpovědni Knížeti Panovníku a Národní skupštině (čl. 108 Ústavy), tato odpovědnost však byla pouze trestní. Ministerská rada stála bezprostředně pod Knížetem Panovníkem (čl. 105 Ústavy). On měl pravomoc jmenovat a odvolávat ministry (čl. 104 Ústavy). Vůči němu tedy měla vláda i ministři politickou odpovědnost, která mohla vyústit i v jejich odvolání. Podíváme-li se na politickou odpovědnost ministrů i vlády vůči parlamentu, zjistíme, že Národní skupština sice měla právo hlasovat o důvěře vládě a požadovat její demisi, avšak bez právní závaznosti. V nemožnosti Národní skupštiny vyslovit vládě nedůvěru s patřičnými právními následky někteří odborníci spatřují absenci politické odpovědnosti vlády a ministrů vůči parlamentu. Na základě této konstrukce pak vyvozují, že Knížectví Černá Hora byla sice podle Ústavy z roku 1905 monarchií ústavní, avšak nikoli také parlamentní.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ např. Ferdo Čulinović, *Državnoravna historija jugoslavenskih zemalja IX. i XX. vijeka, druga knjiga, Srbija - Crna Gora - Makedonija, Jugoslavija 1918. - 1945.*, Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 118

⁵⁴⁶ např. Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 196

⁵⁴⁷ Olga Popović - Obradović, *Parlamentarizam u Srbiji od 1903. do 1914. godine, Javno preduzeće Službeni list SRJ, Beograd, 1998*, str. 121

⁵⁴⁸ Luka M. Vukčević, *Nikoljdanski ustav 1905 i počeci ustavnog života u Crnoj Gori, Kulturno- Prosvjetna zajednica Podgorica, Podgorica, 1996*, str. 117

V odborné literatuře však nalezneme i názory opačné. Podle nich nelze z toho, že v Ústavě chybí právo Národní skupštiny vybírat ministry či vyslovit vládě nedůvěru spojenou s právními následky, usuzovat na úplnou neexistenci politické odpovědnosti vlády a ministrů vůči parlamentu. Nepopírají, že právo Národní skupštiny požadovat demisi vlády s patřičnými právními následky je samozřejmě nejúčinnějším nástrojem, avšak současně dodávají, že politická odpovědnost vlády vůči Národní skupštině je složena z celé řady nástrojů a institutů, mezi něž nejčastěji patří: poslanecké dotazy; interpelace; vyhlášení nedůvěry, kterou parlament vytváří silný politický a morální tlak na monarchu, aby vyměnil vládu; parlamentní rozpravy o návrzích zákonů, rozpočtu a jiných návrhů, které vláda předkládá parlamentu, ve kterých parlament provádí i prověrku správnosti a účelnosti činnosti vlády. V neposlední řadě parlament hodnotí kvalitu činnosti vlády také cestou schválení či zamítnutí vládních návrhů zákonů.

Pro existenci parlamentního systému ústavních monarchií v jeho variantách, které následují německý typ monarchické formy státu, který je rozdílný od anglického typu, není podmínkou, že ministři a vláda odpovídají jen parlamentu. Podmínkou je to, zda existuje nějaká forma jejich politické odpovědnosti parlamentu. Historie ústavnosti svědčí o tom, že v 19. a v prvních desetiletích 20. století byl v monarchiích, které svými prvními ústavami změnily svou formu státu z monarchie absolutní na monarchii ústavní, zřízen model parlamentního systému, který byl charakterizován odpovědností ministrů a vlády jak monarchovi, tak parlamentu. Konkrétně tento model vypadal tak, že monarcha jmenoval a odvolával ministry a vládu, kteří tak byli vůči monarchovi odpovědní. Zároveň byli ministři prostřednictvím určitých nástrojů a institutů povinni skládat účty také parlamentu, což tvoří část obsahu odpovědnosti ministrů a vlády. Model, kterému byla vlastní uvedená konstrukce politické odpovědnosti, je v teorii znám jako „duální model“ parlamentního systému.

Taková forma parlamentního systému byla zřízena právě Ústavou pro Knížectví Černou Horu z roku 1905, v jejímž čl. 108 bylo výslovně uvedeno: „Ministři jsou odpovědní Knížeti Panovníku i Národní skupštině za své činy, vykonané v úřadě.“ V čl. 86 a 85 Ústavy bylo předepsáno, že „Skupština má právo sama vyzvat ministry ... k podání potřebného vysvětlení“, což „jsou

povinni učinit“, a že je „Vláda kdykoli povinna dát výborům na jejich požadavky potřebné vysvětlení“. ⁵⁴⁹

Jasnější obraz o tom, jak vypadal parlamentarismus v Černé Hoře po vydání Ústavy z roku 1905, nám poskytne nahlédnutí do praxe. V parlamentním životu Černé Hory od roku 1906 do roku 1914 byla odpovědnost ministrů a vlády, ve všech jejích personálních sestavách realizována nejen vůči Knížeti/Králi Panovníkovi, ale také vůči Skupštině. Každá vláda či jednotliví ministři pravidelně odpovídali, ačkoli ne vždy, ve lhůtě pěti dnů na četné dotazy a interpelace poslanců. Obsah těchto odpovědí byl ve Skupštině často předmětem kritických debat. Skupština odmítala schválit řadu vládních návrhů, a to formou pozměňovacích návrhů nebo je zamítla beze změn. Tím byla vyjadřována odpovědnost vlády a ministrů vůči Skupštině, i když jejich mandát a jeho trvání závisely na monarchovi. ⁵⁵⁰ Obsah 8 knih Stenografických záznamů s 6 232 stránkami a 76 zákonů, které Národní skupština schválila, jsou spolehlivými prameny, které dokazují, že Skupština vykonávala svou činnost samostatně, dle vědomí a svědomí jejích členů. Z původních dokumentů nevyplývá, že by bylo oprávněné tvrzení, že Skupština byla „pouze fraškou“, jak je uváděno v právně-historických pracích již sto let. ⁵⁵¹

Vztah Skupštiny a Knížete reprezentovaly také skutečnosti uvedené výše. Jak jsme viděli, skupštinská většina, nespokojená s činností Míjuškovičovy knížecí vlády, působila na Knížete takovou intenzitou, že ten tuto vládu rozpustil. Novou vládu, jejímž premiérem se stal Radulović, jmenoval Kníže na návrh skupštinské většiny a rovněž vytvoření následující Radovičovy vlády svěřil do rukou klubašů. Po demisi této vlády kníže Nikola vyzval hodnostáře Národní skupštiny k aktivní účasti na formování nové vlády. Na formování nové vlády se však nakonec Národní skupština, na základě rozhodnutí Klubu poslanců Národní strany, jehož členem byl i předseda Skupštiny, nepodílela.

Lze tedy konstatovat, že parlamentní praxe po vyhlášení Ústavy byla o mnoho bohatší než parlamentarismus podle Ústavy samotné. O faktické moci Národní skupštiny podává svědectví i Simo Popović, který ve svých Memoárech

⁵⁴⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 194 a 195

⁵⁵⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 195 a 196

⁵⁵¹ Mijat Šuković, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 62

konstatoval, že Národní skupština „činila vše to, o čem se domnívala, že je pro dobro národa, což však stále více vyvolávalo nedůvěru a nespokojenost Knížete“. „Duch, kterým Skupština žila, způsoboval Knížeti starosti“, ale kníže se sporům se Skupštinou vyhýbal.⁵⁵² Metropolita Mitrofan Popoviće ve svém dopisu z března 1907 informoval, že: „Skupština koná, schvaluje zákony, projednává různé otázky ... přezkoumává staré účty ... Vše staré je odsuzováno. To je smyšlení mladé inteligence.“⁵⁵³

Na dosažení této úrovně parlamentního systému v Černé Hoře mají zásluhu jeho tři klíčoví činitelé - Skupština, Kníže/Král Panovník a Ministerská rada/Vláda. Největší zásluhu na realizaci parlamentního systému v Černé Hoře patří Národní skupštině, ale zároveň je možno konstatovat, že Kníže/Král Nikola existenci parlamentního systému ve zkoumaném období nijak nebránil. Naopak panovník v praxi zcela přenechal výkon zákonodárné moci Skupštině. O tom, že panovník Skupštinu respektoval, svědčí skutečnost, že neodmítl stvrdit a vyhlásit žádný ze zákonů, které Skupština schválila.

Černohorská varianta parlamentního systému byla jistě variantou osobitou⁵⁵⁴, avšak parlamentarismus se nikde a nikdy nevyskytuje v čisté modelové formě.⁵⁵⁵ Mnohá řešení, obsažená v ústavách vydaných na počátku 20. století se odchylovala od principů parlamentního systému.⁵⁵⁶ Ústava Černé Hory z roku 1905 obsahovala omezení a snížení kompetencí Skupštiny ve prospěch vládců a výkonné moci i omezení v oblasti jmenování a odpovědnosti ministrů, která byla obdobná jako omezení v tehdy platné Ústavě Srbska. Na základě srovnání černohorského a srbského parlamentarismu lze konstatovat, že nejen ustanoveními Ústavy, ale ani v praxi parlamentarismus v Černé Hoře od roku 1906 do roku 1914 podstatně nezaostával za parlamentarismem v Srbsku ve stejném časovém období.⁵⁵⁷

⁵⁵² Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 96

⁵⁵³ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 485

⁵⁵⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 196

⁵⁵⁵ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 194

⁵⁵⁶ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 196

⁵⁵⁷ Mijat Šuković, Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 213 a 220

VII. Závěr

V této rigorózní práci jsem se snažil přiblížit počátky ústavnosti a parlamentarismu v Černé Hoře. Před samotným pojednáním o první Ústavě Černé Hory jsem se nejprve soustředil na faktory, které k omezení absolutní moci panovníka vedly. Ústřední roli v úsilí o omezení absolutní moci panovníka hraje obvykle lid se svým požadavkem o ústavu, spjatým s hnutím o nastolení ústavního režimu.⁵⁵⁸ Takováto hnutí byla charakteristická pro celé 19. století.⁵⁵⁹ Ohlédneme-li se však na vývoj v Černé Hoře, zjistíme, že až na nevýznamné „ústavní vření“ na počátku 80. let 19. století, hnutí usilující o nastolení ústavního režimu v tomto státě neexistovalo.

Tento stav se nezměnil ani na počátku 20. století. Kníže by zřejmě pokračoval v dalších reformách a Ústavu by nevydal, pokud by k tomu nebyl donucen souhrnem různých okolností, které se ukázaly být silnějšími než hrozba, že jejím vydáním bude nevyzrálá černohorská společnost v neklidném období vystavena mnohým nebezpečím. Jako vzdělaný člověk, velký znalec svého národa⁵⁶⁰ a zkušený vladař, který pozorně vnímal nejen události ve vyspělejších Srbsku, si jistě velmi dobře uvědomoval, jaká úskalí s sebou vydání Ústavy přinese, věděl však, že se přes nepříhodnou dobu stalo nutností. Nelze přitom říci, že by rozhodnutí knížete Nikoly vydat Ústavu bylo výsledkem působení jediného faktoru. Mezi činitele, které vedly k vydání Ústavy, zejména patřily: značná chudoba, která v Černé Hoře vládla; ztráta prvenství Černé Hory v osvobozeneckém hnutí; ztráta dlouhotrvající exkluzivní podpory a štědré materiální pomoci Ruska; absence ústavy, která měla za následek, že evropské státy nepovažovaly Černou Horu za moderní stát, což mělo četné negativní následky na její hospodářský, politický a celkový rozvoj a mezinárodní postavení; špatné až nepřátelské vztahy se Srbskem, otevřená a intenzivní nepřátelská činnost většiny srbského tisku vůči státní politice Černé Hory a obrat koncepce černohorské státní otázky, v níž se cílem černohorské státní politiky stala samotná

⁵⁵⁸ Václav Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda, 1. díl, Obecná státověda, Linde Praha a.s., Praha, 1998, str. 161

⁵⁵⁹ Václav Pavlíček a kolektiv, Ústavní právo a státověda, 1. díl, Obecná státověda, Linde Praha a.s., Praha, 1998, str. 173

⁵⁶⁰ Jovan Čađenović, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 392

Černá Hora, zabezpečení její trvalé existence. Lze tedy říci, že knížete Nikolu k tomu, aby podnikl rozhodující kroky, přiměla historická situace, v níž se tehdejší Černá Hora nacházela. Knižte Nikola si vytyčil za cíl Černou Horu upevnit a modernizovat na evropských principech a na základě černohorství ve významu černohorské kulturně - historické, historicko - politické, státotvorné a národní svébytnosti a vytvořit občanskou společnost, která by nahradila do té doby přetrvávající společnost patriarchální.⁵⁶¹ Vydání Ústavy jako prostředku k dosažení těchto cílů se v očích knížete stalo nevyhnutelným.

V Černé Hoře byl před vydáním Ústavy nositelem téměř veškerého veřejného života a společenského rozvoje stát.⁵⁶² Absolutistický vladař mohl zákony, které sám vydával, také kdykoli zrušit. Skutečně pevná garance občanských práv tedy neexistovala. Takovou trvalou záruku mohla zajistit jen ústava. Jak dlouhá cesta na Černou Horu k vytvoření skutečné občanské společnosti čekala, si představíme, vezmeme-li v úvahu, že mimo hlavní město tohoto státu před vydáním Ústavy téměř neexistoval ani politický život.⁵⁶³

Ústava z roku 1905 zbavila Knižectví Černou Horu absolutismu dvojitým způsobem. Kromě toho, že byla monarchova předústavní neomezená moc podstatně zúžena tím, že mu bylo odňato právo samostatně vydávat zákony a vykonávat soudní moc, byl panovníkovi odebrán i předústavní absolutistický způsob vykonávání moci, jež mu byla svěřena, a to ústavně stvrzeným závazkem, že tuto moc vykonává „podle ustanovení Ústavy“.⁵⁶⁴

Z ustanovení Ústavy pro Knižectví Černou Horu z roku 1905 je dále zřejmé, že Skupštině náležely rozsáhlé pravomoci, které zahrnovaly nejvýznamnější oblasti státní moci - vydávání zákonů, změnu Ústavy, rozpočet, hmotné povinnosti občanů vůči státu, nakládání státním jměním a kontrolu prostřednictvím svých anketních orgánů. Ačkoli Skupština neměla právo, aby od ní vzešly formální návrhy zákonů, neboť ty mohly vycházet jen z vlády (čl. 78), připadala jí nejvýznamnější část zákonodárné moci - koncepční a obsahové utváření zákonů. Zákony tak mohly vzniknout pouze s obsahem, který Skupština

⁵⁶¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 70

⁵⁶² Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 39

⁵⁶³ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 39

⁵⁶⁴ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 157

schválila. Ústava upravila vzájemné vztahy mezi Skupštinou, Vládou a Knížetem tak, že tyto orgány byly při výkonu zákonodárné moci ve vzájemné závislosti. Ústava je zavazovala, aby aktivně spolupracovali, aby každý z těchto ústředních státních orgánů vykonával moc, která mu byla ústavně svěřená, jen za vzájemné spolupráce těchto orgánů.⁵⁶⁵ Lze konstatovat, že Skupština podle ustanovení Ústavy hrála v systému ústředních státních orgánů podstatnou reálnou úlohu. V parlamentní praxi si pak Skupština vydobyla vůči ostatním nejvyšším státním orgánům zvláštní, výsadní postavení, které bylo těmito orgány respektováno.

Ústavně byly zaručeny moderní principy a zásady, které se týkaly soudní moci - nezávislost, objektivita, nestrannost či stálost postavení soudců.⁵⁶⁶

Je pravda, že řešení obsažená v čl. 45 a 75 Ústavy, se ve většině ústav evropských států na počátku 20. století nevyskytovala. Tato řešení nebyla v souladu se zásadami parlamentarismu a demokracie a byla pod úrovní tehdejších evropských standardů. Na druhou stranu však situace, ve které se tehdy Černá Hora nacházela, byla základem pro to, aby tato řešení byla do Ústavy Černé Hory z roku 1905 začleněna.⁵⁶⁷ Ústavní a parlamentní praxe od roku 1905 respektive od roku 1906 do roku 1914 dokázala, že čl. 45 Ústavy nesloužil jako nástroj k zajištění převahy knížete Nikoly nad Národní skupštinou a že k uplatnění čl. 75 Ústavy docházelo za přísného dodržení všech podmínek v něm stanovených a v souladu s účelem, k němuž byl vydán.

Parlamentarismus v Černé Hoře nedosahoval tehdejší vrcholné úrovně parlamentarismu, byl však na úrovni parlamentarismu v jiných balkánských zemích té doby. I když v Černé Hoře neexistovaly historické podmínky k tomu, aby dosáhl vyššího stupně než v jiných balkánských státech, stal se přes všechny své nedostatky velmi cenný přínosem nejen z hlediska demokratizace státní moci, ale také z hlediska zachování černohorského státu a celkového rozvoje Černé Hory.⁵⁶⁸ Parlamentní systém také podstatně přispěl k tomu, že dvě výše popsaná

⁵⁶⁵ Mijat Šuković, *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“*, Podgorica, 2005, str. 182 a 183

⁵⁶⁶ Čedomir Bogičević, *Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti*, Podgorica, 2006, str. 125

⁵⁶⁷ Mijat Šuković, *Radovi sa međunarodnog naučnog skupa: Kralj Nikola - ličnost, djelo i vrijeme*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 1998, str. 291

⁵⁶⁸ Mijat Šuković, *Zbornik radova sa okruglog stola istorijskog instituta, Parlamentarizam u Crnoj Gori Istorijski korijeni i razvoj*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 1999, str. 222

spiknutí byla řešena právní cestou přesto, že způsob jejich řešení nebyl právně dokonalý.⁵⁶⁹

Principy parlamentarismu se nejslaběji uplatnily ve volebních procesech. V nich byl na voliče vyvíjen nátlak ze strany dvou ostře znesvářených táborů, které se vyznačovaly protikladnými politickými státoprávními koncepcemi. Tato skutečnost omezovala až znemožňovala svobodné vyjadřování vůle voličů, a to zejména ve volebním procesu v roce 1907, který provázely násilné incidenty. V té době byl citelný tlak státní moci jako reakce na zesílenou činnost černohorské omladiny.⁵⁷⁰ Knižec/Kráľ Nikola jako hlavní nositel politického boje za zachování a posílení samostatnosti státu Černá Hora v období voleb v roce 1907 využil své vladařské autority.⁵⁷¹

Z hlediska druhu „ústavních práv černohorských státních příslušníků“, jejich rozsahu a způsobu úpravy představovala Ústava pro Knižectví Černou Horu z roku 1905 moderní pramen práva na úrovni tehdejších ústav ostatních evropských států.⁵⁷² Díky ní byl otevřen proces politizace černohorské společnosti, její vydání přímo vedlo k vytváření prvních černohorských politických stran,⁵⁷³ a rovněž byly vytvořeny vhodnější podmínky pro vznik občanské společnosti. K tomu Ústava přispěla i svými ustanoveními, věnovanými školství. V období po jejím vydání zažíval vzdělávací systém v Černé Hoře citelný rozvoj.⁵⁷⁴ Vydáním Ústavy byl učiněn zásadní krok směrem k harmonizaci jejího právní systému s moderními demokratickými právními zásadami.⁵⁷⁵ Jejím vyhlášením byl vyslán ostatním státům jasný signál, že se Černá Hora snaží překonat svou zaostalost a usiluje o začlenění do rodiny moderních evropských států. Tato skutečnost měla svou odezvu i v hospodářské sféře, neboť došlo ke zvýšení atraktivity Černé Hory pro zahraniční investory.

⁵⁶⁹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 197

⁵⁷⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 198

⁵⁷¹ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 199

⁵⁷² Radomir Prelević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 81

⁵⁷³ Ljiljana Jokić, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, Pravni fakultet Podgorica, Podgorica, 2005, str. 181 a 182

⁵⁷⁴ Saša Milić, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 89

⁵⁷⁵ Dražen Cerović, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 139

První černohorská Ústava byla vydána o 100 let později než první evropské ústavy. Tato skutečnost vede v odborné literatuře k úvahám o tom, zda byla vydána včas či nikoli. Někteří autoři⁵⁷⁶ si myslí, že první Ústavu Černé Hory bylo potřeba vydat ihned po Berlínském kongresu v roce 1878, jiní⁵⁷⁷ jsou naopak přesvědčeni o tom, že vydání první černohorské Ústavy v roce 1905 nebylo opožděné.

Dle mého názoru by vydání první černohorské Ústavy dříve než kolem roku 1905 mělo na Černou Horu převážně negativní vliv. Vycházím přitom ze skutečnosti, že základním činitelem přispívajícím k realizaci práva je přiměřenost právní úpravy daným společenským podmínkám.⁵⁷⁸ Přihlédneme-li ke stupni vyspělosti černohorské společnosti té doby a vezmeme-li v úvahu nepokoje, které nastaly po vydání Ústavy v roce 1905, tedy téměř 30 let po Berlínském kongresu, od kterého černohorská společnost zažila všestranný rozvoj, je možné si představit, co by asi přineslo unáhlené vydání Ústavy. Vždyť ještě v květnu 1907 tehdejší černohorský metropolita Mitrofan ve svém dopise Simu Popovićovi komentoval neklid v zemi po vydání Ústavy takto: „Parlamentarismus, ústava, nemůže být v Černé Hoře taková, jako tomu bývá v jiných zemích. Mnohé důvody to nepřipouštějí. Náš lid na to není připraven. Má poněkud svérázný charakter; osobitou minulost; jeho synové jsou nesvorní a ústavnímu životu nezvyklí; ponechal-li by za takových okolností Panovník široké pole skupštině, znamenalo by to nechat zemi jako loď na širém moři bez kapitána a kormidla!“⁵⁷⁹ Je zřejmé, že černohorská společnost potřebovala k tomu, aby byla na vydání Ústavy připravena, mnohem více než pouhá tři desetiletí rozvoje v míru. Doba, ve které se nacházela, jí to však neumožnila.

Vydáním Ústavy pro Knížectví Černou Horu z roku 1905 byl zahájen proces, který v jiných státech, v následujících fázích jejich ústavnosti, vedl k přeměně ústavní monarchie ve směru její stále větší demokratizace a uzrávání podmínek pro nahrazení monarchie republikánskou formou státu.⁵⁸⁰ Tento proces demokratického uzrávání Černé Hory a jejího právního systému byl vícekrát

⁵⁷⁶ např. Čedomir Bogičević, Radovi sa naučnog skupa, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2006, str. 121

⁵⁷⁷ např. Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 145

⁵⁷⁸ Jiří Boguszak, Jiří Čapek, Aleš Gerloch, ASPI, Praha, 2004

⁵⁷⁹ Simo Popović, Memoari, CID Podgorica, Izdavački centar Cetinje, 1995, str. 494

⁵⁸⁰ Mijat Šuković, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 159

zpomalen politickými krizemi a válkami. V roce 1918 došlo k jeho úplnému přerušení.⁵⁸¹

⁵⁸¹ Dražen Cerović, Ustav za Knjaževinu Crnu Goru od 1905. u svom vremenu, Skupština republike Crne Gore, Novinsko javno preduzeće „Pobjeda“, Podgorica, 2005, str. 159, str. 154